

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

на тему «Страхування фінансових ризиків підприємств»

Виконала: студентка 4-го курсу, групи 401-ЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Іващенко Ю.А.

Керівник: к.е.н., доцент Маслій О.А.

Рецензент: керівник агентської мережі
Полтавської регіональної дирекції АТ «СК
«АРКС», Антонюк Т.В.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань

Іващенко Ю.А.

Підтверджую достовірність даних, використаних у
роботі

Іващенко Ю.А.

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Іващенко Ю.А. «Страховання фінансових ризиків підприємств». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 147 сторінок, 18 таблиць, 27 малюнків, список використаної літератури з 94 джерел, та 2 додатки.

Ключові слова: фінансові ризики, підприємство, страхування фінансових ризиків, кредитний ризик, страхова програма.

Мета випускної роботи – дослідження теоретичних основ страхування фінансових ризиків підприємств, аналіз методів та інструментів страхування, дослідження програм страхування фінансових ризиків провідних страхових компаній України, розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи страхування фінансових ризиків в Україні.

Об'єктом дослідження є страхування фінансових ризиків підприємств. Предмет дослідження відповідно – страхові програми зі страхування фінансових ризиків.

У випускній роботі розглянуто: сутність та класифікацію, види та умови страхування фінансових ризиків підприємств. Досліджено значення страхування фінансових ризиків у контексті безпечного розвитку підприємства. Проведено аналіз тенденцій страхування фінансових ризиків підприємств в Україні. Також було досліджено зарубіжний досвід страхування фінансових ризиків, та на базі проведеного дослідження сформовано напрями удосконалення практики страхування фінансових ризиків в Україні.

ANNOTATION

Ivashchenko Yulia «Insurance of financial risks of enterprises». Manuscript. Graduation thesis for obtaining the first (bachelor) level of higher education in the specialty 072 «Finance, banking and insurance» – Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University, Poltava, 2024.

The work contains 147 pages, 18 tables, 27 figures, a list of used literature from 94 sources, and 2 appendices.

Keywords: financial risks, enterprise, insurance of financial risks, credit risk, insurance program.

The purpose of the thesis is to study the theoretical foundations of financial risk insurance of enterprises, analysis of insurance methods and tools, study of financial risk insurance programs of leading insurance companies of Ukraine, development of recommendations for improving the system of financial risk insurance in Ukraine.

The object of the study is insurance of financial risks of enterprises. The subject of research, respectively, is insurance programs for financial risk insurance.

The final work considered: essence and classification, types and conditions of insurance of financial risks of enterprises. The importance of financial risk insurance in the context of safe development of the enterprise was studied. An analysis of the trends in insurance of financial risks of enterprises in Ukraine was carried out. The foreign experience of financial risk insurance was also studied, and directions for improving the practice of financial risk insurance in Ukraine were formed on the basis of the conducted research.

ВСТУП

В сучасних умовах динамічного розвитку ринкової економіки, а також в умовах військової агресії з боку російської федерації на території України підприємства стикаються з безліччю фінансових ризиків, які можуть суттєво вплинути на їх фінансовий стан та результати діяльності. Страхування фінансових ризиків є одним з найефективніших інструментів мінімізації їх негативного впливу та забезпечення стабільності роботи підприємства.

Важливість дослідження цієї теми підкреслюється також тим, що вона має не лише теоретичне, але й практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані підприємствами для розробки та впровадження ефективних систем управління фінансовими ризиками, а також страховими компаніями для розробки нових страхових продуктів та послуг. Тобто все вищезгадане обумовлює актуальність запропонованого нами дослідження.

Метою бакалаврської роботи є: дослідження теоретико-методичних основ страхування фінансових ризиків підприємств, аналіз методів та інструментів страхування, дослідження програм страхування фінансових ризиків провідних страхових компаній України, розробка напрямів удосконалення практики страхування фінансових ризиків в Україні.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- дослідження теоретичних основ страхування фінансових ризиків підприємств;
- систематизація видів та умов страхування фінансових ризиків;
- дослідження значення страхування фінансових ризиків підприємств у контексті безпечного розвитку;
- аналіз діяльності провідних українських страхових компаній зі страхування фінансових ризиків;
- дослідження зарубіжного досвіду страхування фінансових ризиків;

– розробка напрямів удосконалення практики зі страхування фінансових ризиків.

Об'єктом дослідження у розрізі бакалаврської роботи є страхування фінансових ризиків підприємств. Предметом дослідження відповідно виступають страхові програми зі страхування фінансових ризиків.

У роботі було використані такі методи дослідження: аналітичний метод, порівняльно-аналітичний метод, статистичний метод, метод наукової абстракції, метод узагальнення наукового досвіду.

Інформаційною базою бакалаврської роботи виступають: законодавчі та нормативні акти з питань розвитку страхового ринку, статистичні звіти Національного банку України як регулятора ринку страхових послуг, наукові посібники, монографії, науково-статистичні дослідження у розрізі статей у наукових журналах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у дипломній роботі комплексно досліджуються методи та інструменти страхування фінансових ризиків підприємств, аналізуються страхові програми українських страховиків, а також розробляються рекомендації щодо вдосконалення системи страхування фінансових ризиків в Україні.

Дослідження у бакалаврській роботі пройшли апробацію на II Всеукраїнській науково-практичній конференції за темою «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України» (доповідь «Значення страхування фінансових ризиків підприємств у сучасних умовах»).

Структура дипломної роботи наступна: зміст, вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та класифікація фінансових ризиків підприємств

В умовах державної політики, спрямованої на стимулювання підприємництва, посилення конкуренції та протидію монополіям, багато компаній стикаються з викликом «виживання» на динамічному ринку, особливо зважаючи на нестабільність в країні. Фінансові аспекти значно впливають на діяльність суб'єктів господарювання. Тому оцінка та аналіз фінансових ризиків стають ключовими інструментами для забезпечення стійкої конкурентної позиції.

Зайняття підприємницькою діяльністю нерозривно пов'язане з ризиком, і найбільший дохід бізнес отримує саме від діяльності з високим рівнем ризику, що водночас підвищує загрозу втрати фінансової стабільності підприємства. Здебільшого ризики визначаються як ймовірність невдач або подій з негативними наслідками в майбутньому, тобто будь-яка діяльність, яка призводить до збитків будь-якого типу, називається ризиком. З економічної точки зору ризик – це ймовірність отримання негативного результату (зазнання фінансових втрат або додаткових і непередбачених витрат, неотримання запланованих доходів і непокриття витрат, втрата прибутку, втрата частки ринку), що виникає за умов невизначеності економічних і фінансових умов.

Питання управління та оцінки фінансових ризиків потребують глибоких досліджень та розробки адекватних оціночних моделей. Попри наявність досліджень у сфері ідентифікації економічних ризиків, таких як роботи І.Т. Балабанова, В.В. Вітлінського та А.С. Шапкіна, а також оцінок ризиків діяльності фінансових інститутів, викладених у працях А.Б. Камінського, А.А. Лактіонової

та інших, у галузі оцінки фінансових ризиків суб'єктів господарювання досліджень досі недостатньо. Тому практична значущість та недостатня теоретична розробленість проблем, пов'язаних із вибором оптимальних підходів до управління фінансовими ризиками підприємств, через застосування методів ідентифікації та оцінки, визначили вибір теми статті та підкреслили її актуальність [46].

Є визначення «фінансового ризику» як події, що може спричинити фінансові втрати. Фінансовий ризик – це вид ризику, що може викликати втрату капіталу для зацікавлених сторін.

Згідно з класифікацією ризиків, вони поділяються на чисті та спекулятивні. Чисті ризики означають ймовірність негативного результату або його відсутність, тоді як спекулятивні ризики включають можливість отримання як негативного, так і позитивного результату.

Фінансові ризики належать до групи спекулятивних ризиків, що дозволяє в умовах невизначеності фінансово-господарської діяльності очікувати отримання прибутку. Ці ризики взаємопов'язані і утворюють складну сукупність причинно-наслідкових зв'язків. До фінансових ризиків також відносяться операційні та інвестиційні ризики [3].

Таким чином, для глибшого розуміння природи розглядається саме фінансовий ризик як загальний ризик підприємства. Серед загальних ризиків підприємства фінансові ризики мають найважливіше значення. Підвищення ролі та впливу фінансових ризиків на результати фінансово-господарської діяльності обумовлене невизначеністю економічної ситуації, нестабільним станом кон'юнктури ринку, швидким впровадженням інноваційних фінансових рішень та розширенням кола фінансових взаємодій на підприємстві.

Фінансовий стан, а отже, і поява фінансового ризику може залежати і від виду діяльності товаровиробників, оскільки кожна галузь економіки має різні

фактори впливу та рівень залежності від факторності макроекономічного середовища.

Оцінюючи фінансові ризики цілей підприємства, важливо враховувати, на що спрямована його діяльність. Враховуючи це, цілі підприємства змінюються в залежності від певного періоду та розвитку самого підприємства. Основна мета оцінки фінансових ризиків полягає в тому, щоб визначити, чи будуть великі збитки від певних прийнятих рішень. Більше, ніж кінцеві результати, це створює фінансові ризики.

Через нестабільну економічну та фінансову ситуацію у більшості підприємств може виникнути ризик неплатоспроможності. Серед фінансових ризиків найважливішими є інфляційний, валютний і кредитний. Особливо гостро постає питання нівелювання ризиків, які не залежать від діяльності підприємства і виникають внаслідок дії зовнішнього середовища. Для уряду фінансовий ризик може означати нездатність контролювати монетарну політику та дефолт за облігаціями чи іншими борговими зобов'язаннями [6].

Фінансовий ризик пов'язаний з ймовірністю втрати урядом контролю над монетарною політикою, що може спричинити нездатність або небажання стримувати інфляцію та виконувати свої боргові зобов'язання. Організації також цілком можуть стикатись з можливістю дефолту за боргами. Однак вони також можуть зазнати невдачі у підприємницькій діяльності, що створює фінансовий тягар для бізнесу [1].

Фінансові ринки реагують на фінансові ризики через вплив макроекономічних факторів, коливань процентних ставок та ризику дефолту в окремих секторах економіки. Керівники, приймаючи рішення, повинні зважувати ці ризики, адже вони можуть призвести до втрати доходів або неможливості виконати боргові зобов'язання.

Об'єктивізм у вивченні фінансового ризику передбачає аналіз реальних явищ, процесів та відносин, які впливають на зовнішнє та внутрішнє середовище

підприємства і визначають його ефективність та розвиток. Ризик є необхідною частиною процесу прийняття рішень та може призвести до збитків та небезпек. Незалежно від того, чи розуміє економічний суб'єкт наявність ризику, він існує і може впливати на діяльність підприємства навіть у випадку ігнорування його.

Оскільки наша країна переважно спрямована на виробництво, фінансові ризики в основному пов'язані з можливістю здійснення операційної діяльності. Вони виникають, коли підприємства вступають у відносини з різними фінансовими установами, такими як банки, інвестиційні компанії, страхові, факторингові, лізингові компанії, біржі тощо. Причинами цього ризику є зростання інфляції, підвищення банківських відсотків за кредитами, зниження вартості цінних паперів і т. д.

Отже, виявлення та обґрунтування фінансового ризику є одним із найважчих і найменш точних у вирішенні проблем у сучасному світі, що швидко змінюється. Проте найбільш точна оцінка можливості виявлення фінансового ризику допоможе зменшити ризики та вчасно знайти додаткові фінансові ресурси для досягнення основної мети підприємства та вирішення поставлених завдань на всіх етапах його життєвого циклу.

Проаналізувавши найбільш поширені інтерпретації цього поняття у вітчизняних та іноземних джерелах, пропонуємо класифікувати їх на три групи: (рис. 1.1).

Всі наведені визначення фінансового ризику сходяться на тому, що він несе в собі потенційні негативні наслідки, такі як втрата прибутку, доходу, майна, частини або всього капіталу. Однак важливо підкреслити, що фінансовий ризик також може дати поштовх до отримання додаткових вигод.

Нехтування двоюкою природою ризику робить неможливим формування дієвої системи ризик-менеджменту. Система, побудована виключно на принципах попередження та уникнення ризиків, неминуче призведе до зниження ефективності діяльності підприємства.

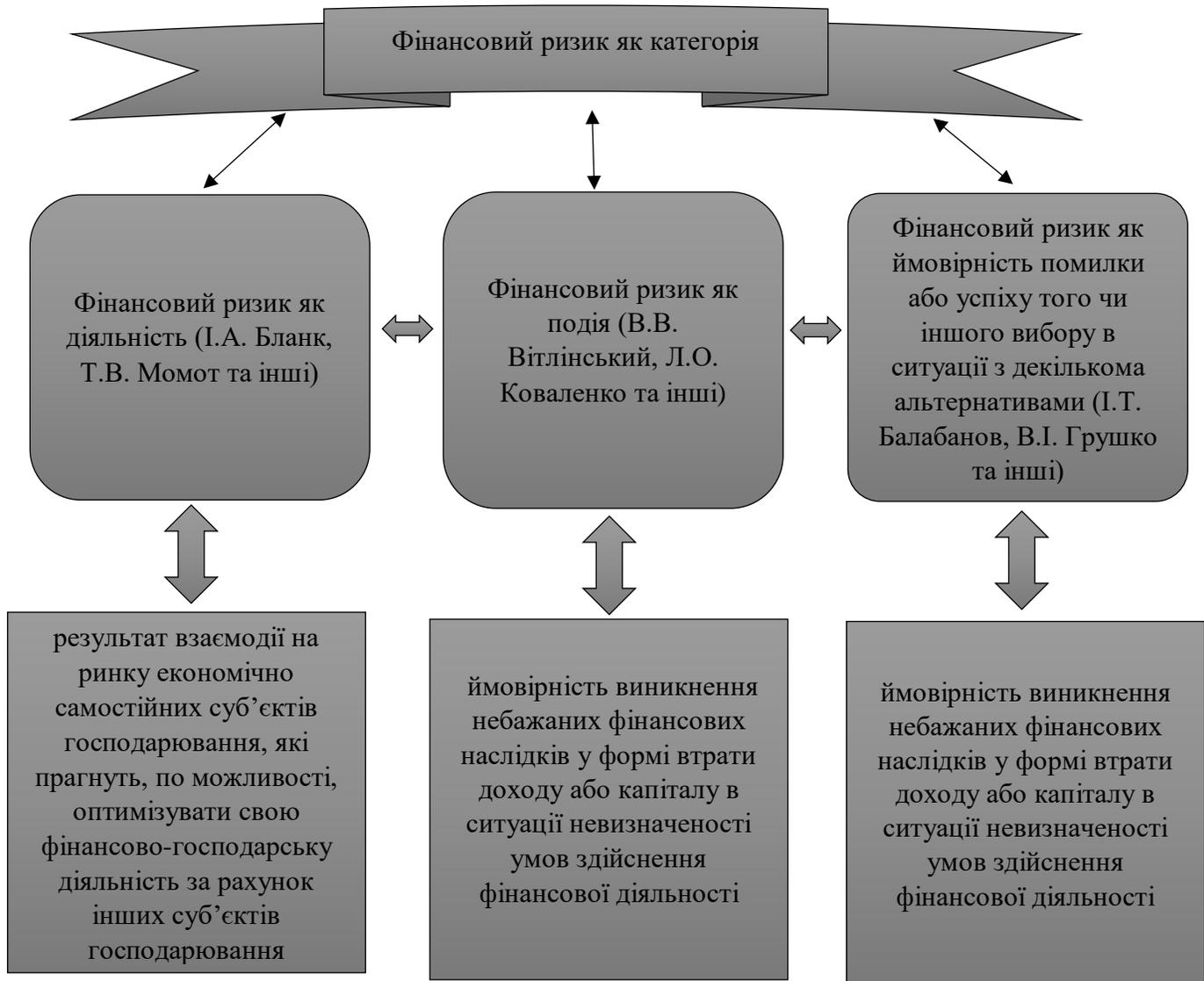

Рис. 1.1. Дослідження фінансового ризику як категорії науковцями

*Складено за даними [46]

Фінансові ризики – це вагома складова загального портфеля ризиків будь-якого підприємства. Вони сягають найбільшої частки серед усіх господарських ризиків, впливаючи на різні аспекти діяльності компанії. Зі зростанням обсягів та диверсифікацією фінансової діяльності підприємства, рівень фінансових ризиків також зростає. Їх реалізація може призвести до ланцюгової реакції, генеруючи інші види ризиків. Саме тому фінансові ризики мають значний вплив на результати діяльності підприємства.

Для того, щоб досягти припустимого рівня фінансового ризику та гарантувати фінансову стабільність, підприємству слід розробити ґрунтовну стратегію, яка передбачає комплекс заходів з попередження, мінімізації та нейтралізації ризиків. Ця стратегія має ґрунтуватися на базових принципах концепції фінансової безпеки підприємства. [28].

Ідентифікація ризиків, що є першим і одним з ключових етапів аналізу, являє собою процес визначення переліку основних видів ризиків, притаманних діяльності конкретної організації. Ці ризики можуть мати вплив на певну ділянку роботи, напрямок діяльності або організацію загалом. Ідентифікація передбачає опис ризиків у їх взаємозв'язку з іншими ризиками та факторами (джерелами ризиків), які можуть посилювати або послаблювати їх [46].

Для глибокого розуміння та ефективного управління фінансовими ризиками, їхня наукова класифікація є надзвичайно важливою. Класифікація ризиків – це систематизація та структурований перелік факторів ризику, який слугує фундаментом для процесу управління. При розробці системи ризик-менеджменту на підприємстві фінансові ризики зазвичай поділяють на категорії за різними критеріями, такими як: тип об'єкта, використовувані інструменти, масштабність дослідження, фінансові наслідки, динаміка прояву, рівень потенційних втрат, вид тощо. Оскільки інструменти управління та ризик-менеджменту суттєво відрізняються для внутрішнього та зовнішнього середовища будь-якого суб'єкта господарювання, основою для формування типізованої карти фінансових ризиків стає принцип їх поділу на внутрішні та зовнішні (табл. 1.1).

Цей поділ дозволяє окремо досліджувати та управляти ризиками, що виникають як зсередини, так і ззовні компанії, забезпечуючи більш комплексне та ефективне управління фінансовими ризиками.

Таблиця 1.1

Класифікація фінансових ризиків підприємства за основними ознаками

Різновид ризиків	Причини виникнення	Наслідки для підприємства
Ризик зменшення фінансової стійкості	Незбалансована структура капіталу, яка характеризується високою часткою боргових зобов'язань	Підвищує ймовірність дефолту та банкрутства
Ризик неплатоспроможності	Дефіцит ліквідних активів	Зростання обсягів кредиторської заборгованості, що може послугувати причиною втрати фінансової стійкості
Інфляційний ризик	Зростання інфляційних процесів, що є зовнішнім ризиком, що не піддається контролю з боку підприємства	Зменшення реальності вартості доходів та прибутків та зниження купівельної спроможності грошових активів
Процентний ризик	Зміни умов кредитування та депозитування, пов'язані з коливанням процентних ставок	Збільшення фінансового навантаження на компанію, спричинене зростанням відсоткових платежів за кредитами та виплатами дивідендів; зменшення доходів від депозитів за їх наявності
Інвестиційний ризик	Неправильний підбір інвестиційних активів, що не відповідає цілям та ризикам інвестора; фінансові проблеми або неплатоспроможність компанії, в яку були інвестовані кошти	Неотримання очікуваного прибутку або часткова втрата інвестованих коштів
Валютний ризик	Вплив факторів попиту та пропозиції на курс валюти, що може призвести до його коливань	Зменшення купівельної спроможності валюти через зростання інфляційних процесів у країні; ризик непередбачуваних фінансових втрат для експортерів або імпортерів через коливання курсу валюти; погіршення фінансових показників компанії через зниження рентабельності основної діяльності та втрату частки ринку в порівнянні з конкурентами з інших країн
Ризик втраченої вигоди	Ігнорування або затримка у вживанні необхідних дій з боку керівництва	Негативні фінансові наслідки, що виражаються в недоотриманні очікуваного прибутку або виникненні додаткових витрат

При класифікації фінансових ризиків, яка представлена вище слід враховувати, що їх характер може змінюватися залежно від ситуації на ринку або

всередині підприємства. Це необхідно брати до уваги при плануванні діяльності. Доцільно також класифікувати ризики за ознакою причинно-наслідкових зв'язків, адже поява одного ризику може призвести до виникнення інших. Важливо розуміти, що фінансові ризики не лише є центральним елементом діяльності будь-якого підприємства, але й впливають на ризики в інших сферах його роботи. Тому фінансова сфера відіграє ключову роль у стратегії мінімізації фінансових ризиків підприємства. [3].

Важливо проводити класифікацію факторів фінансових ризиків для їх комплексної оцінки. Фактори ризику можна визначити як події, які виникають як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі компанії. Ці події впливають на її діяльність, створюючи загрозу для фінансової та виробничої сфер, що може призвести до недоотримання та втрати прибутку. Таким чином, фактори фінансових ризиків – це події, які спричиняють ризики для фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Ідентифікація та класифікація факторів фінансових ризиків – це фундамент якісного аналізу та запорука ефективного управління ризиками. Науковці одностайно визнають, що виявлення та чітке визначення факторів фінансових ризиків є ключовим завданням у сфері аналітики. Ефективно проведена класифікація цих факторів повинна ґрунтуватися на оптимальній кількості категорій, що дозволяє точно ідентифікувати конкретні ризики.

Щоб визначити ключові фактори фінансових ризиків, насамперед необхідно ідентифікувати найбільш реальні ризики. Ця процедура складається з двох основних етапів. На першому етапі визначається перелік ризиків, вплив яких можна мінімізувати зусиллями самого підприємства (наприклад, ризик втрати майна через порушення умов зберігання або виробництва). До цієї категорії належать переважно внутрішні ризики (ризики, рівень яких залежить від організаційної структури, кваліфікації працівників, системи управління та

контролю). Вплив таких ризиків можна послабити або навіть частково усунути за рахунок підвищення ефективності менеджменту [8].

Прикладами внутрішніх передумов виникнення ризиків неплатоспроможності можуть виступати (узагальнена інформація представлена на рис. 1.2):

1. Нестача власних оборотних коштів, спричинена неефективністю виробничо-комерційної діяльності (неналежне планування та організація виробництва, високі виробничі витрати, низька рентабельність продукції, проблеми зі збутом); неефективною інвестиційною політикою (вкладення коштів у нерентабельні проекти, невигідні інвестиції, несвоєчасне повернення інвестицій); некоректним фінансовим менеджментом (неправильне планування грошових потоків, неефективне використання коштів, невірне визначення пріоритетів інвестування, нездатність генерувати достатній прибуток).

2. Застарілість бізнесу, що проявляється в низькому рівні технологічності (застаріле обладнання та технології, що призводять до низької продуктивності, високих витрат та неконкурентоспроможної продукції; відсутність інновацій та впровадження нових технологій, що робить бізнес негнучким та нездатним адаптуватися до мінливих потреб ринку) та відсутності модернізації (несвоєчасне оновлення основних фондів, що призводить до їх фізичного та морального зносу; недостатні інвестиції у нові технології та дослідження, що роблять бізнес неконкурентоспроможним у довгостроковій перспективі).

3. Неефективність використання активів, що проявляється у високому рівні операційних витрат (нераціональні витрати на виробництво, збут та адміністрування, що призводять до зниження прибутку; неефективне управління запасами, що призводить до заморожування коштів у товарно-матеріальних цінностях; неоптимальні логістичні рішення, що призводять до додаткових витрат) та низькому показнику рентабельності активів (неефективне використання майна та обладнання, що призводить до низької віддачі від

інвестицій; недостатня віддача від інвестицій в оборотні активи, такі як дебіторська заборгованість та запаси; недооцінка нематеріальних активів, таких як бренд та інтелектуальна власність).

4. Нераціональне використання оборотних активів, що проявляється в надмірному зберіганні запасів або готової продукції (заморожування коштів у товарно-матеріальних цінностях, що призводить до зниження їх ліквідності та ризику втрати актуальності; недосконалі системи логістики та управління запасами, що призводять до несвоєчасного постачання та псування товарів), скороченні періоду оборотності подібних активів (зниження швидкості реалізації запасів та готової продукції, що призводить до зниження рентабельності та ризику утворення неліквідних активів; неефективна система продажів та маркетингу, що призводить до низької зацікавленості з боку покупців), виникненні ризику неліквідних активів (запаси або готова продукція, які неможливо швидко реалізувати, що призводить до втрат коштів та зниження фінансової стійкості компанії; зміни в кон'юнктурі ринку, що роблять продукцію застарілою або неактуальною) та утворенні браку чистого оборотного капіталу (недостатність коштів для фінансування поточної діяльності, що призводить до затримки виплат, неможливості виконання зобов'язань та ризику банкрутства).

5. Вади в управлінні дебіторською та кредиторською заборгованістю, що проявляються в неефективному управлінні дебіторською заборгованістю (несвоєчасне виставлення рахунків, несвоєчасне стягнення дебіторської заборгованості, неефективна робота з проблемною заборгованістю), низькій платіжній дисципліні контрагентів (систематичне порушення контрагентами строків оплати, наявність проблемної та безнадійної дебіторської заборгованості) та не вигідних для підприємства умовах розрахунків з контрагентами (низькі ціни на продукцію або послуги підприємства, високі ціни на товари або послуги, що закупаються; неможливість диктувати контрагентам умови розрахунків через сильну конкуренцію або залежність від них).

6. Слабкі сторони маркетингової діяльності підприємства, що проявляються в недостатньому охопленні ринків збуту (вузька географія продажів, обмежений доступ до цільової аудиторії, невикористання потенційних каналів збуту; неефективна робота з дистриб'юторами та партнерами, слабе представлення на ринку), некоректній ціновій політиці (недосконала система ціноутворення, яка не враховує витрати, попит, конкурентне середовище та інші фактори; невикористання гнучких цінових стратегій, таких як знижки, акції, бонуси, що не дозволяє стимулювати попит та збільшувати обсяги продажів) та недостатньому аналізі конкурентів (незнання сильних і слабких сторін конкурентів, їх цінової політики, маркетингових стратегій; недооцінка конкурентної загрози, нездатність чітко позиціонувати свою продукцію або послуги на ринку).

7. Відсутність контролю над залученням кредитів, що спричиняє збільшення боргового тягаря.

8. Неправильне співвідношення короткострокових та довгострокових джерел фінансування, що може призвести до дефіциту коштів у майбутньому.

Потім необхідно визначити зовнішні ризики, які не піддаються контролю з боку підприємства (наприклад, ризик зміни законодавства). Такі ризики неможливо повністю усунути, але їх можна мінімізувати за допомогою адаптаційних стратегій [28].

В процесі виявлення та оцінки ризиків береться до уваги таке: фінансова документація; дисциплінарні дані (інформація про порушення трудової та виконавської дисципліни); внутрішні стандарти; розслідування інцидентів (дані про розслідування випадків нецільового використання бюджетних коштів, зловживання службовим становищем); зовнішня інформація; результати аудиту; тестування контрольних процедур (результати тестування контрольних заходів). Важливо зазначити, що ідентифікація ризиків здійснюється на всіх рівнях управління господарюючого суб'єкта [13].

Рис. 1.2. Внутрішні передумови виникнення ризиків неплатоспроможності підприємства у контексті фінансових ризиків

Зовнішні фінансові ризики можуть бути спричинені різними загальноекономічними та ринковими чинниками впливу (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Фактори впливу на зовнішні фінансові ризики підприємства

Процес ідентифікації ризиків на підприємстві складається з декількох ключових етапів:

1. Визначення загальних факторів ризику: аналіз загальної фінансової діяльності підприємства, виявлення факторів, які можуть негативно вплинути на його стійкість та результативність.

2. Деталізація ризиків за напрямками: розбивка фінансової діяльності на окремі види операцій та визначення ризиків, притаманних кожному з них.

3. Формування загального портфеля ризиків: об'єднання ризиків, виявлених на попередніх етапах, у єдиний перелік; оцінка ймовірності та потенційних наслідків кожного ризику.

4. Визначення сфер найбільшої ризикованості: аналіз портфеля ризиків для визначення напрямків фінансової діяльності, які несуть найбільшу загрозу для підприємства та розробка стратегій мінімізації або хеджування цих ризиків.

Оцінка ризиків – це один із найважливіших етапів у прийнятті рішень для будь-якого підприємства. Від її результатів залежать подальші кроки та стратегія розвитку. Цей процес ґрунтується на визначенні ймовірності виникнення ризикових подій та їх потенційного впливу на діяльність компанії. Мета оцінки – визначити, чи є рівень ризику прийнятним для ведення бізнесу. Важливо розуміти, що оцінка ризиків – це не лише визначення ймовірності небажаних подій. Її ключовим елементом є також аналіз потенційних наслідків таких подій для фінансового стану та майбутніх перспектив підприємства. Чим досконалішими та точнішими є методи дослідження та оцінки ризиків, тим менше невизначеності залишається у прийнятті рішень. Це, в свою чергу, дозволяє мінімізувати потенційні негативні наслідки та підвищити шанси на успіх.

Щоб кількісно оцінити ризик, на початковій стадії його аналізу важливо визначити ймовірність небажаних подій (збитків). Чим менша ймовірність негативних наслідків, тим менший ризик. Низький ризик також спостерігається, коли ймовірність збитків висока, але самі збитки незначні. У випадку, коли збитки суттєві, їхню ймовірність потрібно максимально знизити. Існує два методи визначення ймовірності події: об'єктивний та суб'єктивний [46].

Об'єктивний метод ґрунтується на фактичних даних, що робить його більш надійним та об'єктивним. Суб'єктивний метод, у свою чергу, використовує суб'єктивні оцінки, що може бути корисним у випадках, коли немає достатньо даних або важко їх отримати. [46]. Таким чином, серед підходів до кількісної оцінки ризику виділяють методи наведені на рис. 1.4.

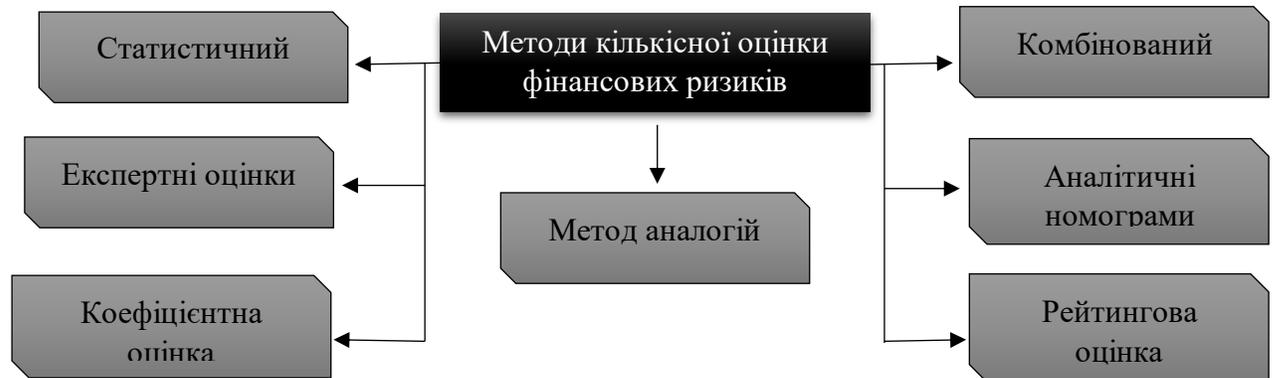

Рис. 1.4. Методи кількісної оцінки фінансових ризиків

Статистичний метод оцінки ризиків ґрунтується на вивченні коливань досліджуваного показника протягом певного часового проміжку. Цей метод дозволяє не лише оцінити ризики конкретної угоди, але й проаналізувати загальний рівень ризику для підприємства (суб'єкта ризику). Це стає можливим завдяки розрахунку таких показників, як дисперсія, стандартне відхилення та коефіцієнт варіації. За допомогою статистичного методу можна дослідити динаміку доходів підприємства за певний період. Це дає можливість виявити тенденції та зробити більш точні прогнози щодо майбутніх ризиків.

Переваги статистичного методу оцінки ризику полягають у легкості розрахунків. Недоліком же є вимога щодо великих обсягів даних. Більша кількість даних забезпечує більшу достовірність оцінки ризику.

Метод експертних оцінок – це універсальний метод, який може використовуватися в різних ситуаціях, коли немає достатньо даних для

застосування інших методів оцінки ризику. Цей метод ґрунтується на опитуванні досвідчених фахівців, які можуть поділитися своїми знаннями та досвідом для оцінки ризику [46].

Для підвищення надійності експертної оцінки ризику рекомендується, щоб експерти додавали до своїх оцінок обґрунтовуючі дані про імовірність виникнення різних величин втрат. Можливо обмежитися отриманням експертних оцінок ймовірностей припустимого критичного ризику або оцінити найімовірніші втрати в цій сфері діяльності. Важливою умовою для якісної експертної оцінки є виключення взаємного впливу експертів один на одного [46].

Метод аналогій використовується, коли не можна застосувати інші методи оцінки ризику. При цьому методі використовують інформацію про ризики в схожих проектах або угодах. Ці дані аналізують, щоб знайти залежності в завершених проектах. Це допомагає оцінити потенційний ризик нового проекту чи угоди [1].

Коефіцієнтна оцінка ризику виступає доступним методом для підприємців та партнерів. Коефіцієнтна оцінка ризику, заснована на аналізі фінансового стану підприємства, є одним із найпростіших та найдоступніших методів оцінки ризику як для самого підприємця, так і для його партнерів. Цей метод ґрунтується на системі оціночних коефіцієнтів, які дозволяють комплексно оцінити ризиковий профіль підприємства.

Найпоширенішим інструментом аналізу на сьогодні є нормативний метод. При аналізі діяльності підприємств найчастіше використовують саме цей метод оцінки ризику, який ґрунтується на застосуванні різних оціночних коефіцієнтів. Цей метод відносної оцінки ризику дуже зручний завдяки простоті розрахунків і успішно використовується в багатьох сферах господарювання.

До переваг коефіцієнтної оцінки можна віднести: простоту (коефіцієнтна оцінка не потребує складних знань та розрахунків, що робить її доступною для широкого кола користувачів); інформативність (отримані результати дають

уявлення про загальний рівень ризику підприємства); універсальність (метод може бути застосований для аналізу різних суб'єктів господарювання).

Метод рейтингової оцінки схожий на нормативний метод, але має деякі додаткові елементи. Цей метод передбачає використання системи оціночних коефіцієнтів, а також шкали ваги цих коефіцієнтів, якщо це необхідно. Крім того, використовується шкала оцінки для отриманих показників. Нарешті, існує методика розрахунку остаточного рейтингу [8].

Метод аналітичних номограм виступає як інструмент для візуального аналізу в прикладній статистиці. Цей метод використовується в деяких галузях прикладної статистики для створення графіків, які дозволяють швидко візуально визначити значення фактора, що досліджується. На основі точної математичної моделі, що пов'язує три змінні, дві з яких вхідні, а третя – шукана. Вхідні змінні дають можливість визначити точне значення шуканої змінної. Ці змінні можуть бути як балансовими характеристиками (наприклад, величина капіталу та активів, обсяг виданих кредитів, розмір вкладів), так і характеристиками платоспроможності або ліквідності. Важливо, щоб співвідношення між цими характеристиками не було прямо пов'язане з балансами [3].

Існує безліч методів оцінки фінансових ризиків, кожен з яких має свої сильні та слабкі сторони. Вибір методу залежить від типу ризику, який оцінюється, та від доступності необхідної інформації. Тип діяльності підприємства також відіграє важливу роль. Кожен сегмент ринку може мати унікальні фактори впливу, а доступність інформації може бути обмеженою. Перед вибором методу оцінки ризиків важливо чітко визначити цілі підприємства. Ці цілі можуть включати збільшення прибутку, розширення ринку або інші стратегічні завдання. Мета оцінки фінансових ризиків полягає у визначенні, чи перевищать потенційні збитки від ризикованих рішень очікувані вигоди.

Таким чином, нами було описано основні фінансові ризики, з якими стикаються підприємства під час ведення господарської діяльності. В умовах нестабільної економіки вітчизняні виробники найбільше відчують на собі валютні, процентні та інфляційні ризики. Це може призвести до ризику неплатоспроможності для більшості підприємств. Більшість ризиків мають зовнішній характер, тобто не залежать від діяльності самого підприємства. Їх складно передбачити та оцінити, але можна частково нейтралізувати або уникнути. Для оцінки ризиків, пов'язаних з внутрішніми факторами, існують спеціальні методи, які представлені вище.

Зважаючи на сучасні умови, найбільш доцільними для оцінки фінансових ризиків є нормативний метод та метод оцінки фінансової стійкості. З переваг нормативного методу можна виокремити легкість розрахунків завдяки використанню вже визначених показників та те, що ці показники враховують вплив інфляції, кредитної ставки та інших зовнішніх факторів на фінансову діяльність підприємства. Метод оцінки фінансової стійкості більш ґрунтовний, ніж нормативний, та дозволяє проаналізувати зміну основних фінансових показників. Статичні методи також можуть використовуватися, але вони потребують більш детальної інформації за минулі періоди. З огляду на нестабільну економічну ситуацію, результати, отримані за допомогою цих методів, не завжди можуть бути достовірними.

1.2. Види та умови страхування фінансових ризиків підприємств

В умовах фінансово-економічної кризи та необхідності реформування української економіки, стає вкрай важливим створити механізм, який би гарантував стабільний розвиток суб'єктів господарювання та безпечне економічне середовище. Фінансові відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, є основою

життєдіяльності економічних агентів усіх рівнів. Ці відносини відображають обмінні, розподільчі та перерозподільні процеси в суспільстві, втілюючись у грошових потоках. Пронизуючи всі рівні та сфери економіки, вони стосуються кожного суб'єкта господарювання, об'єднуючи їх в єдиний фінансовий механізм.

Однак, сучасні фінансові відносини характеризуються значною волатильністю та ризикованістю. Інтенсивність їх формування стрімко зростає, а фінансові ризики все частіше негативно впливають на результати. Саме тому, організація страхового захисту системи фінансових відносин стає вкрай актуальною проблемою, що потребує ретельного вивчення.

Питання вивчення сутності фінансових ризиків та їх страхування знаходяться в центрі уваги науковців як в Україні, так і за кордоном. Дослідженню цієї теми присвятили свої праці такі відомі автори: вітчизняні (М.С. Клапків, О.В. Кузьменко, І.А. Бланк, С.С. Осадець, В.Г. Бабенко та інші), зарубіжні (А.А. Кизими тощо). Вчені, які досліджують страхування фінансових ризиків, зосереджуються на їх відмінностях від інших видів страхування [26].

В умовах ринкової невизначеності та постійних ризиків страхування стає рятівним кругом для фінансових операцій, роблячи їх більш стійкими та привабливими для інвесторів. Як показує практика, саме страхування є найефективнішим інструментом мінімізації фінансових втрат. Завдяки страховому механізму, значні збитки розподіляються між учасниками, а постраждалі отримують компенсацію. Тож, роль страхування як фундаментального елемента захисту фінансових відносин неухильно зростає, перетворюючись на невід'ємну умову для здійснення будь-яких фінансових операцій у всіх сферах життя суспільства.

Незважаючи на наявність законодавчо закріпленого та використовуваного в страховій практиці понятійно-категоріального апарату у сфері страхування фінансових ризиків, залишаються неузгодженими та дискусійними питання його застосування. До існуючих проблем можемо віднести: нечітке трактування

категорій, що використовуються в класифікації видів страхових послуг при забезпеченні фінансових ризиків; неузгодженість з класичними підходами до визначення фінансових категорій та понять; неповнота та нечіткість визначення сутності фінансових ризиків. Узгодження та чітке визначення понятійно-категоріального апарату в страхуванні фінансових ризиків є важливою науковою та практичною проблемою, вирішення якої дозволить підвищити ефективність страхового захисту та сприяти розвитку фінансового ринку [62].

Система понять і категорій страхування фінансових ризиків виступає сукупністю чітко визначених та взаємопов'язаних термінів, які використовуються для теоретичного аналізу та розуміння фінансових ризиків та практичного застосування цих знань у страховій діяльності [62].

Для розуміння загальних принципів функціонування фінансового явища, що вивчається, важливо використовувати категоріальний рівень аналізу. У контексті страхування фінансових ризиків, це складна фінансова категорія, яка об'єднує два взаємопов'язаних аспекти: «страхування» та «фінансові ризики». Хоча визначення «страхування» є більш усталеним, існує значна розбіжність у думках науковців щодо сутності та видів «фінансових ризиків». Це призводить до певної неоднозначності у трактуванні категорії «страхування фінансових ризиків». Різноманіття підходів до класифікації видів фінансових ризиків ускладнює формування чіткого понятійно-категоріального апарату в цій галузі.

Фінансові ризики, незалежно від їх джерела та середовища, є невід'ємним наслідком фінансової діяльності та операцій. Прояви цих ризиків визначаються специфікою ведення фінансової діяльності. Оскільки фінансові відносини формуються в процесі надання фінансових послуг, то фінансові операції на фінансовому ринку, в першу чергу, потребують страхового захисту [25].

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові послуги – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний

рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – за рахунок залучення від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [77].

До складу фінансових послуг за зазначеним Законом належать: 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; 2) довірче управління фінансовими активами; 3) діяльність з обміну валют; 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; 5) фінансовий лізинг; 6) надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту; 7) надання гарантій та поручительств; 8) переказ грошей; 9) послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення; 10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню; 11) факторинг; 12) управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій із нерухомістю; 13) операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів; 14) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» тощо [77].

Страхування, як видно з класифікації, належить до категорії фінансових послуг. Тому категорія «страхування фінансових ризиків» має специфічну характеристику, адже вона об'єднує фінансові відносини, пов'язані з організацією страхового захисту інших фінансових відносин. При страхуванні окремої фінансової операції відбувається «подвоєння» фінансових відносин, а при перестрахованні – «потроєння».

Існує певна категорія операцій на фінансовому ринку, які неможливо застрахувати. Це пов'язано з їх «спекулятивною» природою, адже вони несуть в собі потенціал як для збитків, так і для отримання прибутку. У таких випадках ми маємо справу з «спекулятивним» ризиком. На противагу цьому, «чистий»

ризик передбачає лише можливість негативного кінцевого результату. Лише «чисті» фінансові ризики підлягають страхуванню [26].

Хоча кредитування може приносити прибуток, воно, як правило, підлягає страхуванню від кредитного ризику. Це пов'язано з тим, що прибуток від кредитування має обмежений характер і не піддається суттєвим коливанням, тоді як потенційні збитки можуть значно його перевищувати. Цей принцип також актуальний для інвестиційного ризику. Валютний та процентний ризики, на відміну від кредитного та інвестиційного, можуть призводити не лише до збитків, але й до значного прибутку. Тому їх, як правило, не страхують, а шукають інші методи управління ними.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про страхування», існують такі добровільні види страхування фінансових ризиків: страхування кредитів (в тому числі відповідальності позичальника за неповернення кредиту); страхування інвестицій; страхування фінансових ризиків; страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій [76].

Існують певні розбіжності та суперечності у переліку видів страхування фінансових ризиків, визначеному законодавством. Це призводить до неоднозначного трактування та можливості зробити кілька висновків:

– у переліку видів страхування фінансових ризиків присутній пункт «страхування фінансових ризиків», що створює парадоксальну ситуацію. Для вирішення цієї проблеми необхідно або змінити назву цього пункту, або дати чітке визначення загальної категорії ризиків, що підлягають страховому захисту;

– поточна класифікація страхових послуг чітко розмежовує фінансові ризики, які підпадають під категорію «страхування фінансових ризиків», та інші види страхового захисту. До останніх належать страхування інвестицій, страхування кредитів, а також виданих та прийнятих гарантій (поруки). Незважаючи на те, що ці інструменти відіграють важливу роль у

фінансовій сфері, вони не класифікуються як «страхування фінансових ризиків»;

З моменту прийняття Закону України «Про страхування» спостерігається певна невизначеність щодо переліку добровільних видів страхування фінансових ризиків. В науковій та навчальній літературі з цього питання часто використовуються різні підходи. Це робить актуальним проведення аналізу наявних наукових методів убезпечення фінансових ризиків. Також, важливо дослідити нормативну базу Європейських країн в цій сфері. Зроблені висновки допоможуть чітко окреслити перелік добровільних видів страхування фінансових ризиків.

Згідно з Законом України «Про страхування» (у редакції від 4 жовтня 2001 року № 2745-III), існує декілька видів страхування, що охоплюють фінансові ризики. До них належить: власне страхування фінансових ризиків (цей вид страхування може мати різні назви, такі як «Страхування фінансових ризиків», «Страхування ризиків неплатежу» або «Страхування виконання договірних зобов'язань», тобто воно передбачає захист від втрат, пов'язаних з невиконанням партнерами своїх фінансових зобов'язань); страхування втрат прибутку внаслідок перерв у виробництві (цей вид страхування пропонується у пакетному режимі, тобто одночасно зі страхуванням майна від вогневих ризиків, стихійних явищ та інших небезпек, він захищає від збитків, що можуть виникнути через зупинку виробництва); страхування інвестицій (цей вид страхування гарантує захист доходу, отриманого від інвестиційних операцій); страхування виданих та прийнятих гарантій (цей вид страхування захищає гарантів від збитків, які можуть виникнути через виконання ними своїх гарантійних зобов'язань) [76].

Страхування біржових та валютних ризиків (курсних коливань) – це специфічний вид страхування, що використовується в багатьох країнах для стимулювання зовнішньої торгівлі. Воно надає експортерам гарантії та відшкодовує збитки, які можуть виникнути внаслідок зміни курсів валют. Однак,

в Україні цей вид страхування майже не застосовується. Причинами цього є низький рівень розвитку ринкових відносин та домінування поточних контрактів, де угода про купівлю-продаж активу здійснюється з його негайною оплатою (або передоплатою) та постачанням. Часті порушення умов або відмова від виконання укладених контрактів, особливо з боку постачальників (продавців). Внаслідок цих проблем, на багатьох українських біржах правила торгівлі передбачають, що біржа несе відповідальність за збитки, які виникли через невиконання умов угоди одним з контрагентів.

Можливість невиконання учасниками біржі умов контрактів може бути предметом страхування. У світовій практиці поширене страхування збитків учасників біржових угод, що виникають через шахрайство або неплатоспроможність їхніх контрагентів, а також збитків самої біржі. Оскільки відповідальність за збитки, пов'язані з біржовими угодами, повністю лежить на страховій компанії, біржі не завжди ретельно підходять до вибору клієнтів, відбору учасників торгів та контролю виконання ними умов контрактів. З огляду на це, доцільніше проводити страхування біржових контрактів у форматі взаємного біржового страхування або через акціонерні страхові компанії за участю капіталу біржі (коли біржа й страховик мають спільні інтереси) [88].

Страхування валютних ризиків дає можливість захиститися від наступних втрат:

1. Відмова від оплати експортної продукції зарубіжним імпортером. Це може статися з різних причин, наприклад, через фінансові проблеми імпортера, політичні події в його країні, або ж через невиконання ним своїх зобов'язань за контрактом.
2. Неплатежі за поставлені товари, виконані роботи або надані послуги. Це може статися, якщо іноземний партнер зазнає фінансових труднощів, банкрутства, або ж через політичну нестабільність в його країні.

3. Збитки від коливань валютних курсів. За період від укладання контракту до його оплати курси валют можуть значно змінитися, що негативно вплине на купівельну здатність валюти платежу.

Страховання валютних ризиків допоможе вам мінімізувати ці втрати та зберегти прибуток від експортної діяльності.

Кредитні ризики – це ті ризики, з якими стикаються комерційні банки при здійсненні активних операцій. Найпоширенішим проявом кредитного ризику є невиконання позичальником своїх зобов'язань щодо повернення кредиту та сплати відсотків за його користування. Класифікація кредитних ризиків має більш детальний характер. Вона виділяє ризик загальної неплатоспроможності та ризики, пов'язані з непогашенням окремих видів кредитів, таких як експортний, споживчий, іпотечний, сільськогосподарський та інші [88].

Страховання кредитів в Україні представлено трьома основними формами:

- страхування ризику непогашення кредиту;
- страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту;
- страхування позичальником предмета застави.

Законом України «Про страхування» передбачено один вид добровільного страхування кредитних ризиків «Страховання кредитів (в тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту)» [76].

На основі викладеного матеріалу та практичного досвіду вітчизняних страхових компаній, можна виділити наступні типові страхові програми, які пропонуються в Україні для страхування фінансових ризиків (табл. 1.2.). Важливо зазначити, що це лише типові програми. Страхові компанії можуть пропонувати й інші, більш специфічні програми, які відповідають потребам конкретних клієнтів.

Страховання фінансових ризиків несе для страхових компаній певні збитки, адже співвідношення виплат до отриманих платежів становить близько

4-5%. З цієї причини страховики вдаються до жорсткого відбору потенційних клієнтів. Лише одне з п'яти звернень щодо страхування фінансових ризиків закінчується позитивним рішенням. Процес страхування передбачає глибокий аналіз фінансово-економічних показників як самого клієнта, так і його контрагентів. Страхові компанії оцінюють позиції сторін на ринку, їх кредитну історію, досвід попередньої співпраці, а також деталі договору, який підлягає страхуванню. Кожна умова контракту ретельно вивчається на предмет відповідності чинному законодавству. У деяких випадках страховики можуть надати клієнту рекомендації щодо мінімізації його ризиків [17].

Таблиця 1.2

Основні види страхування фінансових ризиків

Види страхування	Найменування основного ризику для підприємства	Розмір страхових сум
Страхування ризику неплатежу	Невиконання або неналежне виконання платіжних зобов'язань перед страхувальником щодо оплати виконаних страхувальником робіт, поставлених товарів або наданих послуг згідно з укладеним договором	Вартість поставлених матеріалів, виконання робіт або надання послуг
Страхування інвестиційного ризику	Неотримання або отримання в меншому розмірі, ніж це передбачено проектом, прибутку від інвестування коштів внаслідок: помилок в експертній оцінці проекту; невиконання запланованих робіт	Проектна (планова) величина інвестиційного доходу
Втрата прибутку внаслідок перерв у виробництві	Зменшення прибутку внаслідок перерв у виробництві, зумовлених страховими випадками, передбаченими в основному договорі страхування майна (вогневі ризику і ризику стихійних явищ, аварії систем електро-, водо-, газопостачання, неправомірні дії третіх осіб)	Запланований (очікуваний) прибуток
Страхування ризику неповернення кредиту	Невиконання зобов'язань позичальника згідно з кредитним договором щодо повернення отриманого кредиту і відсотків за ним внаслідок...(дається перелік причин)	Величина кредиту та/або відсотків за нього

*Складено за даними [44]

Незважаючи на те, що страхування фінансових ризиків ще не набуло широкого поширення в Україні, плідна співпраця страховиків з банками та постійними клієнтами свідчить про його необхідність та перспективність. Найбільш розвиненим сегментом є страхування ризиків споживчого кредитування, яке становить майже половину всіх договорів страхування фінансових ризиків. Це пояснюється тим, що страхування споживчого кредиту відповідає всім вимогам страховиків до клієнтів:

- наявність застави (придбаного майна);
- обмежена страхова сума (як правило, прогнозована);
- можливість страхування придбаного майна (автомобіля, квартири, побутової техніки) разом з фінансовими зобов'язаннями.

Також користується попитом страхування товарного кредитування, де страхова компанія гарантує виплату коштів за товари у зазначений термін. Зростає кількість звернень щодо страхування фінансових ризиків, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. Для підприємців, які не мають ліквідної застави, страхування може бути єдиним шансом отримати кредит. Активно розвивається страхування, пов'язане з пластиковими картками (від несанкціонованого використання та викрадення). Також набирає обертів страхування овердрафту – різновиду кредитного ризику. Важливо зазначити, що страхування фінансових ризиків може бути ефективним інструментом для захисту бізнесу та приватних осіб від різноманітних втрат фінансового характеру.

Спостерігається розмаїття у класифікації видів страхування фінансових ризиків, а також у підходах до їх розмежування. Неточність та неоднозначність законодавчого визначення страхування фінансових ризиків стають причиною дискусій та помилкових стратегій їх страхування [62].

Затвердження Розпорядження № 565 Нацкомфінпослуг «Про затвердження Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування» у 2010 році мало на меті систематизувати види страхування фінансових ризиків.

Проте, цей документ не вніс суттєвих змін до ситуації. Хоча Розпорядження чітко визначає перелік страхових послуг, що належать до страхування фінансових ризиків, проблема понятійно-категоріальної неточності у класифікації залишається актуальною [65].

Умови страхування фінансових ризиків можуть також передбачати страхування на випадок завдання збитку страхувальнику внаслідок: припинення права власності на майно; неможливості здійснення подорожі з причин, визначених у правилах та договорі страхування, непередбачених фінансових витрат; фінансових збитків, пов'язаних із ризиками здійснення операцій з використанням платіжних карток.

Крім того, страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій передбачає обов'язок страховика за встановлену договором страхування плату здійснити виплату страхового відшкодування: кредитору, збитку, понесеного ним у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням гарантом (поручителем) своїх зобов'язань в обсязі та в строки, що визначені в його гарантії або договорі поруки, внаслідок обставин, визначених у правилах та договорі страхування; гаранту (поручителю), збитку, понесеного ними у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням позичальником своїх зобов'язань в обсязі та у строки, що визначені в договорі страхування.

Рис. 1.5. Перелік страхових послуг, які належать до страхування фінансових ризиків згідно з Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 565 «Про затвердження Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування»

Крім того, страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій передбачає обов'язок страховика за встановлену договором страхування плату здійснити виплату страхового відшкодування:

– кредитору, збитку, понесеного ним у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням гарантом (поручителем) своїх зобов'язань в обсязі та в строки, що визначені в його гарантії або договорі поруки, внаслідок обставин, визначених у правилах та договорі страхування;

– гаранту (поручителю), збитку, понесеного ними у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням позичальником своїх зобов'язань в обсязі та у строки, що визначені в договорі страхування.

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки. З метою створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного фінансового ринку та всієї фінансової системи, відбувається значне посилення вимог до організації та проведення страхування фінансових операцій. Це зумовлює постійне розширення та вдосконалення системи страхового захисту. Це передбачає постійне розширення та вдосконалення системи страхового захисту. Тільки завдяки цим заходам можна буде гарантувати належний рівень безпеки та стабільності фінансової системи України.

Страхування фінансових ризиків посідає особливе місце на страховому ринку. Це пов'язано з тим, що існує певна невизначеність у визначенні поняття «страхування фінансових ризиків» та класифікації його видів. Внаслідок цього виникають труднощі з практичним застосуванням цього виду страхування.

Необхідність у внесенні змін пояснюється тим, що поняття «страхування фінансових ризиків» охоплює широкий спектр ризиків, не обмежуючись лише страхуванням фінансових збитків, пов'язаних з перервою в господарській діяльності або порушенням договірних зобов'язань (невиконанням або неналежним виконанням контрагентом своїх зобов'язань перед страхувальником) [25].

У зв'язку з активізацією процесів інтеграції з європейським страховим ринком, виникла нагальна потреба у приведенні понятійно-категоріального апарату у сфері страхування фінансових ризиків до відповідності міжнародним стандартам. Це дасть змогу:

- гармонізувати національне законодавство з європейським;
- уніфікувати показники порівняння вітчизняного страхового ринку зі світовою статистикою;
- полегшити взаємодію українських страхових компаній з європейськими партнерами;

– підвищити рівень прозорості та конкурентоспроможності українського страхового ринку.

Вдосконалення понятійно-категоріального апарату є важливим кроком на шляху до інтеграції України в європейський страховий простір.

Для чіткого визначення та усунення дискусійних питань щодо видів страхування фінансових ризиків, пропонується доповнити статтю 6 Закону України «Про страхування» переліком видів страхових послуг, які вони передбачають, відповідно до Розпорядження Нацкомфінпослуг № 565. Це дозволить встановити чіткі та однозначні понятійно-категоріальні засади у сфері страхування фінансових ризиків; забезпечити прозорість та структурованість цього фінансового явища; сформувати страхову довіру; сприяти активному розвитку всіх видів страхування фінансових ризиків. Вдосконалення законодавчої бази у цій сфері є важливим кроком для розвитку страхового ринку України.

Перш ніж перейти до умов страхування, важливо зрозуміти, що таке фінансові ризики для підприємств. Це можуть бути такі ризики, як курсові ризики, процентні ризики, ризики зміни цін на товари та послуги, кредитні ризики та інші. Ці ризики можуть виникнути в результаті зовнішніх чи внутрішніх факторів і призводити до збитків для підприємства [14].

Страхування фінансових ризиків є важливим інструментом для зменшення впливу негативних фінансових подій на підприємство. Це дозволяє підприємствам захистити свої фінанси від непередбачуваних обставин і забезпечити стабільність у фінансовій сфері. Страхування допомагає зменшити ризик фінансових втрат, що може бути критичним для діяльності підприємства.

Умови страхування фінансових ризиків можуть варіюватися в залежності від виду ризику та умов договору страхування (рис. 1.6).

Страхування фінансових ризиків є важливим інструментом захисту підприємств та індивідуальних інвесторів від непередбачених фінансових втрат.

Умови страхування можуть значно відрізнятися в залежності від політики конкретного страховика, а також від типу фінансових ризиків, що страхуються. Наведемо декілька основних аспектів, які впливають на умови страхування фінансових ризиків в залежності від страхової компанії: види фінансових ризиків, страхові продукти та покриття, страхові суми та ліміти відповідальності, страхові премії та франшизи, умови виплати страхового відшкодування тощо.

Рис. 1.6. Стандартні умови страхування фінансових ризиків підприємств

Страхування фінансових ризиків має кілька переваг для підприємств:

1. Захист від непередбачуваних витрат. Страхування допомагає зменшити фінансовий ризик, пов'язаний з непередбачуваними подіями.
2. Забезпечення фінансової стійкості. Захист від втрат дозволяє підприємствам зберігати фінансову стабільність та зосереджуватися на стратегічних цілях.
3. Можливість привернення інвесторів. Страхування може бути важливим чинником для інвесторів, які шукають підприємства зі стійкими фінансами та розумним підходом до ризиків.

Варто зазначити, що наведений вище перелік переваг не є вичерпним, його можна трактувати з різних позицій, адже переваги можуть варіюватись залежно від виду ризику, умов його страхування тощо. Страхування фінансових ризиків підприємств надає ряд суттєвих переваг, що робить його важливим інструментом для забезпечення стабільності та стійкості бізнесу.

Рис. 1.7. Переваги страхування фінансових ризиків для підприємств

Таким чином, страхування фінансових ризиків є важливим елементом мінімізації ризиків для будь-якого підприємства. Правильно налагоджена система страхування дозволяє зменшити фінансові втрати та забезпечити стабільність у фінансовій сфері. Розуміння умов страхування та їх впливу на діяльність підприємства є ключовим аспектом успішного управління фінансовими ризиками.

1.3. Значення страхування фінансових ризиків у контексті безпечного розвитку підприємств

В останні два десятиліття питання безпеки на підприємствах стало як ніколи актуальним. Провідні світові компанії все частіше підкреслюють, що ключ до успішного ведення бізнесу полягає в правильно організованій системі безпеки, яка здатна мінімізувати вплив негативних факторів як ззовні, так і зсередини компанії. Саме тому забезпечення безпеки стає пріоритетним завданням для будь-якого підприємства, яке прагне до стійкого розвитку та процвітання.

Сучасний бізнес-світ характеризується жорсткою конкуренцією та динамічними змінами. Щоб залишатися успішними, підприємствам необхідно впроваджувати ефективні системи мінімізації фінансових ризиків та використовувати сучасні управлінські технології.

Економічна безпека підприємства – це його здатність гарантувати стабільне та ефективне функціонування, генеруючи прибуток та задовольняючи потреби споживачів. Досягнення цієї мети потребує чіткої системи, що виконує ряд ключових функцій: аналітична, нормативно-правове забезпечення, організаційно-адміністративна, планування, обліково-контрольна, а також інформаційна [67].

Фінансова безпека підприємства є невід'ємною частиною його загальної економічної безпеки. Ця динамічна складова постійно еволюціонує під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів та загроз. Створення стійкої фінансової безпеки гарантує стабільне функціонування підприємства, відкриваючи шлях до зростання його економічного потенціалу [67].

Фінансова безпека підприємства – це не просто відсутність боргів, а й стійкість до будь-яких фінансових ризиків. Це стан, коли всі елементи та підсистеми підприємства як автономної економічної системи знаходяться в рівновазі, що гарантує його стійкість до негативних впливів ззовні та зсередини.

Фінансово безпечне підприємство має такі характеристики:

- стійкість до ризиків (воно має достатньо резервів, щоб пережити економічні спади, зміни ринкових умов та інші непередбачувані події);
- ефективне використання фінансових ресурсів (воно вміє раціонально розподіляти свої кошти, щоб отримати максимальну віддачу від інвестицій);
- здатність до самофінансування (воно може генерувати достатньо коштів для розвитку свого бізнесу без залучення зовнішнього капіталу);
- довгострокове зростання (воно має чітку стратегію розвитку, яка дозволяє йому стабільно та стійко зростати протягом багатьох років).

Існують численні визначення фінансової безпеки підприємства в академічній літературі, два з яких вважаються найбільш вичерпними. Згідно з визначенням І.А. Бланка, фінансова безпека підприємства характеризується кількісно та якісно визначеним рівнем його фінансового стану. Цей рівень забезпечує стійкий захист пріоритетних фінансових інтересів підприємства, які мають збалансований характер. Захист здійснюється від чітко визначених зовнішніх загроз, як реальних, так і потенційних. Параметри цих загроз слугують основою фінансової філософії підприємства. Завдяки фінансовій безпеці створюються необхідні умови для фінансової підтримки стійкого зростання підприємства як у поточний, так і в майбутній період [38].

Фінансово-економічна безпека – це не просто щит, який захищає підприємство від негараздів, а й компас, який веде його до успіху. Вона являє собою комплексну систему, яка дозволяє підприємству динамічно розвиватися за будь-яких умов господарювання.

Простими словами, фінансово-економічна безпека – це певність того, що підприємство може здійснювати свою діяльність без перешкод, досягати своїх цілей та забезпечувати своїй команді стабільність та впевненість у майбутньому.

Фінансово-економічна безпека не досягається за один день. Це результат постійної роботи з аналізу ринку, оптимізації витрат, управління ризиками та інвестування в майбутнє. Підприємства, які інвестують у фінансово-економічну безпеку, отримують багато переваг: вони більш стійкі до криз і змін на ринку; вони можуть швидше адаптуватися до нових умов і використовувати нові можливості; вони більш привабливі для інвесторів і партнерів; вони мають вищу репутацію на ринку. Тобто, фінансово-економічна безпека – це не розкіш, а необхідність для будь-якого підприємства, яке хоче досягти успіху в сучасному світі.

Поговоримо про значення фінансово-економічної безпеки як у контексті держави, так і у розрізі підприємства. Фінансово-економічна безпека держави є важливим поняттям, яке описує стан стійкості та захищеності економіки та фінансової системи країни від внутрішніх та зовнішніх загроз, що можуть виникнути через ризики, відкритість фінансових ринків, макроекономічні нерегульованості та інші фактори. Фінансово-економічна безпека є важливою складовою загальної національної безпеки держави, оскільки стан економіки та фінансової системи безпосередньо впливає на соціальний розвиток, стабільність політичного середовища та загальний добробут нації. Недостатня фінансово-економічна безпека може призвести до економічних криз, соціальних напружень та загроз національній безпеці.

Фінансово-економічна безпека є надзвичайно важливою для будь-якого підприємства, особливо в нестабільних умовах ведення бізнесу. Її роль полягає у забезпеченні стійкості та оптимального розвитку компанії, незалежно від зовнішніх факторів. Фінансово-економічна безпека являє собою комплексний механізм, що ґрунтується на низці ключових характеристик (рис. 1.8). Ці характеристики гарантують захищеність інтересів підприємства, даючи йому можливість здійснювати свою діяльність, досягати основних цілей, забезпечувати свій розвиток. У широкому сенсі, фінансово-економічну безпеку

можна визначити як стан стійкості підприємства до будь-яких загроз та викликів. Це стан, що гарантує захищеність його активів, фінансових потоків та майбутніх перспектив [5].

Рис. 1.8. Характерні риси фінансово-економічної безпеки підприємства

Система фінансово-економічної безпеки має на меті забезпечити стійкість фінансового стану підприємства, а також визначити та мінімізувати реальні та потенційні ризики, загрози та небезпеки. До основних завдань фінансово-економічної безпеки можна віднести: гарантування фінансової стабільності підприємства; розробка та впровадження системи управління фінансово-економічною безпекою, яка буде здатною протистояти впливу потенційних та реальних кризових явищ; впровадження превентивного та реактивного антикризового менеджменту (рис. 1.9).

Для забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання важливо дотримуватися таких принципів:

1. Законність. Створення системи безпеки має ґрунтуватися на чинному законодавстві України. Це гарантує легітимність та прозорість дій підприємства.

2. Системність та комплексність. Застосування системного аналізу дозволяє врахувати всі взаємопов'язані фактори, що впливають на економічну безпеку. Це сприяє прийняттю обґрунтованих та ефективних управлінських рішень.

3. Безперервність. Забезпечення стійкої фінансово-економічної стабільності потребує постійного моніторингу та вдосконалення системи безпеки. Це дозволяє вчасно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

4. Пріоритет попереджувальних заходів. Своєчасне виявлення та нейтралізація потенційних загроз є більш ефективним та вигідним, ніж вирішення їхніх наслідків.

5. Взаємодія та координація. Ефективна система безпеки потребує чіткої взаємодії та координації дій між всіма підрозділами підприємства. Це забезпечує злагоджену роботу та єдиний підхід до вирішення безпекових питань.

6. Економічна доцільність. Витрати на забезпечення безпеки повинні бути пропорційними потенційним збиткам. Це означає, що необхідно шукати оптимальне співвідношення між рівнем захисту та використаними ресурсами.

Важливо зазначити, що дотримання принципів фінансово-економічної дозволяє створити ефективну систему економічної безпеки, яка буде захищати підприємство від різноманітних загроз та сприяти його сталому розвитку.

У науковій літературі загрози, які негативно впливають на фінансово-економічну безпеку та на діяльність суб'єкта господарювання, традиційно поділяються на внутрішні (або ендогенні, що виникають усередині підприємства) та зовнішні (або екзогенні, що виникають за межами підприємства). Крім того, загрози можна класифікувати як об'єктивні та суб'єктивні.

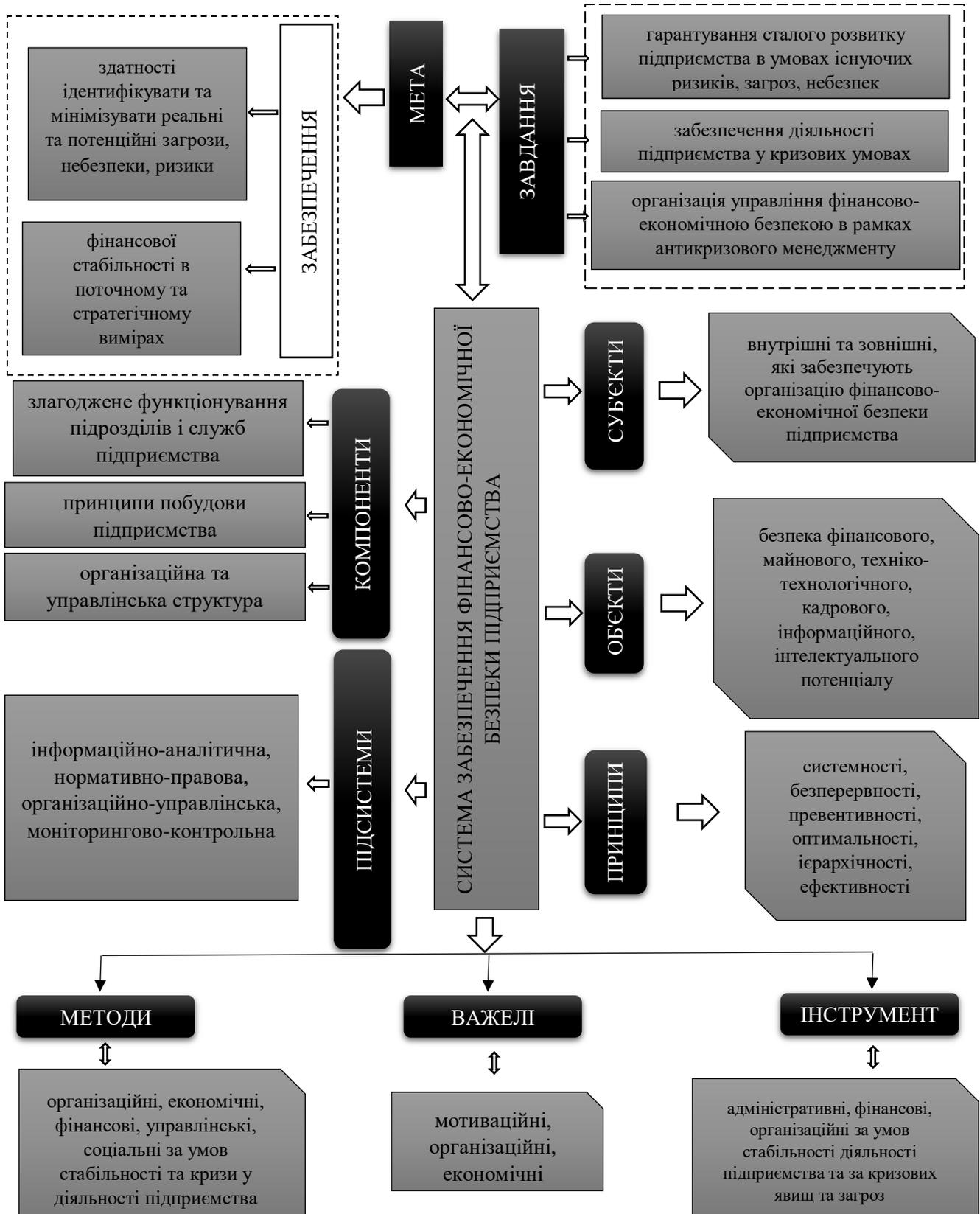

Рис. 1.9. Система забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства

*Складено за даними [38]

Вплив на підприємство зовнішніх (об'єктивних) факторів, які неможливо контролювати, може призвести до значних втрат. До таких факторів належать форс-мажорні обставини, зміни в макроекономічному середовищі, несприятливі умови для ведення бізнесу, волатильність валютного ринку. При укладанні договорів з партнерами важливо враховувати ці ризики, щоб мінімізувати їх негативний вплив на діяльність підприємства. [94].

Суб'єктивні загрози включають неефективну роботу працівників і навмисні негативні дії третіх осіб (конкурентів, постачальників, покупців). Неефективність включає нераціональне управління активами та джерелами їх формування; фінансове планування; організаційна структура компанії; політика підприємства щодо товарів, ринків, цін і кадрів тощо.

До зовнішніх загроз можемо віднести: захоплення ринку конкурентами (втрата частки ринку, зниження прибутку, витіснення з галузі); нечесна конкуренція (ціновий демпінг, неправдива реклама, шпигунство, крадіжка ноу-хау); маніпуляції з цінами (штучне завищення або заниження ціни, шкода споживачам, втрата довіри); шахрайство (крадіжка коштів, підробка документів, ухилення від сплати податків, шкода репутації); поглинання компанії зовнішніми інвесторами (внутрішній контроль над власним бізнесом, зміна стратегії розвитку); відмова покупців від продукції (втрата ринків збуту, зменшення обсягів виробництва, накопичення складських запасів); невиконання постачальниками домовленостей (зрив виробничого процесу, нестача сировини, зростання витрат). Для нейтралізації негативного впливу зовнішніх факторів необхідно створити потужний аналітичний центр. Його ключовими завданнями стануть: оперативний моніторинг фінансового стану підприємства та його конкурентів, глибоке вивчення конкурентів та прогнозування їх стратегії, аналіз платоспроможності оптових покупців продукції тощо [94].

Фінансові ризики –це ймовірність того, що заплановані грошові потоки не відповідають очікуванню, що призведе до негативного впливу на прибуток,

рентабельність та стійкість підприємства. Іншими словами, це ризики, які можуть призвести до зменшення доходів, збільшення витрат або втрати активів підприємства.

Фінансові ризики не існують в ізоляції, а тісно переплетені між собою. Зміна одного з них може мати ланцюговий ефект, що суттєво впливає на фінансово-господарську діяльність підприємства та призводить до неочікуваних наслідків.

Сутність фінансових ризиків підприємства склалася у взаємозв'язку їх особливостей з фінансово-економічною безпекою компанії. Фінансові ризики підприємства:

- фінансові ризики супроводжують підприємство протягом всього його життєвого циклу, забезпечуючи всі аспекти його виробничо-господарської діяльності;
- неодмінно впливають на рух фінансових потоків та зміну структури фінансових активів підприємства;
- завжди пов'язані з можливістю вибору того чи іншого варіанту розвитку подій, тобто з поняттям альтернативності;
- фінансові ризики характеризуються ймовірністю відхилення від запланованих фінансових результатів, заради яких обиралася та чи інша альтернатива.;
- фінансові ризики можуть спричинити негативні фінансові наслідки, такі як збитки, втрати прибутку, доходу, частини або всього капіталу підприємства.;
- характеризуються можливістю фінансових та інших втрат, пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи;
- характеризуються ймовірністю досягнення бажаного результату;

– дають змогу отримати додаткові позитивні результати (неврахування цієї важливої специфіки фінансового ризику у його визначенні не дає змоги сформувати адекватну та дієву систему ризик-менеджменту підприємства, що призведе до зниження ефективності його діяльності) [88].

Для мінімізації фінансових ризиків застосовується комплекс внутрішніх та зовнішніх механізмів, які ґрунтуються на певних методах. Проаналізувавши існуючі в літературі підходи до управління рівнем фінансових ризиків, пропонуємо систематизувати їх та виділити основні методи впливу та напрями регулювання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Методи впливу на напрями регулювання ступеня фінансових ризиків

Методи мінімізації фінансових ризиків	Напрями регулювання ступеня фінансового ризику
1	2
Ухилення від ризиків	1) відмова від ненадійних партнерів, постачальників; 2) відмова від ризикованих проектів; 3) відмова від прийняття ризикованих рішень; 4) відмова від здійснення надто ризикованих господарських операцій; 5) зниження частини позикових засобів у господарському обороті; 6) відмова від банківських кредитів, якщо кон'юнктура фінансового ринку несприятлива для підприємства тощо
Локалізація ризиків	1) виділення «економічно небезпечних» ділянок; 2) послідовне розукрупнення підприємства

Продовження табл. 1.3

1	2
Передача ризиків	1) страхування (передача ризику страховій компанії за певну плату); 2) створення структур взаємного страхування і перестраховування; 3) пошук гарантів; 4) хеджування; 5) фінансові гарантії, доручення; 6) внесення до тексту документів (договорів, торгових контрактів) спеціальних умов, що зменшують власну відповідальність підприємства при настанні непередбачених випадків чи тих, які передають ризик контрагенту
Компенсація ризиків	1) самострахування за рахунок створення системи резервів: резервних фондів (страхового і цільових), страхового товарного запасу, страхових запасів фінансових ресурсів (коштів), нерозподіленого залишку прибутку; 2) розробка і впровадження системи штрафних санкцій для контрагентів підприємства; 3) стратегічне планування діяльності; 4) прогнозування зовнішньої економічної діяльності; 5) активний цілеспрямований маркетинг; 6) створення спілок, асоціацій, кластерів; 7) боротьба з промисловим шпигунством
Диверсифікація	1) диверсифікація видів діяльності і зон господарювання; 2) диверсифікація асортименту продукції, що випускається; 3) диверсифікація постачальників основних груп товарів; 4) диверсифікація ринків збуту; 5) диверсифікація інвестицій; 6) диверсифікація портфеля цінних паперів; 7) диверсифікація депозитного портфеля; 8) розподіл відповідальності між партнерами; 9) розподіл впливу загрози у часі та ін
Лімітування	1) встановлення відповідних економічних і фінансових нормативів; 2) встановлення максимального обсягу комерційної операції по закупівлі товарів, що укладається з одним контрагентом; 3) встановлення максимального розміру сукупних запасів товарів на підприємстві (запасів поточного поповнення, сезонного збереження, цільового призначення); 4) встановлення максимального розміру споживчого кредиту, наданого одному покупцю (в рамках диференційованих груп покупців чи груп товарів) тощо

*Складено за даними[59]

Таким чином, в умовах динамічного мінливого та нестабільного економічного середовища, особливо в контексті світової економічної кризи, питання управління фінансовими ризиками стає критично важливим для виживання та розвитку підприємств.

Наразі найефективнішими методами зниження/нейтралізації фінансових ризиків вважаються:

1. Мінімізація ризиків. Цей метод передбачає комплекс заходів, спрямованих на зменшення ймовірності виникнення ризикових ситуацій. До таких заходів можуть належати: проведення ретельного аналізу перед прийняттям будь-яких фінансових рішень; вибір надійних контрагентів та партнерів; використання перевірених методів та інструментів роботи; розробка та впровадження системи внутрішнього контролю.

2. Страхування ризиків. Цей метод полягає в передачі ризиків страховій компанії за певну плату (страховий внесок). Страхування може бути внутрішнім (створення резервів) або зовнішнім (укладення договорів зі страховими компаніями).

3. Диверсифікація ризиків. Цей метод полягає у розподілі інвестицій між різними активами, щоб зменшити вплив ризиків на окремі активи. Диверсифікація може бути галузевою, географічною та інструментальною.

Важливо зазначити, що не існує універсального методу мінімізації фінансових ризиків, який би підходив всім підприємствам без винятку. Вибір методів та їх поєднання залежить від багатьох факторів, таких як специфіка діяльності підприємства, його фінансове становище, ринкова кон'юнктура тощо.

Отже, процес мінімізації фінансових ризиків є безперервним та динамічним. Підприємствам необхідно своєчасно виявляти всі можливі ризики та правильно оцінювати їх можливі наслідки. Це дозволить їм приймати ефективні рішення мінімізації ризиків, з метою уникнення фінансових втрат та негативних наслідків.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінювання фінансових показників розвитку підприємств в Україні

З 24 лютого 2022 року життя кожного українця зазнало кардинальних змін, і український бізнес не став винятком. Підприємства, що розташовані поблизу кордонів з російською федерацією або постраждали від втрат і руйнувань у перші дні повномасштабного вторгнення, були змушені або закритися, або перенести свою діяльність у безпечніші райони країни чи за кордон.

Усі суб'єкти господарювання провадять свою діяльність в умовах невизначеності, яка породжує різноманітні ризики. Російсько-українська війна спричинила ще більше посилення рівня невизначеності та нестабільності, а отже, існуючих ризиків, що негативно відобразилося на діяльності підприємств, загострило економічну ситуацію в країні загалом та знизило її інвестиційну привабливість. Підприємства зіштовхнулися зі зниженням платоспроможного попиту, порушенням логістичних ланцюгів поставок, загрозами, пов'язаними з втратою майна та відтоку робочої сили внаслідок воєнних дій, зростанням цін на сировину і матеріали та рядом інших проблем [47].

Ведення бізнесу в умовах кризи вимагає врахування ризиків, але війна як форс-мажор показала, що більшість українських підприємств не були готові до ефективного управління та функціонування в таких умовах. Попри всі труднощі, українська економіка продовжує розвиватись. Підприємства адаптуються до нових реалій і розробляють свої стратегії розвитку в умовах війни. Інформацію про фінансові результати діяльності підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності та за видами промислової діяльності наведемо у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Фінансові результати великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності у 2024 році

Назва виду економічної діяльності	Прибуток до оподаткування			Збиток до оподаткування			Кількість збиткових підприємств, %		
	Код за КВЕД-2010	Млн. грн.	У % до січня-березня 2023	Код за КВЕД-2010	Млн. грн.	У % до січня-березня 2023	Код за КВЕД-2010	Січень-березень 2024	Січень-березень 2023
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Усього		319607,2	139,5		66022,1	96,5		26,8	28,1
Сільське, лісове та рибне господарство	A	1256,3	371,3	A	263,5	105,2	A	38,2	54,1
Промисловість	B+C+D+E	107492,6	148,7	B+C+D+E	41489,2	85,0	B+C+D+E	30,1	32,4
Будівництво	F	2133,5	187,7	F	934,5	76,7	F	32,7	37,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	38557,5	96,9	G	10182,5	130,0	G	18,1	16,6
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська доставка	H	22077,7	136,6	H	5265,5	106,9	H	38,6	37,9
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	463,4	177,3	I	512,5	238,6	I	64,1	46,7
Інформація та телекомунікації	J	8822,5	100,7	J	1131,4	112,4	J	19,7	24,8
Фінансова та страхова діяльність	K	116039,0	166,6	K	351,9	51,1	K	14,1	15,3
Операції з нерухомим майном	L	3752,7	174,8	L	2191,6	177,1	L	40,7	39,7
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	11414,9	89,7	M	961,4	137,8	M	28,1	35,4
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	1953,9	202,0	N	555,0	100,6	N	34,8	34,8
Освіта	P	79,4	397,8	P	23,8	161,3	P	16,7	33,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	2096,5	107,7	Q	755,7	100,6	Q	29,8	35,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	3407,7	122,6	R	1403,6	584,8	R	60,0	54,3
Надання інших видів послуг	S	59,6	115,4	S	-	-	S	-	14,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	36036,8	205,0	B	2519,7	55,6	B	42,1	54,9
Переробна промисловість	C	41544,9	107,9	C	22623,5	128,3	C	25,2	26,2
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10-12	16841,3	98,8	10-12	5054,8	201,8	10-12	21,7	21,6
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	493,3	78,6	13-15	491,9	6927,0	13-15	17,7	14,0
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	16-18	1673,6	99,2	16-18	777,1	118,8	16-18	17,3	20,6
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	521,8	472,8	19	439,7	84,6	19	42,9	45,5
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	1052,2	19,7	20	4385,8	282,1	20	36,3	27,3
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів	21	1834,9	132,6	21	303,1	226,8	21	19,1	23,9
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22,23	3437,2	176,5	22,23	1749,3	78,4	22,23	25,0	39,5
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	24,25	5156,0	114,4	24,25	6595,3	81,4	24,25	29,9	29,6
Машинобудування	26-30	9381,1	201,7	26-30	2640,6	151,0	26-30	30,0	28,4
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин та устаткування	31-33	1153,5	95,0	31-33	185,9	103,3	31-33	26,4	24,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	29597,2	186,1	D	14967,8	58,1	D	43,1	48,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	313,7	103,8	E	1378,2	159,6	E	61,0	55,6

Фінансові результати великих та середніх підприємств України за I квартал 2024 року наступні. Фінансовий результат до оподаткування має позитивне значення у розмірі 253,6 млрд. грн., що на 57% більше ніж у 2023 році. Прибуток до оподаткування сягнув позначки 319,6 млрд. грн., тобто бачимо збільшення на 139,5% порівняно з I кварталом 2023 року. Можемо побачити, що 73,2% підприємств отримали прибуток, 26,8% - зазнали збитків (трохи краще, ніж у I кварталі 2023 року, коли 28,1% підприємств були збитковими). Сума збитків становить 66,0 млрд грн (на 3,5% менше, ніж у I кварталі 2023 року).

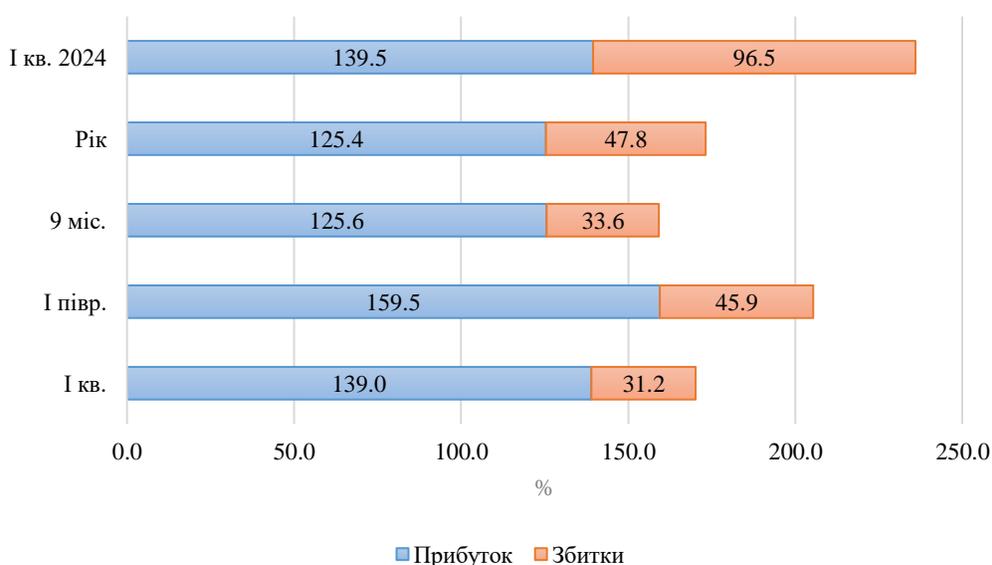

Рис. 2.1. Темпи зростання/зниження прибутку за збитків великих та середніх підприємств України за I квартал 2024 року (у % до відповідного періоду попереднього року)

У цілому економічна та соціальна сфери України у 2022–2023 рр. під дією повномасштабної збройної агресії російської федерації опинилась у надскладній ситуації, що відповідно негативно впливає на умови ведення бізнесу. Зокрема, падіння вітчизняної економіки у 2022 р. було найглибшим за всю історію України. Так, за офіційними даними Державної служби статистики України, реальний ВВП у 2022 р. зменшився на 29,1% (у 1-му кв. падіння становило

14,9%; 2-му кв. – 36,9%; 3-му кв. – 30,6% та 4-му кв. – 31,4%). У цінах попереднього року, тобто без впливу інфляції, він становив 3,86 трлн. грн. проти 5,45 трлн. грн. у 2021 р. [61].

Економіка України зазнала значного удару внаслідок війни. Спад реального ВВП у 2022 році виявився найглибшим за всю історію незалежності, відкинувши показники до рівня початку 2000-х років. Проте, падіння виявилось меншим, ніж очікувалось на початку вторгнення. Це стало можливим завдяки стійкості енергетичної системи, а також високій здатності українського бізнесу та домогосподарств адаптуватися до нових умов. Щодо прогнозів на 2023 рік, то Законом України «Про державний бюджет» було передбачено зростання реального ВВП на 3,2%. Міжнародне рейтингове агентство Moody's прогнозувало незначне скорочення реального ВВП на 2%. Національний банк України очікував на незначне зростання реального ВВП на 0,3%. Прогнозується, що економіка зростатиме у 2024 році на 4,1%, а у 2025 році – на 6,4%.

Український бізнес демонструє стійкість, попри війну. Незважаючи на активні бойові дії та обстріли цивільної інфраструктури, українські підприємці не втрачають оптимізму. Дані 12-ї хвилі досліджень стану українського бізнесу, проведених Advanter Group, Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, та національним проектом «Дія.Бізнес» у період з 31 травня по 11 червня 2023 року [31].

Дане дослідження охопило 753 респонденти з усіх областей України та з різних індустрій діяльності того чи іншого респондента. По частині питань було проведено аналіз у розрізі: макрорегіонів, галузей, розміру бізнесу та його віку, даних попередніх хвиль досліджень бізнесу (Advanter) та Ініціативи з відновлення економіки (ЦРІ, ЕЕРО, ДіяБізнес).

Дослідження стану бізнесу в Україні, яке провели Advanter Group, Центр розвитку інновацій, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, національний проєкт «Дія.Бізнес» має 12 блоків: стан бізнесу на поточний

момент, проблеми бізнесу, потреби бізнесу у фінансуванні, індекс активності бізнесу, дерегуляція, досвід взаємодії із представниками ОДА (ОВА) та територіальних громад, релокація, ситуація із персоналом, працевлаштування ВПО, співпраця бізнесу з університетами, державна економічна політика та паспортний блок.

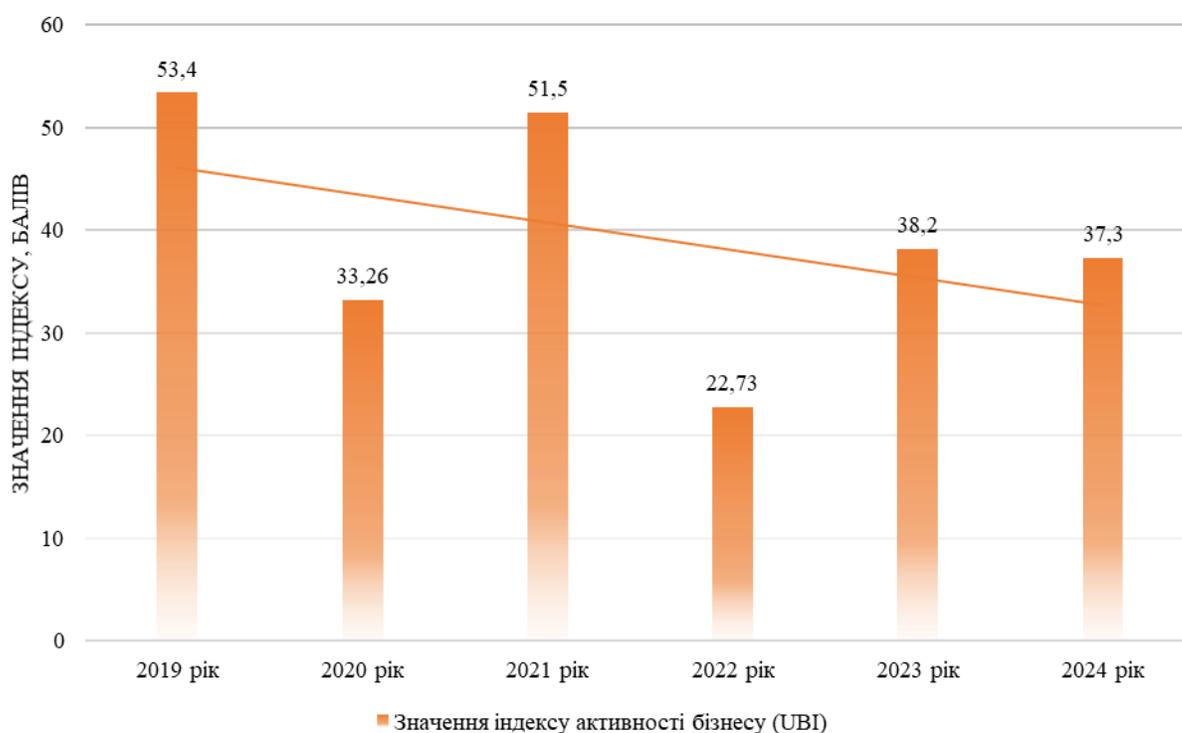

Рис. 2.2. Індекс активності бізнесу UBI у довоєнний та воєнний періоди (2019-2024рр.)

Аналізуючи значення Індeksu активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) вже у воєнний час, який відображає активність бізнесу, його здатність збільшувати товарообіг і створювати робочі місця, можна побачити, що в червні 2023 року він становив 35,34 зі 100 можливих. Це означає зростання порівняно з квітнем 2023 року (34,03) і червнем 2022 року (22,73). Однак показник нижче 50 свідчить про негативні очікування бізнесу щодо майбутнього розвитку подій. Тому зростання індексу вказує скоріше на втому бізнесу від невизначеності та

бажання активізуватися, ніж на покращення економічної ситуації. Варто зазначити, що протягом 2020-2023 років цей індекс перебував у зоні негативних очікувань бізнесу, і лише з червня 2021 року до лютого 2022 року був у зоні позитивних очікувань (тобто перевищував 50). Станом на січень 2024 року індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) складає 37,3 з можливих 100. Ці дані отримані в результаті дослідження, яке провів Центр розвитку інновацій, спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, в рамках національного проєкту Дія.Бізнес, за сприяння низки міністерств та державних органів. Індекс відносно зріс порівняно з попередньою хвилею дослідження (36,3) трохи підвищився, але залишається нижче максимуму, досягнутого в серпні 2023 року (38,2). Це свідчить про відчутну втому бізнесу в умовах невизначеності та стагнації на ринку.

Український бізнес здобуває стійкість, долаючи війну та блекауті. Незважаючи на бойові дії та перебої з електропостачанням взимку, український бізнес не лише вистоює, але й розвивається. Після першого, складного для підприємців, року повномасштабної війни, все більше українців наважуються відкривати власну справу. Так, за даними Опендатабот: «У червні 2023 р. було зареєстровано рекордну кількість підприємців за останні три роки, а саме 31 477 ФОПів. Для прикладу, востаннє більше 30 тис. нових підприємців було зареєстровано у червні та липні 2020 р. Загалом за перше півріччя 2023 р. українці відкрили трохи менше 134 тис. нових бізнесів – це майже 70% від кількості відкритих ФОПів за весь 2022 р.» [89].

У першій половині 2023 року, так само як і у попередньому році, серед найбільш популярних сфер для відкриття нових бізнесів (рис. 2.3), перше місце зайняла роздрібна торгівля, якою офіційно почали займатися 38 405 українців (28,7%). На другому місці за популярністю залишається діяльність за КВЕДом «Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність», яка була лідером до початку повномасштабної війни. У цьому році в цій сфері

свій бізнес розпочали вже 11 882 підприємці (8,9%). Третє місце залишається за «Наданням інших індивідуальних послуг», у цій сфері працю почали близько 8745 фізичних осіб-підприємців (6,5%).

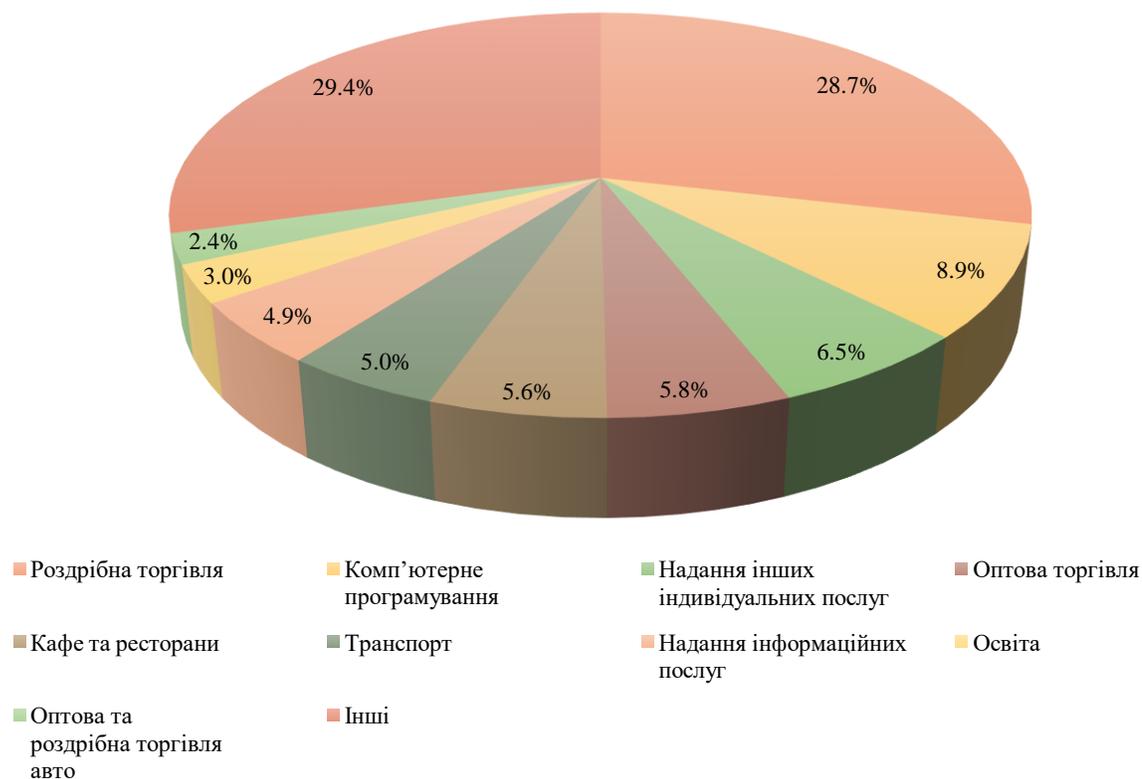

Рис. 2.3. ТОП-сфери діяльності новостворених ФОПів, I півріччя 2023 р.

*Складено за даними [89]

Як вже зазначалось вище у період 20.12.2023-08.01.2024 було проведено опитування-дослідження в межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України» Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проєктом Дія.Бізнес, Advanter Group у співпраці з Міністерством економіки України, Міністерством фінансів України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерством цифрової трансформації, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Державною регуляторною службою, Коаліцією

бізнес-спільнот за модернізацію України. Кількість респондентів становила близько 696 власників та CEO-підприємств.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії значно погіршилася робота українського бізнесу. До початку війни лише 22,3% (приблизно одна п'ята) компаній оцінювали свій фінансово-економічний стан як незадовільний. Проте станом на кінець 2023 року ця цифра зросла до 78,1%. Це свідчить про те, що війна мала руйнівний вплив на українську економіку [32].

Згідно з опитуванням, через повномасштабну агресію Росії дві третини українського малого та середнього бізнесу змушені були зупинити роботу. Тільки 36,5% компаній продовжили свою діяльність протягом цього періоду, а 6% з них не змогли відновити роботу протягом періоду більше року [32].

Після спаду у 2022 році, компанії продовжують відновлювати рівень завантаження. Значення цього показника знизилося з 72,4% до 45,7%, але зараз середньозважений рівень завантаження компаній (враховуючи їх потенціал) складає 56%.

Попри складнощі, викликані війною, майже половина українських підприємців (45,8%) очікують на зростання свого бізнесу у 2024 році. Так, 19,8% компаній прогнозують збільшення доходів на 10-20%, 10,3% підприємств – на 30-40%, а 15,7% компаній – на понад 50% у порівнянні з 2023 роком. Разом з тим, 18,7% респондентів не впевнені у майбутньому свого бізнесу: вони очікують його закриття або ж скорочення доходів до 50% від рівня 2023 року [32].

Бізнес значно покращив очікування щодо зростання оборотів у 2024 році. Середньозважений показник очікуваного зростання оборотів бізнесу становить 20,7%, що перевершує максимальне отримане значення 17,3% у листопаді 2022 року [32].

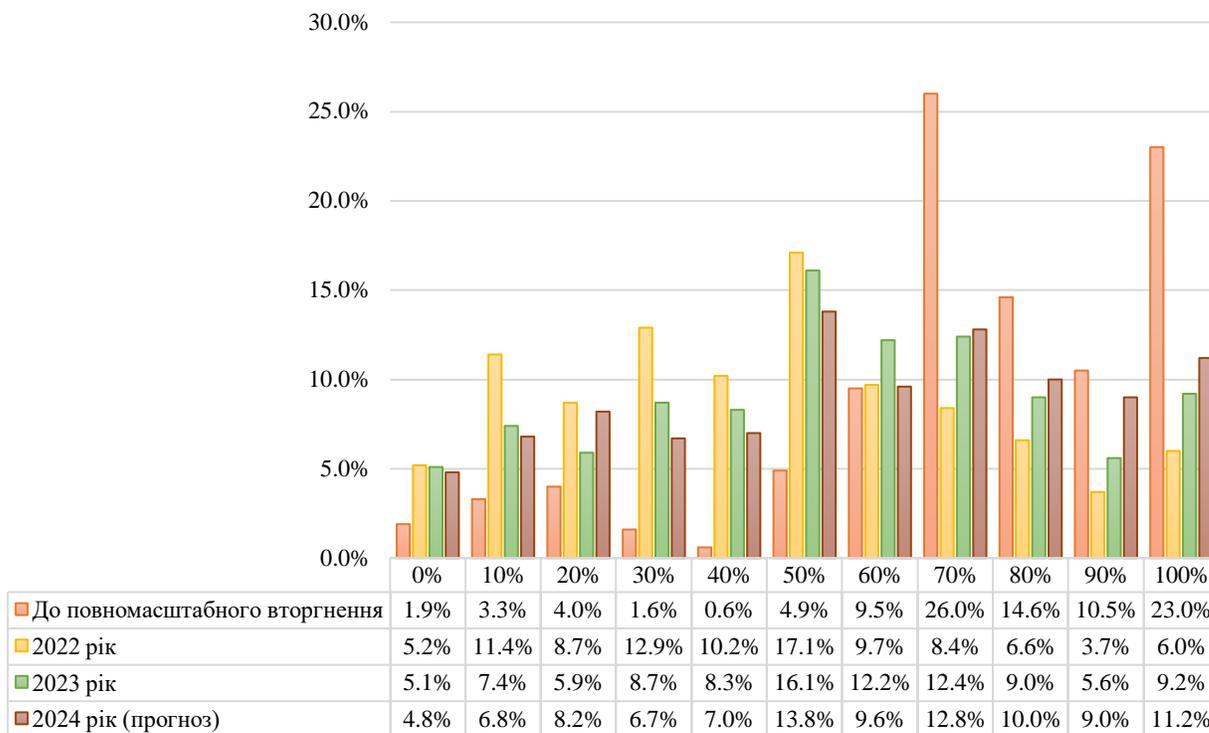

Рис. 2.4. Середній рівень завантажень підприємств до та під час повномасштабного вторгнення

*Складено за даними [32]

Згідно з дослідженням Advanter Group, Центру розвитку інновацій, Офісу з розвитку підприємництва та експорту та національного проєкту «Дія.Бізнес», ТОП-10 проблем, з якими стикається український бізнес у 2024 році, залишаються незмінними протягом останніх п'яти років (рис. 2.5). Найбільш гострими наразі є наступні проблеми. Непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку (58,3%). Це пов'язано з війною, яка триває, та її наслідками для економіки. Наступна проблема – непередбачувані дії держави, які можуть погіршити стан бізнесу (50,7%). Це стосується змін у законодавстві, податкової політики, курсу валют тощо. Не менш важливою проблемою є відсутності достатньої кількості кваліфікованих працівників (42,1%). Ця проблема стала особливо гострою через війну, яка призвела до міграції частини

населення. І наостанок, найменш гостра проблема, яка говорить про відсутність достатнього капіталу (33%).

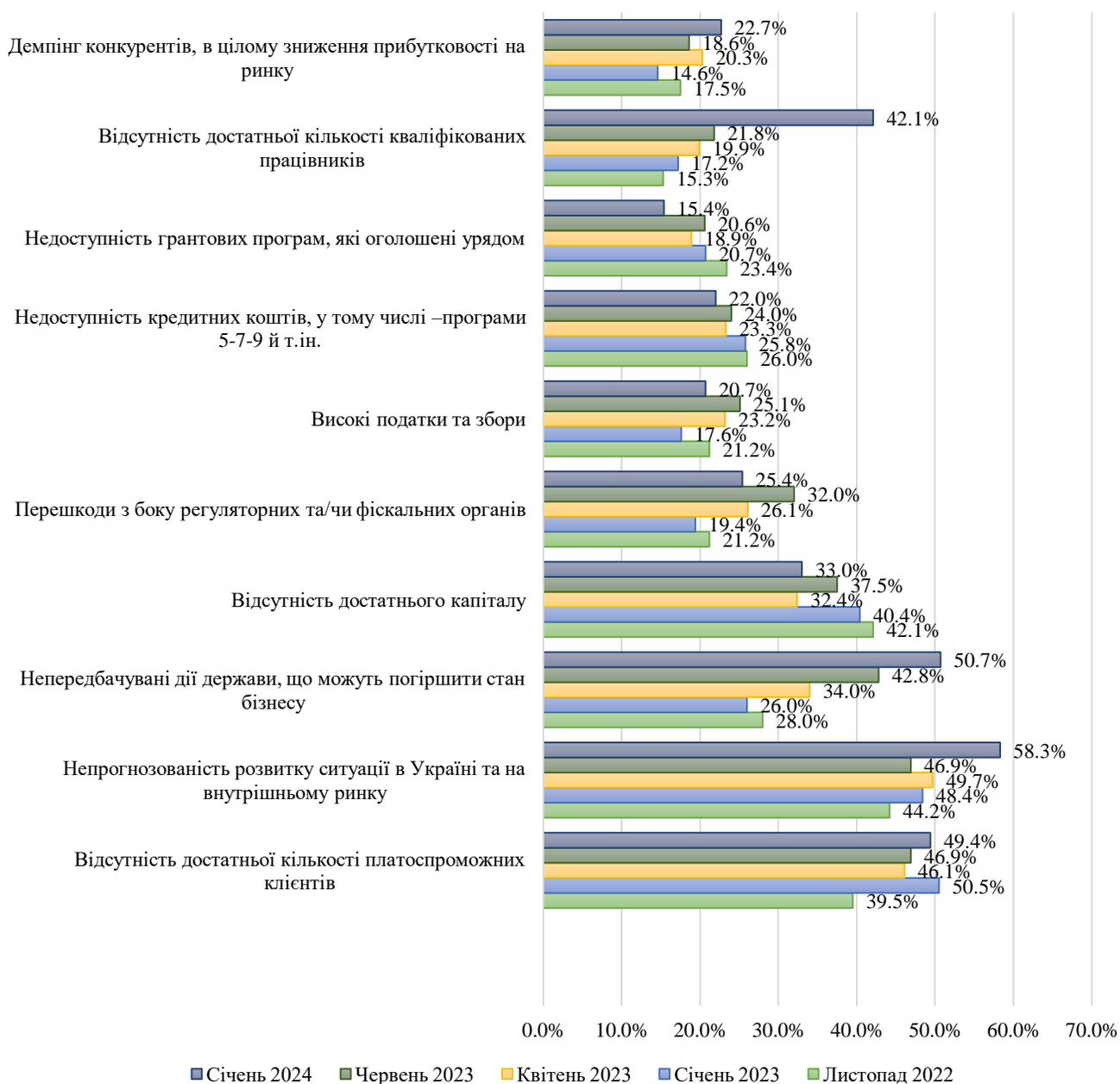

Рис. 2.5. Проблеми бізнесу під час повномасштабного вторгнення

*Розроблено автором за джерелами [32,80,83,33,31,30]

Варто зазначити, що велика частка проблем, які відображені вище на графіку мають фінансовий характер, що несуть за собою ризик втрати капіталу внаслідок прогресування тієї чи іншої проблеми, суттєве зменшення фінансового

результату, втрату ринків збуту через фінансові проблеми тощо. Тобто всі ці проблеми та ризики можна об'єднати в одну категорію під назвою «фінансовий ризик».

В умовах війни важливо активно підтримувати український бізнес, щоб забезпечити економічну стабільність та здатність країни до функціонування. На наш погляд, на цьому етапі найбільш необхідні такі інструменти та заходи для стимулювання розвитку вітчизняного бізнесу:

1) швидке впровадження нових стандартів і законів щодо соціально-економічного розвитку України, з урахуванням аспектів безпеки та обставин воєнного конфлікту, що демонструє, що країна навіть у період війни продовжує активно навчатися, розвиватися, працювати та зміцнювати свій розвиток;

2) надання підтримки та створення надійних каналів збуту вітчизняної продукції для експорту в умовах кризи, а також впровадження системи податкового та митного стимулювання експортних операцій;

3) покращення якості, обсягу та доступності існуючої фінансової підтримки для підприємств, а також впровадження нових механізмів фінансової підтримки. Уряд може надавати фінансову допомогу у вигляді грантів, субсидій та позик за спеціальними умовами, так як це може сприяти підтримці ліквідності компаній та зменшенню фінансового навантаження;

4) розроблення ефективної моделі оподаткування, що забезпечить стабільність та передбачуваність у податковому середовищі. Також важливо, щоб уряд продовжував надавати пільги на сплату податків або відстрочки їхнього погашення. Це може допомогти зменшити фінансовий тиск на бізнес в умовах економічної нестабільності;

5) стимулювання страхування фінансових ризиків, так як зараз як ніколи на часі стоїть завдання захистити свої ресурси та провадження своєї діяльності задля отримання позитивного фінансового результату;

б) створення системи інформаційно-консультативної підтримки для підприємств з метою надання їм актуальної інформації щодо обстановки в країні, умов війни, економічних перспектив, а також можливостей у сфері підтримки та розвитку. Це сприятиме зменшенню невизначеності в бізнес-середовищі України та допоможе підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Отже, умови повномасштабної війни ставлять український бізнес перед серйозними викликами, що потребують творчих рішень, швидкої адаптації та спільних зусиль підприємців, держави, громадськості та міжнародних партнерів для подолання цього складного періоду.

Дослідження свідчать про те, що українські підприємства, функціонуючи в умовах війни, стикаються з рядом складних проблем. Серед них варто відзначити фінансову нестабільність, зниження попиту на ринку, збільшені ризики та збитки, обмежений доступ до фінансових ресурсів та зменшення привабливості для інвестицій, тобто особливо зараз підприємства стикаються з великими фінансовими ризиками. Зокрема, малі та середні підприємства потребують підтримки для збереження ліквідності, адаптації до нових умов і розробки інноваційних стратегій.

2.2. Стан та перспективи розвитку страхування фінансових ризиків в Україні

Діяльність підприємства пов'язана зі значними фінансовими ризиками, особливо це стало відчутним після того, як Україна перейшла на ринкові принципи економіки. Ці ризики впливають на результати функціонування через швидкі зміни економічної ситуації у країні, коливання фінансового ринку, розширення сфери фінансових відносин, використання нових фінансових технологій та інструментів і т. д. У розвинених країнах це питання вирішується за допомогою розробки спеціальних систем мінімізації впливу ризиків, при

цьому управління фінансовим ризиком займає особливе місце. Це пояснюється тим, що будь-який ризик може мати фінансові наслідки, і тим, що фінансові ресурси та їх обсяг значно впливають на вибір методів мінімізації ризиків та на їх ефективність.

Фінансовий ризик можна визначити як ймовірність виникнення негативних наслідків при здійсненні фінансових операцій. Це може включати втрату коштів, інвестицій або прибутку. Оскільки у фінансовій сфері товаром виступають валюта, цінні папери або кошти, то ризики пов'язані з їх ціною, курсом, купівельною спроможністю та іншими факторами. Фінансовий ризик охоплює такі основні види ризиків: ризик неефективності структури капіталу; кредитний ризик; ризик зниження ліквідності підприємства; інвестиційний ризик; податковий ризик; процентний ризик; інфляційний ризик; валютний ризик [66].

Завдяки страхуванню підприємець може знизити негативний вплив подій. Страхова компанія компенсує збитки, що може сприяти збереженню бізнесу. Тому розглянемо більш детально категорію страхування фінансових ризиків.

Страхування фінансових ризиків у вузькому сенсі означає можливість втрати коштів або виходу цінних паперів, таких як облігації. У більш широкому розумінні, фінансовий ризик полягає в можливості втрати будь-яких фінансових активів, таких як грошові кошти та їх еквіваленти.

Законом України «Про страхування» передбачено страхування фінансових ризиків, що входить до 14-16 класів страхування. Існує декілька видів страхування, які допомагають захистити від фінансових ризиків: страхування фінансових ризиків (клас 16): цей вид страхування може мати різні назви, такі як «Страхування ризиків неплатежу», «Страхування виконання договірних зобов'язань» або просто «Страхування фінансових ризиків». Воно захищає від втрат, які можуть виникнути внаслідок невиконання контрагентами своїх зобов'язань, наприклад, неплатежу за поставлені товари або послуги);

страхування втрат прибутку внаслідок перерв у виробництві; страхування кредитів; страхування інвестицій; страхування поруки (гарантії) [76].

Страховання фінансових ризиків по суті є частиною страхування відповідальності, але часто його умови включаються до полісів страхування майна. Коли страхування фінансових ризиків включається до страхування майна, страховальник має можливість застрахувати не лише збитки, заподіяні майну, що страхується, а й втрачений (очікуваний) прибуток. Україна спостерігає динамічне зростання страхування фінансових ризиків, що можна побачити в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура валових та чистих страхових премій за 2019-2023 рр.

Показники				Майнове страхування	Страховання фінансових ризиків	Всі види страхування
1				2	3	4
Страхові премії	Валові	2019	млн. грн.	6 604,80	4 397,60	53 001,20
	Чисті		млн. грн.	3 518,40	2 151,20	39 586,00
Страхові премії	Валові	2020	млн. грн.	4 288,20	2 998,50	31 555,80
	Чисті		млн. грн.	3 325,80	1 969,80	27 096,30
Темп приросту страхових	Валові	2020/2019	%	-35,07	-31,82	-40,46
	Чисті		%	-5,47	-8,43	-31,55
Страхові премії	Валові	2021	млн. грн.	3 595,50	2 435,90	33 544,70
	Чисті		млн. грн.	2 964,50	1 693,50	30 216,00
Страхові премії	Валові	2022	млн. грн.	1 721,50	1 005,50	22 907,40
	Чисті		млн. грн.	1 569,70	819,80	21 855,50
Темп приросту страхових	Валові	2022/2021	%	-52,12	-58,72	-31,71
	Чисті		%	-47,05	-51,59	-27,67
Страхові премії	Валові	2023	млн. грн.	2 431,80	1 106,10	27 303,10
	Чисті		млн. грн.	2 171,20	1 036,40	26 347,50
Темп приросту страхових	Валові	2023/2022	%	41,26	10,00	19,19
	Чисті		%	38,32	26,42	20,55

*Складено за даними [56]

У порівнянні з 2019 роком на 21 445,4 млн. грн. (40,46%) скоротились обсяги надходжень валових страхових премій, обсяги чистих страхових премій, у свою чергу, зменшились на 12 489,7 млн. грн. (31,55%). Така сама ситуація складається зі страхування фінансових ризиків, тобто спостерігаємо зменшення валових страхових платежів на 1 399,1 млн. грн. (31,82%), а чистих страхових платежів на 184,4 млн. грн. (8,43%).

У порівняльному часовому проміжку 2022/2021рр. спостерігаємо наступне. Розмір валових страхових премій за всіма видами страхування скоротився на 10 637,30 млн. грн., або на 31,71%, у той час як розмір чистих страхових премій за видами страхування скоротився на 8 360,5 млн. грн., або на 27,67%. Обсяги страхування фінансових ризиків також мають тенденцію до зменшення (валові страхові платежі зменшились на 58,72%, а чисті страхові внески – на 51,59%).

Однак, у 2023 році бачимо, що валові страхові внески за всіма видами страхування збільшились на 4 395,7 млн. грн. (19,19%), а чисті страхові премії зросли на 4 492,0 млн. грн. (20,55%). Ситуація стосовно страхування фінансових ризиків також покращилась, адже обсяги валових та чистих страхових премій збільшились. Так, валові страхові платежі у порівняльному часовому проміжку 2023/2022рр. зросли на 10%, або на 100,6 млн. грн., а чисті страхові внески зросли на 26,42%, або на 216,6 млн. грн.

Таким чином, зростання обсягів страхування фінансових ризиків підприємств у 2023 році можна пояснити комплексом факторів, які впливали на світову та українську економіку:

1. Геополітична нестабільність. Війна в Україні, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила значні економічні потрясіння, включаючи різке зростання цін на енергоносії, сировину та продовольчі товари, а також порушення ланцюгів постачання. Ці фактори значно підвищили ризики для українського бізнесу, що спонукало багато підприємств звернутися до страхування для захисту своїх активів та прибутків.

2. Економічна невизначеність. Глобальна інфляція, зростання процентних ставок та можливість рецесії створили атмосферу невизначеності для підприємств. Ці фактори ускладнили прогнозування майбутніх доходів та витрат, що змусило багато компаній шукати способи мінімізувати ризики за допомогою страхування.

3. Зростання усвідомлення важливості ризик-менеджменту. Українські підприємства стають все більш свідомими важливості ефективного ризик-менеджменту для стійкості та успіху в довгостроковій перспективі. Страхування фінансових ризиків розглядається як один із важливих інструментів ризик-менеджменту, який може допомогти компаніям захистити себе від непередбачуваних подій.

4. Розширення доступності та різноманітності страхових продуктів. За останні роки на українському ринку з'явилося більше страхових компаній, що пропонують широкий спектр продуктів страхування фінансових ризиків. Це спричинило зростання конкуренції та зниження цін на страхування, що зробило його більш доступним для підприємств різного розміру.

5. Зростання знань про страхування фінансових ризиків. Завдяки зусиллям страхових компаній, брокерів та урядових органів зростає рівень обізнаності про переваги страхування фінансових ризиків. Це призвело до того, що більше підприємств почали розглядати страхування як життєздатний спосіб захисту своїх бізнесів.

Важливо зазначити, що це лише деякі з факторів, які могли спричинити зростання обсягів страхування фінансових ризиків підприємств у 2023 році. Точний вплив кожного фактора може відрізнятися залежно від конкретного підприємства та галузі.

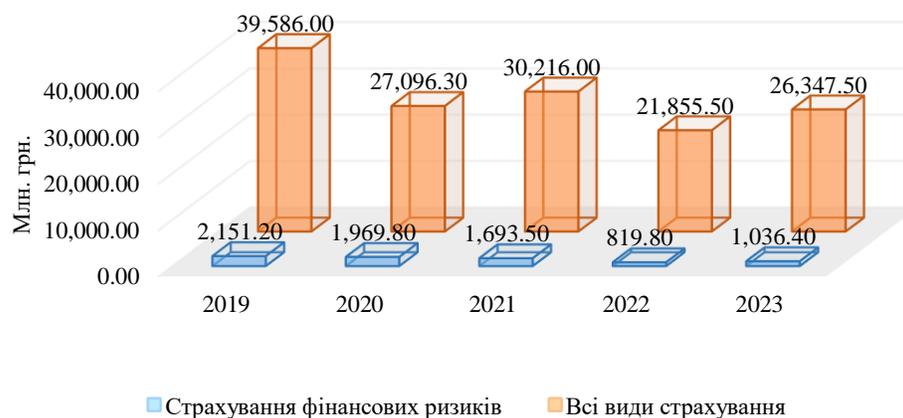

Рис. 2.6 Частка страхування фінансових ризиків у загальній величині зібраних страхових премій за 2019-2023 рр.

З рисунка 2.6 можна зробити висновок, що частка чистих страхових премій страхування фінансових ризиків у всіх видів страхування зменшувалась починаючи з 2019 року, складаючи лише 3,93% у 2023 році, в порівнянні зі значенням 5,43% 2019 року. Це може викликати стурбованість, оскільки спостерігається значне зменшення обсягу виплат. Однак важливо враховувати, що на цей напрямок страхового бізнесу припадала значна кількість схемних операцій, тому зменшення виплат за цим видом страхування можна розглядати як позитивний аспект.

У відношенні до добровільного майнового страхування частка фінансових ризиків коливається навколо 50%. Найвище значення цієї частки спостерігалось у 2019 році – 61,14%, що визначило перелом для цього виду страхування. У наступні роки спостерігається зменшення: у 2020 році на 5,27% до 55,87%, у 2021 році зафіксовано збільшення на 1,26%, до 57,13%, у 2022 році спостерігається зменшення на 4,9% до 52,23%, а у 2023 році знову відбувається зменшення на 4,5% до 47,73% (рис. 2.8). Така динаміка була обумовлена нестабільністю економічного розвитку та недостатньою спроможністю споживачів страхових

послуг, а також зменшенням довіри до страхових компаній через військові дії на території України і т. д.

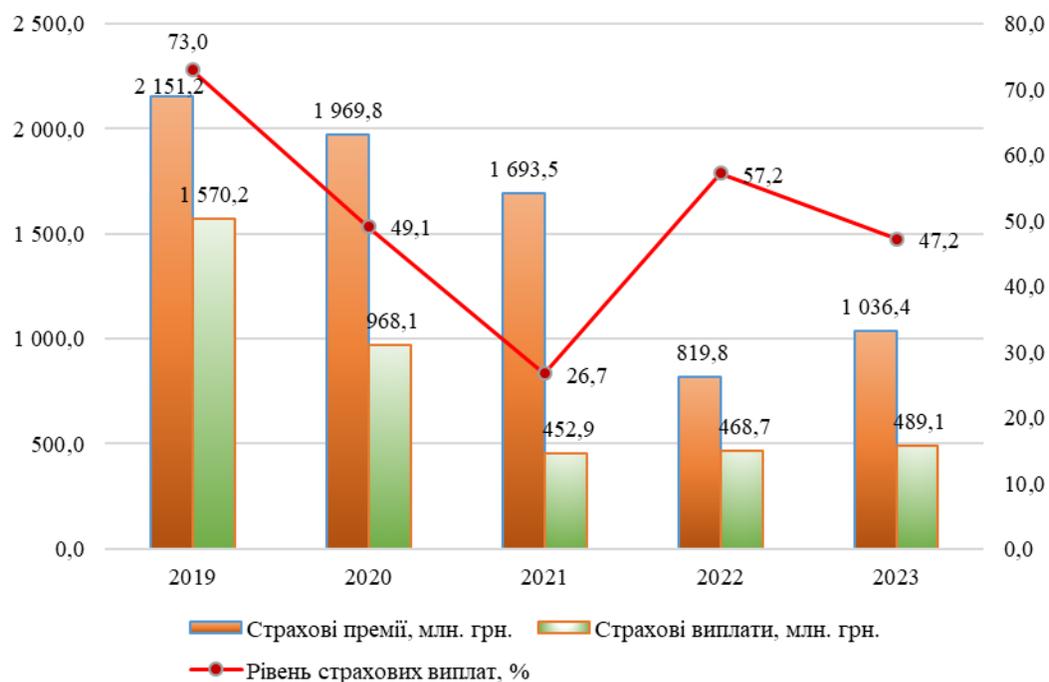

Рис. 2.7. Динаміка страхових премій, страхових виплат та рівня страхових виплат зі страхування фінансових ризиків по Україні за 2019-2023рр.

На рис. 2.7 можемо побачити розміри зібраних страхових премій зі страхування фінансових ризиків та виплат за страховими договорами щодо страхування фінансових ризиків, а також рівень виплат за даним видом страхування. Ми бачимо досить значне зменшення страхових виплат з 2019 року (1 570,2 млн. грн.) до 2021 року (452,9 млн. грн.). У 2022 році вони трохи зросли до 468,7 млн. грн., а у 2023 році ще трохи до 489,1 млн. грн. Страхові премії також зменшувалися з 2019 року (2 151,2 млн. грн.) до 2022 року (819,8 млн. грн.), але в 2023 році знову зросли до 1 036,4 млн. грн. Рівень страхових виплат значно знизився з 2019 до 2021 року (з 73,0% до 26,7%), потім піднявся в 2022 році до 57,2%, але знову знизився в 2023 році до 47,2%.

У відношенні до добровільного майнового страхування частка фінансових ризиків коливається навколо 50%. Найвище значення цієї частки спостерігалось у 2019 році – 61,14%, що визначило перелом для цього виду страхування. У наступні роки спостерігається зменшення: у 2020 році на 5,27% до 55,87%, у 2021 році зафіксовано збільшення на 1,26%, до 57,13%, у 2022 році спостерігається зменшення на 4,9% до 52,23%, а у 2023 році знову відбувається зменшення на 4,5% до 47,73% (рис. 2.8). Така динаміка була обумовлена нестабільністю економічного розвитку та недостатньою спроможністю споживачів страхових послуг, а також зменшенням довіри до страхових компаній через військові дії на території України і т. д.

Отже, з врахуванням аналізу надходжень страхових премій можна зробити висновок, на вітчизняному ринку страхових послуг поширена практика здійснення страхування різних видів фінансових ризиків суб'єкта господарювання. Кожен різновид страхування фінансових ризиків переслідує свою мету та здійснює захист підприємств від фінансових втрат.

Таким чином, страхування фінансових ризиків відрізняється від класичного страхування з ряду суттєвих особливостей. При впровадженні цього виду страхування на українському ринку страхові компанії повинні детально враховувати його сутність і особливості, а також підготувати відповідне методичне та кадрове забезпечення. Реалізація запропонованих заходів дозволить страховим компаніям розвивати цей вид страхування в Україні та зробити його більш прибутковим.

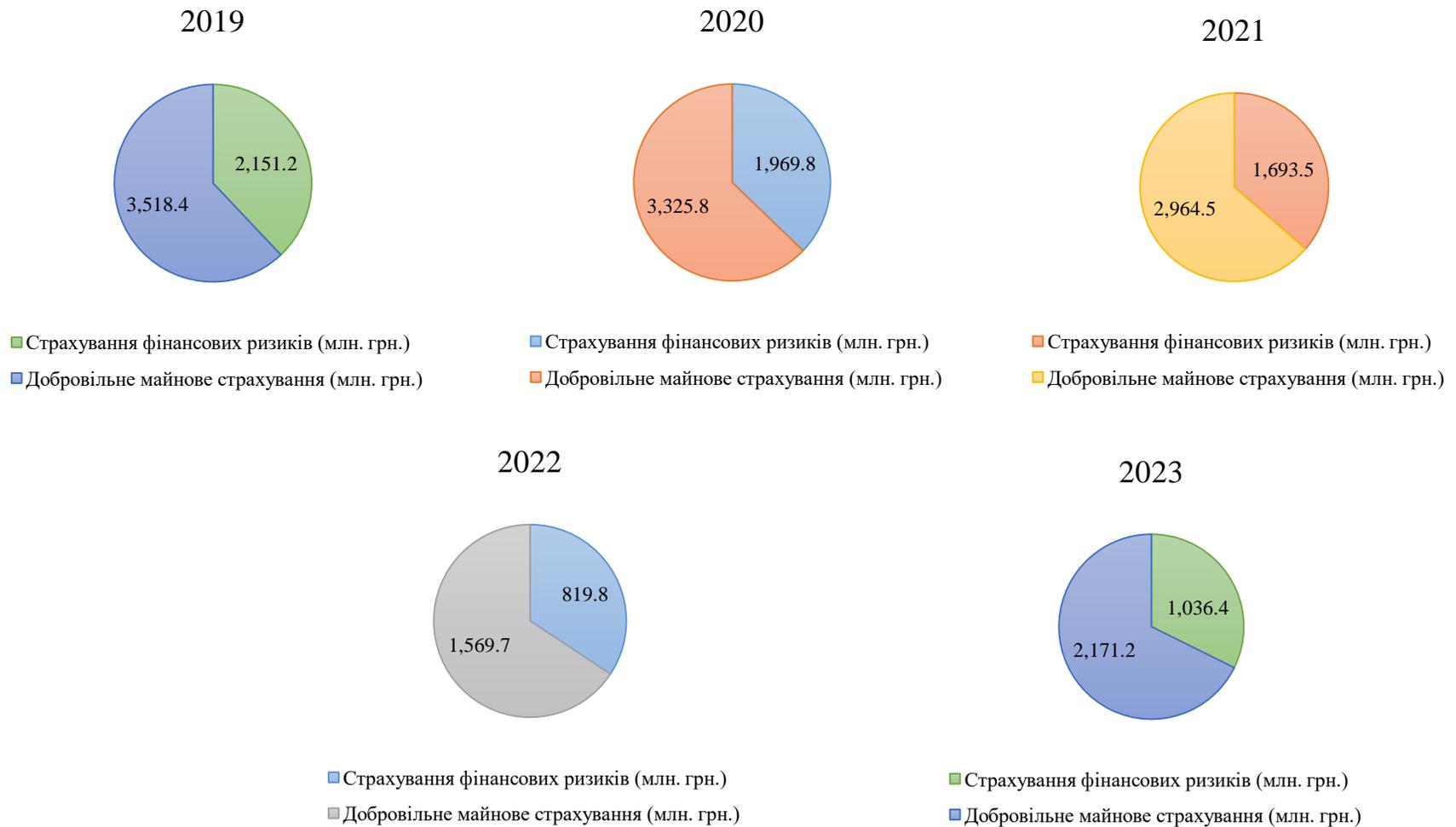

Рис. 2.8. Частка страхування фінансових ризиків у загальній сумі страхових премій з добровільного майнового страхування у 2019-2023рр.

Ринок страхування фінансових ризиків в Україні має значний потенціал для розвитку в сучасних умовах. Ось деякі перспективи, які можуть сформулювати його майбутній шлях:

– розвиток фінансового ринку: зростаюча конкуренція на фінансовому ринку може стимулювати більший інтерес до страхування фінансових ризиків серед бізнесів та приватних осіб. Банки, інвестиційні компанії та інші фінансові установи можуть звертати увагу на страхування як інструмент зменшення ризиків та підвищення стабільності;

– нові продукти та послуги: запровадження нових страхових продуктів та послуг, спеціалізованих на фінансових ризиках, може привернути увагу клієнтів. Наприклад, страхування валютного ризику, страхування від неспроможності погашення кредитів тощо;

– технологічні інновації: використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних та блокчейн, може сприяти ефективнішому управлінню ризиками та підвищенню точності оцінки ризиків для страхових компаній;

– регулювання та нагляд: посилення регулювання та нагляду з боку державних органів може сприяти збільшенню довіри до страхових компаній та підвищенню якості послуг на ринку страхування фінансових ризиків;

– глобальні та регіональні виклики: зміни у глобальній економіці, такі як фінансові кризи, зміни валютних курсів та геополітичні конфлікти, можуть створювати нові фінансові ризики, які потребують страхування.

У цілому, розвиток ринку страхування фінансових ризиків в Україні буде залежати від здатності страхових компаній адаптуватися до змінних умов, впроваджувати нові технології та продукти, а також від розвитку економіки та фінансового сектору в цілому.

2.3. Аналіз діяльності страхових компаній зі страхування фінансових ризиків

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки, ризики втрати майна та прибутку зростають, що призводить до збільшення попиту на послуги страхових компаній. Діяльність українського страхового ринку стримується тим, що він опинився в складній та суперечливій ситуації. Це очевидно, оскільки акціонери страхових компаній не вирішили питання капіталізації і стратегії розвитку своєчасно.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків в Україні. Загальна кількість страхових компаній (далі – СК) станом на 29.02.2024 зменшилася порівняно з минулим роком і становила 98 компаній, у тому числі СК «life» налічувала 12 компаній, СК «nonlife» – 86 компаній. Станом на 28.02.2023 загальна кількість страхових компаній становила 128 компанії, у тому числі СК «life» – 12 компаній, СК «non-life» – 116 компаній [86].

Для страхових компаній 2024 рік – не лише третій рік складної війни. Це також період підготовки до значних змін, пов'язаних із втіленням численних пропозицій Білої книги «Майбутнє регулювання ринку страхування». Ці зміни мають забезпечити ринку страхування в Україні фінансову стійкість, конкурентоспроможність та адекватний захист прав споживачів страхових послуг. Ці пропозиції втілені у новому Законі України «Про страхування», який набув чинності з 1 січня 2024 року. Крім того, на ринку очікуються важливі та необхідні зміни в законодавстві щодо автоцивілки, обидва закони спрямовані на впровадження провідних директив Європейського Союзу.

Проте процес трансформації страхового ринку вже розпочався. Одним з його напрямків є перехід до абсолютно прозорих структур власності страхових компаній та забезпечення фінансової стійкості їхніх власників. Для досягнення цієї мети Національний банк з 2021 року проводить посилене вивчення

прозорості структур власності страховиків. Цей процес моніторингу та вжиття наглядових заходів щодо страхових компаній буде продовжений відповідно до умов Меморандуму про економічну та фінансову політику, укладеного з Міжнародним валютним фондом 24 березня 2023 року.

Ще одним напрямком трансформації страхового ринку у цьому році є посилення вимог з боку регулятора щодо активів страхових компаній. З початку другого півріччя 2023 року Національний банк при оцінці фінансової стійкості страховиків припинить вважати землю прийнятним активом. Це спричинить більш консервативну інвестиційну стратегію страхових компаній та, отже, зробить їхню діяльність безпечнішою для споживачів.

У цьому році третім важливим напрямком є перехід страхових компаній на новий стандарт обліку страхових контрактів, який називається IFRS 17. Цей стандарт має на меті забезпечити більш якісне відображення результатів діяльності страхових компаній у фінансовій звітності.

Хоч війна й дає про себе знати, страховий ринок України вже у першому кварталі 2023 року почав показувати стійкість. Зафіксовано зростання на 7,2% у порівнянні з I кварталом 2022 року: обсяг страхових премій за ризиковим страхуванням сягнув 8,9 млрд грн. Проте, порівнюючи з довоєнним I кварталом 2021 року, ринок все ще відчуває наслідки падіння (-16,1%). Учасники НАСУ випереджають загальні темпи відновлення: їхні страхові премії за перший квартал 2023 року вже перевищили довоєнні показники на 3,1%. Це свідчить про те, що вони оговтуються від війни швидше, ніж ринок загалом. Важливо зазначити, що процес відновлення йде нерівномірно. Швидкість залежить як від розміру страхової компанії, так і від структури її портфеля. [40].

У 2023 році стан страхового ринку зі страхування фінансових ризиків може бути описаний як динамічний та викликаний різноманітними факторами. З одного боку, спостерігається зростання усвідомлення фінансових ризиків та підвищений попит на відповідне страхування з боку корпоративних клієнтів та

інвесторів. Це може бути зумовлене зростанням нестабільності на фінансових ринках, змінами у світовій економіці та іншими факторами. З іншого боку, страхові компанії можуть стикатися з викликами, пов'язаними з оцінкою та управлінням складними фінансовими ризиками, такими як валютний ризик, кредитний ризик та процентний ризик.

У зв'язку з цим, страхові компанії можуть вдосконалювати свої підходи до аналізу та управління ризиками, використовуючи сучасні аналітичні та технологічні інструменти. Рейтинг страхових компаній, станом на 31.12.2023р. за преміями та страховими виплатами представлений на рис. 2.9-2.10.

Рейтинг страхових компаній зі страхування фінансових ризиків є дуже важливим з ряду причин, до яких ми можемо віднести наступні: надійність та стабільність; довіра клієнтів; вартість страхових полісів; репутація страховика та його імідж; так зване «здоров'я» страхової компанії, яке може привабити інвесторів та акціонерів для залучення своїх коштів у діяльність страховика; конкурентоспроможність, яка впливає на переваги страхової компанії переваги на ринку, оскільки вони можуть залучати більше клієнтів і укладати вигідніші контракти з перестраховиками та іншими партнерами.

Отже, рейтинги страхових компаній є важливим інструментом для оцінки їхньої надійності, фінансової стійкості та здатності виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, що в кінцевому рахунку впливає на вибір споживачів та успіх компанії на ринку.

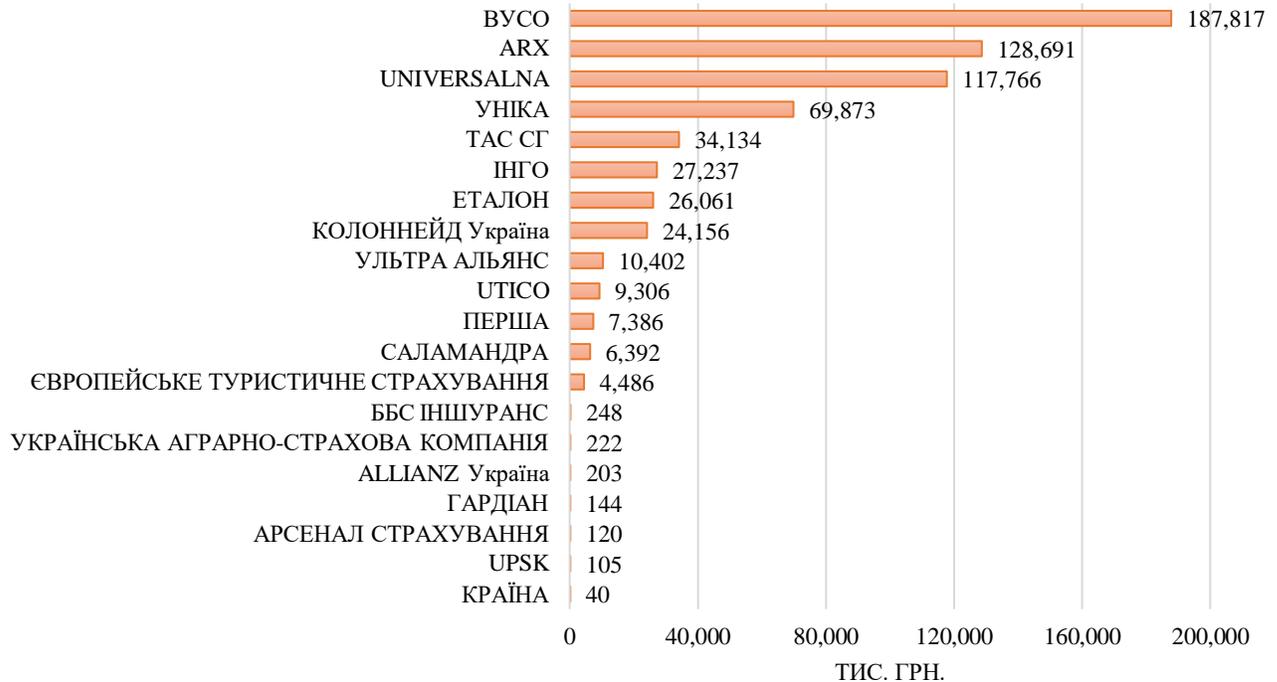

Рис. 2.9. Рейтинг страхових компаній України за обсягом страхових премій зі страхування фінансових ризиків у 2023р.

Як можна побачити, найбільше страхових премій отримували такі страхові компанії як «ВУСО», «UNIVERSALNA» та «ARX». Страхові компанії з найменшою часткою отриманих страхових премій – «КРАЇНА», «UPSK», «АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ», «ГАРДІАН», «ALLIANZ Україна», «УКРАЇНСЬКА АГРАРНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ» та «ББС ІНШУРАНС».

Загалом, можна сказати, що ринок страхування фінансових ризиків в Україні є досить концентрованим. Всі 10 представлених на графіку компаній є українськими. Обсяг страхових премій у 2023 році порівняно з 2022 роком зріс. Це може свідчити про зростання попиту на страхування фінансових ризиків з боку українських підприємств.

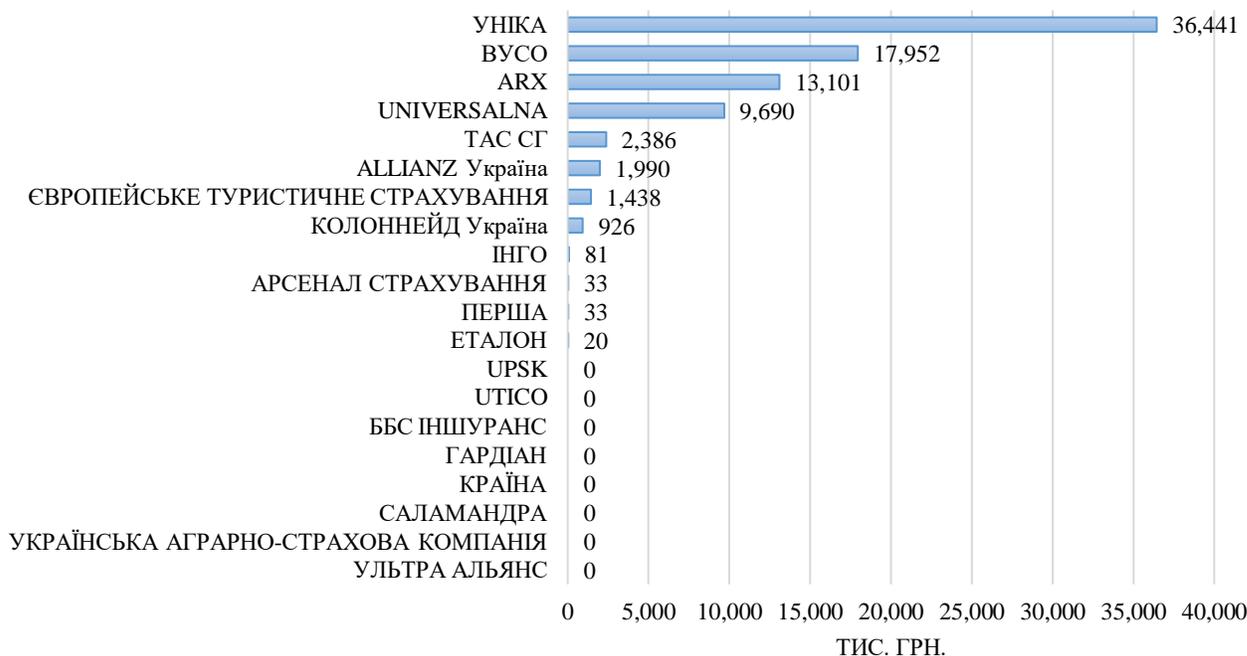

Рис. 2.10. Рейтинг страхових компаній України за страховими виплатами у 2023р.

Можемо стверджувати, що страхові виплати за договорами страхування фінансових ризиків здійснювали такі страховики, як: «ВУСО», «ARX», «UNIVERSALNA», «УНІКА», «ТАС СГ», «ІНГО», «ЕТАЛОН», «КОЛОННЕЙД Україна», «ПЕРША», «ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТУРИСТИЧНЕ СТРАХУВАННЯ», «ALLIANZ Україна» та «АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ».

Страхова компанія VUSO – це надійний партнер у світі страхування, які пропонують високоякісні рішення у непередбачуваних ситуаціях. VUSO – це не просто страхова компанія, це команда професіоналів, які щиро дбають про своїх клієнтів. Страховик пропонує широкий спектр страхових продуктів, що відповідають Вашим потребам та бюджету. VUSO – це одна з найстаріших та найнадійніших страхових компаній України. Компанія працює на ринку вже понад 20 років і має бездоганну репутацію. Завдяки власній ІТ-інфраструктурі

страхова компанія може пропонувати клієнтам швидке та зручне оформлення полісів онлайн [75].

Компанія має 50 ліцензій: 17 на добровільні та 33 на обов'язкові види страхування, серед яких автострахування (КАСКО та ОСЦПВ), туристичне та добровільне медичне страхування.

Рис. 2.11. Найпопулярніший перелік страхових продуктів «VUSO»

За 20 років плідної роботи на страховому ринку VUSO здобула безліч нагород та неодноразово очолювала рейтинги авторитетних видань. Ось лише декілька з них:

- Міжнародний фінансовий клуб «Банкір» протягом 2021-2022 років щорічно визнавав VUSO «Страховою компанією року».
- Інформаційний ресурс DELO.UA у 2023 році включив VUSO до рейтингу ТОП-100, де компанія посіла перше місце у номінації «Найкращі страхові компанії у напрямку ДМС та страхування виїжджаючих за кордон», а

також увійшла до п'ятірки кращих у категорії «Найкращі страхові компанії для страхування ‘’Автоцивілки’’».

- Ділове видання «БІЗНЕС» відзначило VUSO як «Відповідального роботодавця» за успішну трансформацію та діджиталізацію бізнес-процесів.
- Голова Правління компанії, Андрій Артюхов, отримав звання «Лідер трансформації».

Ці нагороди є свідченням високої якості послуг VUSO, стійкості її позицій на ринку та визнанням її як лідера у галузі страхування. VUSO не зупиняється на досягнутому і постійно прагне до розвитку, вдосконалення своїх продуктів та сервісів, щоб максимально відповідати потребам клієнтів. [75].

Офіси VUSO є у всіх регіонах України, зокрема у таких містах: Біла Церква, Вінниця, Дніпро, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Київ, Львові, Миколаїв, Одеса, Полтава, Рівне, Суми, Харків, Хмельницький, Черкаси, Чернівці та інші. Загалом компанія має 34 представництва, 2 філії та понад 20 центрів агентських продажів по всій країні.

VUSO має високий рівень довіри та визнання, про що свідчить багаторічна співпраця зі стратегічними партнерами, зокрема туристичними компаніями Join UP, CoralTravel, MegaTour та приватною українською авіакомпанією SkyUp.

Компанія продовжує працювати з найпотужнішими операторами паливного комплексу країни, а саме: WOG, Parallel, KLO, Socar, БРСМ та МОТТО. У взаємодії з ними було створено понад 1000 центрів продажу страхових продуктів VUSO та розпочато продаж електронних полісів. Наразі на кожній АЗК партнерів клієнт може швидко оформити поліс автострахування [60].

До переліку партнерів компанії також входять ОТП Лізинг, БЕСТ-Лізинг, УЛФ-Лізинг, Група компаній АІС, корпорація «Богдан», NIKO, MAZDA, PSA (Peugeot, Citroen, Opel), Suzuki та Єврокар.

Щороку коло партнерських зв'язків компанії зростає. Сьогодні компанія співпрацює з відомими банками України, серед яких: Укргазбанк, Укрексімбанк, Ощадбанк, ПРАВЕКС-БАНК, ПриватБанк, ОTR Bank, Кредо Банк, Глобус та ПУМБ. Також партнерами компанії є ELDORADO.UA, COMFY, ALLO, IQOS та інші впізнавані українські бренди [75].

Розглянемо умови страхування фінансових ризиків у розрізі наступних програм добровільного страхування фінансових ризиків ПрАТ «VUSO»:

- добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок перерви у господарській діяльності;
- добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних із збитками, понесеними внаслідок припинення права власності на майно;
- добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок неможливості здійснення подорожі (поїздки);
- добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних із збитками, понесеними внаслідок непередбачених фінансових витрат;
- добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок фінансових збитків, пов'язаних із ризиками здійснення операцій з використанням платіжних карток.

Розглянемо більш детально деякі з цих страхових програм. Так, дослідимо добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок перерви у господарській діяльності. Так, цей договір страхування охоплює майнові збитки, які можуть виникнути внаслідок перерви в господарській діяльності страхувальника або іншої особи, визначеної ним у договорі, за умови, що такі збитки не суперечать законодавству. Цей договір страхування надає фінансовий захист страхувальнику або визначеній ним особі на випадок перерви в господарській діяльності, що може призвести до значних майнових збитків.

Перерва у господарській діяльності – це ситуація, коли робота підприємства повністю або частково припиняється через: пошкодження, знищення або втрату майна, яке використовується у комерційній діяльності; інші події, визначені в додаткових умовах або договорі страхування. [70].

Майно страхувальника охоплює рухоме і нерухоме майно, яке використовується для господарської діяльності та перебуває у власності страхувальника або використовується ним за умовами договору оренди, найму або інших законних угод.

Страхова компанія компенсує непрямі збитки страхувальника, які виникають внаслідок припинення господарської діяльності через подію, передбачену угодою страхування, і в результаті якої звичайний хід його бізнесу стає неможливим. Одержувати відшкодування можуть фінансові втрати та витрати, які понесені страхувальником протягом періоду, визначеного умовами страхового контракту. Ці витрати охоплюють постійні поточні витрати, тобто ті, які не залежать від зміни обсягів виробництва або продажу товарів, робіт чи послуг. Також сюди відносимо неотриманий прибуток, якщо це передбачено договором страхування.

Якщо це передбачено договором страхування, постійні поточні витрати включають:

1. Витрати на основну заробітну плату штатних працівників страхувальника й винагорода співробітникам, які працюють за цивільно-правовими договорами.

2. Обов'язкові відшкодування (платежі) до фондів соціального страхування.

3. Плату за оренду приміщень, обладнання або іншого майна, орендованого страхувальником для своєї господарської діяльності, якщо за умовами договорів оренди, найму або інших подібних ним договорів, орендні платежі підлягають

оплаті орендарем незалежно від факту пошкодження, знищення або втрати орендованого майна.

4. Податки й збори, що підлягають сплаті незалежно від обігу й результатів господарської діяльності, у тому числі земельний податок, тощо.

5. Амортизаційні відрахування за нормами, встановленими для підприємства страхувальника (відшкодування амортизаційних відрахувань на будівлі, споруди, устаткування та інші основні фонди страхувальника здійснюється тільки в тому випадку, якщо такі відрахування проводяться на непошкоджені основні фонди або на їхні частини, що залишилися непошкодженими).

6. Інші витрати підприємства: платежі за користування електричною і тепловою енергією, за газ, воду і телефон; постійні витрати на проведення технічних перевірок, підтримка основних засобів у робочому стані, забезпечення санітарно-гігієнічних вимог, вимог техніки безпеки, вимог пожежної безпеки й охорони тощо [70].

Неотриманий прибуток – це та сума коштів, яку страхувальник міг би отримати за певний період часу, якби його господарська діяльність не була перервана. Цей прибуток генерується завдяки випуску та продажу продукції, наданню послуг або виконанню робіт [70].

Під страховими ризиками розуміється настання події, що призвела до перерви у господарській діяльності, а саме:

- пошкодження, знищення або втрата майна страхувальника внаслідок настання подій, передбачених договором страхування;

- Ситуація, коли страхувальник не може фізично потрапити на місце своєї господарської діяльності. Це може статися з таких причин: пошкодження або знищення майна, розташованого поряд з місцем дії договору страхування; інші події, передбачені договором страхування;

- настання іншої ймовірної події, передбаченої договором страхування [70].

Страховим випадком вважається ситуація, коли страхувальник зазнає збитків через перерву у своїй господарській діяльності, що відбулася у період дії договору страхування. Ця перерва виникла внаслідок події, передбаченої умовами договору страхування, і не віднесена до виключень або обмежень, визначених у договорі. У зв'язку з цим, страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування страхувальникові та/або отримувачу страхових виплат.

Подія вважається страховим випадком у випадку, якщо під час перерви в господарській діяльності страхувальник продовжував поносити поточні витрати на її збереження, не отримуючи очікуваного прибутку, а також понесення додаткових витрат, які потребують відшкодування, що передбачене додатковими умовами та (або) договором страхування.

Існує два моменти, коли перерва в роботі може вважатися завершеною: технічна готовність (усі причини перерви усунуті, наприклад, відновлено пошкоджене майно, замінено втрачене тощо), підприємство може розпочати роботу; завершення дії страхового договору (навіть якщо підприємство ще не повністю відновилося, перерва вважається завершеною, коли закінчується термін дії страхового договору). Договір страхування може передбачати, що перерва вважається завершеною не в момент технічної готовності, а коли підприємство досягне того рівня виробництва, який був би, якби перерви не було. Це потребує узгодження обох сторін [70].

За домовленістю сторін, у Договорі страхування може бути передбачена можливість відшкодування додаткових непрямих збитків Страховальника, в межах погоджених лімітів відповідальності Страховика.

Під додатковими непрямыми збитками розуміються обґрунтовані та вимушені витрати, які Страховальник поніс протягом періоду простою в роботі, і які мають безпосередній зв'язок з подією, що призвела до страхового випадку. Мета таких витрат – мінімізувати або скоротити тривалість простою до рівня, звичайного для подібної ситуації в даній галузі.

Важливо підкреслити, що перелік додаткових непрямих витрат страхувальника згідно з умовами добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками внаслідок перерви у господарській діяльності підприємства не є вичерпним. Конкретні види додаткових непрямих збитків, які підлягають відшкодуванню, визначаються умовами Договору страхування.

Страховальник може отримати відшкодування за недоотриманий прибуток та додаткові витрати, пов'язані з перервою у господарській діяльності підприємства, лише якщо це передбачено договором страхування. Цей вид покриття надається додатково до страхування постійних поточних витрат, яке передбачає відшкодування щомісячних витрат підприємства, які воно несе, навіть якщо не працює [70].

Рис. 2.12. Складові елементи додаткових непрямих витрат страхувальника згідно з умовами добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками внаслідок перерви у господарській діяльності підприємства

За договором страхування страховик відшкодує збитки, завдані перервою в роботі, за наступними правилами:

- відшкодуванню підлягає період: з дати початку перерви до дати її закінчення;
- максимальна тривалість періоду відшкодування: не може перевищувати встановлений в договорі страхування період відповідальності страховика;
- винятки: якщо в договорі страхування передбачено інше, наприклад, більш тривалий період відшкодування [70].

Страховик не несе відповідальності за збитки та витрати страхувальника, які виникли внаслідок подій, не передбачених правилами страхування. До таких подій належать:

1. Події, що відбулися під час призупинення господарської діяльності та є надзвичайними обставинами (форс-мажором), не підпадають під страхові ризики згідно з умовами договору страхування. Якщо через ці події період призупинення господарської діяльності збільшився, то відшкодування збитків від призупинення господарської діяльності буде здійснено у тому обсязі, в якому ці події призвели до збільшення тривалості призупинення.

2. Збільшення або модернізація господарської діяльності страхувальника в порівнянні з її станом прямо перед настанням страхового випадку.

3. Затримки у відновленні господарської діяльності, пов'язані з розглядом справ у суді, вирішенням питань щодо власності, права володіння, оренди (найму) майна та інші супутні процедури, будуть компенсовані у тому обсязі, в якому такі затримки спричинили збільшення збитків від перерви в господарській діяльності. Якщо відновлення пошкодженого або заміни втраченого чи знищеного майна страхувальника відбувається затримкою, або якщо не вжито всіх необхідних заходів щодо відновлення діяльності через відсутність (недостатність) фінансових ресурсів, або через те, що страхувальник мав можливість вчасно відновити (замінити) майно та вжити заходів, але не використав цю можливість, такі випадки також розглядаються.

4. Прийняття будь-якого нормативного акта (такого як закон, наказ, розпорядження тощо), який регулює процеси використання, реконструкції, ремонту, знесення майна страхувальника, або будь-якого втручання органів влади у відновлення господарської діяльності страхувальника.

5. Втручання страйк-брейкерів або інших осіб у процес відновлення господарської діяльності (включаючи реконструкцію, ремонт, заміну або відновлення пошкодженого, знищеного або втраченого майна) буде враховане в розмірі збитків від перерви в господарській діяльності, що спричинилося через це втручання.

6. Недотримання страхувальником своїх зобов'язань, передбачених договорами лізингу або іншими угодами, за винятком тих, що відносяться до поточних витрат.

7. Збитки, пошкодження або знищення різних видів майна, таких як готівка у вітчизняній та іноземній валюті, банкноти, кредитні та дебетові картки; цінні папери, переказні та прості векселі, ощадні книжки, банківські чеки, рахунки, боргові зобов'язання, бланки документів обліку; рукописи, плани, схеми, інша ділова документація, фінансові, бухгалтерські книги та інші документи на паперових та електронних носіях, печатки, штампи, фотознімки, слайди; технічні засоби зберігання інформації комп'ютерних та аналогічних систем, включаючи магнітні стрічки, дискети, магнітні та оптичні диски, блоки пам'яті, бази даних або інформація в іншій формі, програмне забезпечення; готова продукція (товари) та незавершене виробництво тощо.

Розглянемо порядок визначення розмірів страхових сум та франшизи. Розмір страхової суми узгоджується між сторонами угоди про страхування, враховуючи максимально можливі збитки від перерви у господарській діяльності, які міг би зазнати страхувальник протягом періоду, коли страховик несе відповідальність при повному припиненні діяльності. Розмір таких максимально можливих збитків страхувальника обчислюється на основі даних

щодо його постійних поточних витрат і прибутку, які взяті з фінансової звітності страхувальника. Якщо відсутні дані про господарську діяльність страхувальника за попередній рік, розмір страхової суми визначається на основі планових показників діяльності підприємства, з урахуванням наявної інформації про аналогічні підприємства.

Якщо страхова сума (сума, на яку застраховане майно) менша за максимальний можливий збиток, який може виникнути внаслідок перерви в роботі, страховик все одно виплачує компенсацію, але в певній пропорції. Ця пропорція співвідноситься зі страховою сумою та максимально можливим збитком [70].

У договорі страхування може бути визначено тимчасову франшизу, яка встановлюється на основі кількості календарних днів, протягом яких дійсна перерва у господарській діяльності. Збитки, що виникли протягом цього періоду, не компенсуються страховиком. Франшиза починається з моменту початку перерви у господарській діяльності.

Період відповідальності страховика – це максимальний час, протягом якого страховик буде відшкодовувати збитки та витрати, пов'язані з перервою в роботі страхувальника. Цей час розпочинається з моменту виникнення перерви в роботі [70].

Термін відповідальності страховика, узгоджений сторонами під час укладання договору страхування, розраховується з моменту початку перерви у господарській діяльності та враховує максимальний час, необхідний для відновлення технічної готовності виробництва (включаючи відновлення пошкодженого майна або заміну знищеного або втраченого майна тощо) протягом періоду від 1 до 12 місяців після початку перерви у господарській діяльності, якщо інше не визначено у договорі страхування.

Якщо одна й та сама подія (наприклад, пошкодження майна) призвела до декількох перерв у роботі, то період відповідальності страховика розпочинається

з моменту першого пошкодження. Це правило застосовується, навіть якщо між перервами в роботі були проміжки часу [70].

Якщо протягом дії договору страхування трапляється декілька страхових випадків, що призвели до перерви в роботі, то час, протягом якого страховик несе відповідальність за кожен наступний випадок, скорочується. Цей час скорочується на загальну тривалість перерви в роботі, що мала місце в попередній період дії договору страхування [70].

Окрім зобов'язань, що визначені у правилах страхування, страхувальник має виконати такі дії, якщо це не передбачено у договорі страхування:

– ведення бухгалтерського обліку повинно відповідати вимогам чинного законодавства України, і у відповідь на запит страховика, страхувальник зобов'язаний представити всі необхідні бухгалтерські книги та інші документи для визначення розміру збитків, що виникли внаслідок страхового випадку. Крім того, страхувальник повинен зберігати баланси та інвентарні описи основних фондів за останні три роки так, щоб уникнути можливості їх знищення.

– вживати всіх належних заходів для забезпечення збереження бухгалтерських та облікових документів за рік, що передує періоду страхування, для того, щоб при настанні страхового випадку надати їх страховикові. Для отримання страхового відшкодування за перерву в роботі необхідно надати страховику документальні підтвердження збитків. Втрата бухгалтерських та облікових документів може призвести до відмови у виплаті.

– у випадку настання події, яка може бути визнана як страховий випадок:

- застосовувати всі доступні заходи для максимально швидкого відновлення припиненої господарської діяльності. План відновлення господарської діяльності, включаючи розмір витрат і необхідний час для цього, має бути узгоджений зі страховиком;

- страхувальник повинен надати страховику всю необхідну інформацію для визначення суми відшкодування, включаючи бухгалтерські книги та їх виписки, інвентарні описи, балансові звіти, статистичну звітність, рахунки та квитанції, а також інші документи, що стосуються господарської діяльності страхувальника протягом періоду страхування і за попередній рік;

- страхувальник повинен чітко виконувати рекомендації страховика щодо методу, характеру та умов використання свого майна. Ці рекомендації спрямовані на збільшення прибутку від використання майна, зменшення поточних та додаткових витрат або на усунення перерв у господарській діяльності. Однак важливо, щоб виконання цих рекомендацій не суперечило цілям та завданням, визначеним у статуті та інших установчих документах страхувальника.

Виплата страхового відшкодування відбувається після того, як буде повністю з'ясовано, що стало причиною шкоди, за яких обставин вона сталася та який її розмір. Кошти можуть бути виплачені одразу після закінчення періоду відповідальності страхової компанії або частинами (щомісяця).

Страховик може виплачувати компенсацію за перерву в роботі щомісячно, починаючи з другого місяця після її початку. Для цього повинна бути можливість визначити мінімальну суму збитків за минулий місяць, страховик та страхувальник повинні погодити цю суму, виплата щомісячної суми повинна бути передбачена в договорі страхування. Важливо зазначити, що щомісячна компенсація не включає відшкодування неотриманого прибутку. Вона розраховується лише на основі постійних витрат страхувальника [70].

Відповідно до умов договору страхування, страхувальник зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня отримання відповідної вимоги від страховика повернути йому зайво отримане страхове відшкодування у разі, якщо сума щомісячних виплат за перерву у господарській діяльності перевищить загальну суму збитку.

У разі настання страхового випадку страховик виплачує страхувальнику компенсацію за збитки, завдані страховим випадком. Компенсація включає: фактичні витрати, які постійно несе страхувальник внаслідок страхового випадку; неотриманий прибуток, якщо це передбачено договором страхування; додаткові непрямі витрати, якщо їх відшкодування передбачено договором страхування. Виплата здійснюється в межах страхової суми, за винятком франшизи, встановленої договором страхування [70].

У разі настання страхового випадку розмір страхового відшкодування визначається на основі бухгалтерської документації страхувальника, яка підтверджує: поточні витрати на ведення господарської діяльності за 12 місяців до страхового випадку та прибуток, отриманий від цієї діяльності за той самий період, якщо це передбачено договором страхування [70].

Відповідно до умов договору страхування, постійні поточні витрати підлягають відшкодуванню лише у тому разі, якщо страхувальник зобов'язаний за законом або договором продовжувати нести такі витрати або їх здійснення необхідне для поновлення перерваної господарської діяльності страхувальника.

Розрахунок величини втраченого прибутку внаслідок перерви у господарській діяльності здійснюється шляхом перемноження середньоденного прибутку, отриманого страхувальником за попередній 12-місячний період, на кількість днів фактичної перерви, якщо інше не передбачено умовами договору страхування. Під попереднім періодом розуміється 12 повних місяців перед датою настання страхового випадку. Якщо страхувальник не отримував прибутку протягом цього 12-місячного періоду перед перервою у господарській діяльності, він не має права на відшкодування збитків від втрати прибутку через перерву у діяльності, якщо інше не передбачено договором страхування.

Страховик компенсує поточні витрати на продовження роботи та неотриманий прибуток лише протягом періоду, протягом якого він несе відповідальність. При цьому розмір компенсації не може перевищувати ту суму,

яку підприємство могло б отримати від своєї господарської діяльності, якби не було перерви [70].

При визначенні суми страхового відшкодування розмір постійних поточних витрат та неотриманого прибутку визначається аналогічно тому, як це відбувається при укладенні договору страхування. Це означає, що до складу цих відшкодувань входять ті самі види витрат і прибутку, які враховуються при визначенні страхової суми під час укладання договору страхування.

Якщо умовами Договору страхування передбачено, що страховик відшкодує додаткові непрямі витрати, ця виплата проводиться всередині загальної страхової суми та в межах відповідного ліміту відповідальності. Це відбувається після того, як вже було здійснено виплату страхового відшкодування за поточні витрати, на підставі наданих страхувальником документів, які підтверджують зазначені збитки (акти, рахунки, калькуляції на виконання робіт і т.д.).

Витрати, які понесені страхувальником з метою зменшення наслідків страхового випадку, будуть компенсовані за умови виконання двох умов, якщо інше не визначено умовами договору страхування: по-перше, ці витрати повинні призвести до зниження суми страхового відшкодування, що має бути виплачено страховиком; по-друге, витрати повинні бути здійснені лише після попередньої письмової згоди страховика.

У випадках, коли страхувальник не мав можливості заздалегідь узгодити із страховиком витратні заходи, викликані невідкладністю, він зобов'язаний якнайшвидше повідомити страховика про вжиті ним дії. Страховик же, з метою мінімізації збитків, має право вимагати від страхувальника припинити або змінити вжиті ним заходи [61].

Додаткові непрямі витрати страхувальника будуть компенсовані, якщо їх сума не перевищує втрати, які можуть бути зменшені за їх допомогою. Ці витрати не повинні перевищувати розмір поточних витрат страхувальника та

неотриманого прибутку внаслідок перерви у господарській діяльності, які підлягають відшкодуванню страховиком.

Проаналізуємо страхову програму «Добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок непередбачених фінансових витрат». Договір страхування має на меті захист майнових інтересів, які не суперечать закону, і пов'язані з фінансовими збитками, які страхувальник (або вигодонабувач) може зазнати через непередбачені обставини, за винятком витрат, пов'язаних з судовими витратами і втратою багажу під час подорожі.

Варто зазначити, що у кожному окремому договорі страхування конкретний перелік страхових ризиків визначається спільно страхувальником і страховиком і фіксується у тексті самого договору.

Страховим випадком вважається подія, внаслідок якої страхувальник зазнає матеріальних збитків через непередбачені фінансові витрати (за винятком судових витрат та втрати багажу під час подорожі/поїздки). Ця подія (страховий ризик) має бути чітко визначена в договорі страхування, настати протягом його дії, не підпадати під виключення зі страхових випадків та обмеження страхування, передбачені договором. За наявності цих умов виникає зобов'язання страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику або вигодонабувачеві [70].

Розмір страхової суми встановлюється шляхом узгодження між страховиком і страхувальником, з урахуванням потенційних максимальних збитків, які можуть виникнути внаслідок непередбачуваних фінансових витрат, які страхувальник може понести в результаті настання події, передбаченої умовами договору страхування.

Відшкодування за страховим договором провадиться відповідно до умов, викладених у договорі, на основі письмової заяви від страхувальника (або отримувача вигоди) та страхового акта, який складається страховиком або його уповноваженою особою.

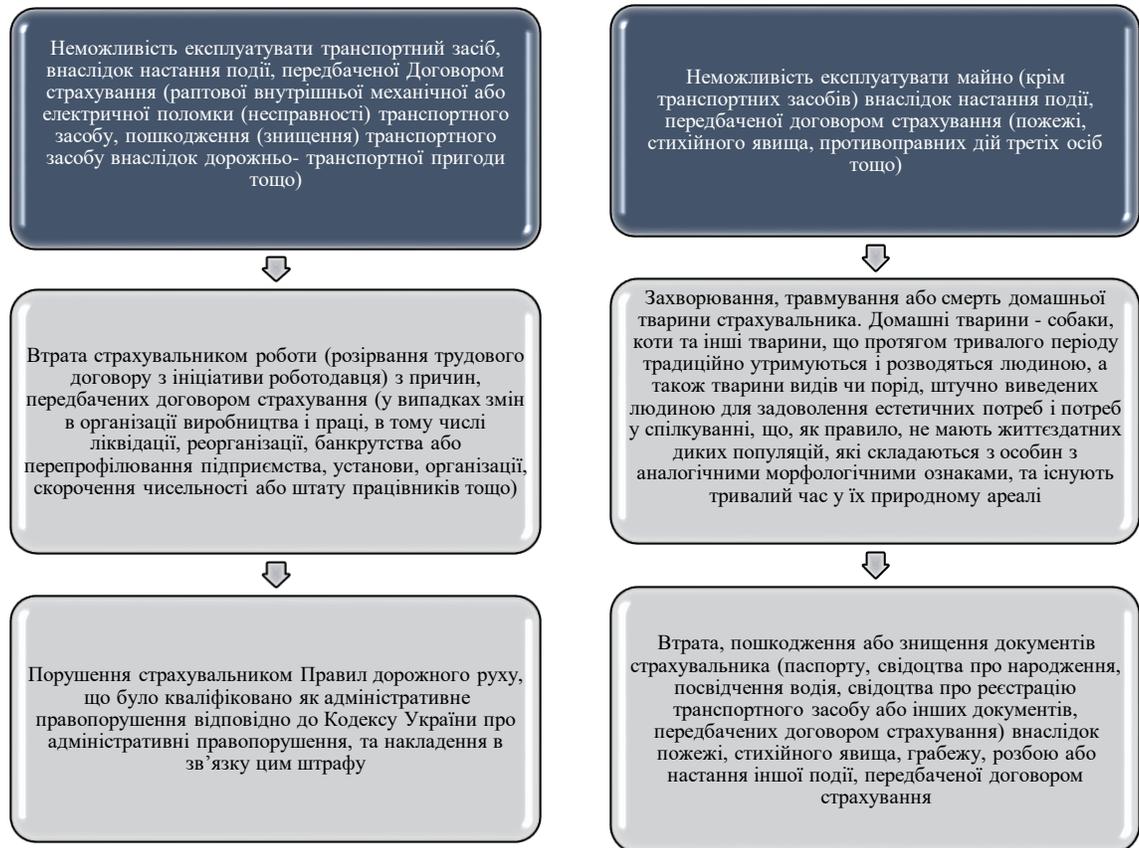

Рис. 2.13. Страхові ризики, на випадок настання яких здійснюється страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок непередбачених фінансових витрат

Страховальник (або вигодонабувач) повинен представити страховику необхідні документи для отримання страхового відшкодування, які зазначені умовами договору страхування, включаючи:

- 1) документи, які підтверджують факт і обсяг зазначених витрат, можуть включати наступне: угода про надання послуг (у разі її наявності), квитанція або чек про оплату отриманих послуг, акт прийому-передачі транспортного засобу або іншого майна, копії виписки з Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб – підприємців та Свідоцтва про реєстрацію платника податку надавача послуг і таке інше;

- 2) у випадку втрати роботи Страхувальник повинен надати наступні документи: трудову книжку з записом про звільнення згідно з умовами, передбаченими у Договорі страхування, копію наказу про звільнення, довідку щодо розміру заробітної плати за останні (шість) місяців до дати звільнення або довідку про середньомісячний розмір заробітної плати;
- 3) при накладенні штрафу страхувальник повинен представити наступні документи: посвідчення водія, постанову суду у справі про адміністративне правопорушення, квитанцію або будь-який інший документ, що підтверджує оплату штрафу;
- 4) на письмовий запит страховика щодо факту, обставин і причин страхового випадку, а також розміру завданих збитків можуть бути представлені інші документи за умови їх обґрунтування.

Виключення зі страхових випадків і обмеження страхування згідно з страховою програмою «Добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок непередбачених фінансових витрат», яку пропонує ПрАТ «VUSO» див. у табл. 2.3 у дод. А.

Виплата страхового відшкодування здійснюється після повного розслідування обставин, причин страхового випадку та встановлення розміру збитків. Розмір збитків визначається як сума фактично понесених страхувальником фінансових витрат, пов'язаних з настанням події, передбаченої договором страхування, за винятком випадків, коли договором передбачено інший порядок [70].

Базові страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків, які передбачені Правилами добровільного страхування фінансових ризиків №10-01 ПрАТ «VUSO» представлені у дод. А.

Відповідно до умов договору страхування, враховуються різноманітні фактори, такі як вид та сфера діяльності страхувальника, обсяг страхової суми, умови франшизи, місце дії договору страхування, наявність чи відсутність

страхових випадків за попередній період, графік сплати страхового внеску, умови обмежень та виключень, що впливають на рівень страхового ризику. Для цього застосовується коригувальний коефіцієнт ризику (K_p), який може знаходитися в межах від 0,001 до 10,00. Конкретний розмір страхового тарифу встановлюється у договорі страхування. Витрати на ведення справи становлять 45% відповідно до нормативів.

У 1994 році була заснована страхова компанія ВЕСКО, а в 2000 році з'явився Український Страховий Альянс, які сприяли розвитку цивілізованого страхового бізнесу в Україні. В 2007 році французька група АХА придбала обидві компанії, оцінивши їх на європейському рівні та врахувавши потенціал. Так на світ з'явився АХА Страхування, який став найбільшим гравцем на ринку. За 30 років своєї діяльності на українському ринку, 11 з яких під брендом АХА, компанія продемонструвала стабільний ріст, впроваджувала яскраві інновації та є реальним прикладом покращення клієнтського досвіду.

У 2019 році на українському ринку з'явився новий гравець – канадський страховий холдинг Fairfax Financial Holdings, який вже має міцні позиції у 40 країнах світу. Fairfax – це потужний міжнародний холдинг, що спеціалізується на страхуванні та перестраховуванні, який постійно розширює свою присутність у перспективних регіонах. Лідер українського ринку – страхова компанія ARX стала частиною Fairfax, відкриваючи для себе нові можливості для розвитку [74].

Страхова компанія «ARX» єдиний страховик в Україні, який надає найпрозоріший сервіс зворотного зв'язку – Transparent Customer Feedback. Цей сервіс дозволяє клієнтам оцінювати якість наших послуг за п'ятизірковою шкалою після врегулювання страхового випадку. Всі відгуки надходять на сайт у реальному часі, і страховик не впливає на них, оскільки модерацією займається незалежна міжнародна компанія eKomi – The Feedback Company.

АТ «СК «ARX» пропонує наступні страхові програми, які стосуються добровільного страхування фінансових ризиків:

- добровільне страхування ризику, пов'язаного з втратою права власності на нерухомість;
- добровільне страхування ризику, пов'язаного із банківською діяльністю;
- добровільне страхування фінансових ризиків банків від електронних та комп'ютерних злочинів.

Розглянемо детальніше страхову програму «Добровільне страхування ризику, пов'язаного із банківською діяльністю». Договір страхування стосується майнових інтересів страхувальника, що у відповідності з законом, пов'язані з фінансовими (матеріальними) втратами, що виникають внаслідок порушення договірних зобов'язань перед страхувальником або подій, передбачених у договорі страхування. Під час укладення договору страхування страхова сума визначається за згодою між страховиком та страхувальником.

Відповідно до особливих умов страховим випадком є факт понесення страхувальником фінансових збитків при здійсненні ним банківської діяльності внаслідок вказаних нижче подій (страхових ризиків), що відбулися в період дії договору страхування на території страхування, якщо інше не передбачено договором страхування [60]. Страхові ризики, пов'язані з досліджуваною страховою програмою, яку пропонує АТ «СК «ARX» представлені на рис. 2.14.

Відшкодування фінансових збитків, заподіяних внаслідок зловживання працівників Страхувальника здійснюється за умови, що буде доведено:

- факт навмисних або шахрайських дій працівників страхувальника, вчинених з метою заподіяння збитків страхувальнику, включаючи пошкодження та втрату майна або отримання для себе фінансових вигод, незалежно від місця їх вчинення та від того, чи вчинені такі дії поодиночі чи в змові з іншими особами;
- факт навмисних або шахрайських дій працівників страхувальника, вчинених з метою отримання для себе особисто неправомірних фінансових вигод: в торгових та інших операціях з цінними паперами, товарами, іноземними

валютами, ф'ючерсами тощо; операціях, пов'язаних з наданням позик, кредитів тощо [60].

Рис. 2.14. Страхові ризики згідно зі страховою програмою «Добровільне страхування ризику, пов'язаного із банківською діяльністю», яку пропонує АТ «СК «ARX»

Відшкодування фінансових збитків, заподіяних внаслідок втрати, пошкодження, знищення майна, що зберігалось у приміщеннях страховальника здійснюється у випадках, якщо вони сталися в результаті:

- крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства інших протиправних дій третіх осіб;
- зникнення, причини якого неможливо встановити;
- пошкодження, руйнування з інших причин, визначених Договором страхування [60].

Відшкодування фінансових збитків, заподіяних внаслідок втрати, пошкодження майна при його транспортуванні здійснюється у випадках, якщо:

– втрата, пошкодження майна сталося після його прийняття для транспортування працівником страхувальника або будь-якою особою, призначеною страхувальником в якості посильного;

– втрата, пошкодження майна сталося під час його транспортування компанією, яка надає, за заявою страхувальника, броньований автомобіль або автомобіль з охороною [60].

У разі фальсифікації або заміни платіжних документів відшкодування фінансових збитків відбувається, якщо оплата товарів (робіт, послуг), переказ коштів або інші платіжні операції були здійснені страхувальником за дорученням клієнта або його уповноваженого представника на підставі платіжних документів або письмових інструкцій, що містять фальшивий підпис або були замінені шахрайським шляхом для обману.

У випадках, коли страхувальник діяв чесно при проведенні операцій з цінними паперами у межах своєї стандартної діяльності і не мав ніяких підстав для підозр до підробки або підміни таких цінних паперів, відшкодування фінансових втрат, що виникли внаслідок цих дій, здійснюється.

Відшкодування фінансових збитків, заподіяних внаслідок здійснення операцій з платіжними картками, проводиться, якщо списання коштів з карткового рахунку відбулось внаслідок використання фальсифікованих (підроблених, змінених шахрайським способом) або викрадених, втрачених платіжних карток для:

1) отримання валюти, монет, банківських білетів, дорожніх чеків, грошових переказів, тратт та будь-яких інших подібних письмових зобов'язань, доручень чи інструкцій для відправки грошових коштів від страхувальника до будь-якої фінансової установи, чи від будь-якої фінансової установи, що діє на підставі дозволу, отриманого від страхувальника. Такі трансакції можуть здійснюватися як з використанням платіжного пристрою, так і без його використання;

2) отримання валюти, монет чи банківських білетів від будь-якого банкомата страхувальника або мережі, до якої підключений страхувальник;

3) закупівлі чи оренди товарів чи послуг. Такі трансакції здійснюються як з використанням платіжного пристрою, так і без його використання [60].

Страховий внесок розраховується на основі страхової суми та страхового тарифу, що встановлені для відповідного ризику та об'єкту страхування в рамках договору страхування. При визначенні розміру страхового внеску, який підлягає сплаті за угодою страхування, страховик використовує страхові тарифи (табл. 2.13, див. дод. Б). При визначенні суми страхового платежу, яка підлягає сплаті, страховик може застосовувати коригувальні коефіцієнти (від 0,01 до 7,0) до основних страхових тарифів в залежності від факторів та обставин, що суттєво впливають на оцінку ризику та його ступінь, а також з урахуванням умов конкретного договору страхування. Норматив витрат страховика на управління страховими справами зазначається у спеціальних умовах та може складати до 60% від основного страхового тарифу, вказаного у договорі страхування.

Таблиця 2.14

Причини відмови у сплаті страхового відшкодування згідно зі страховою програмою «Добровільне страхування ризику, пов'язаного з банківською діяльністю», яку пропонує АТ «СК «ARX»

Підставою для відмови Страховика у здійсненні страхового відшкодування є:	Умовами Договору страхування можуть бути передбачені інші підстави для відмови у здійсненні страхових виплат, якщо це не суперечить закону, зокрема:
1	2
1. Навмисні дії страхувальника (вигодонабувача), спрямовані на настання страхового випадку. Зазначена норма не поширюється на дії, пов'язані з виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, в стані необхідної оборони (без перевищення її меж) або захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації.	1. Страхувальник (вигодонабувач) не виконав своїх обов'язків згідно з особливими умовами та договором страхування, в тому числі такі, невиконання яких призвело до появи, збільшення збитку чи неможливості визначити його причини і розмір.

Продовження табл. 2.14

1	2
2. Вчинення страхувальником (вигодонабувачем) умисного злочину, що призвів до страхового випадку.	2. Страхувальник (вигодонабувач) не зробив відповідну заяву або повідомив неправильні відомості щодо предметів договору страхування, які мають істотне значення для оцінки страхового ризику при укладанні договору страхування або в період його дії.
3. Подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про предмет договору страхування або про факт настання страхового випадку.	3. Страховий випадок настав внаслідок дій (бездіяльності) страхувальника (вигодонабувача), їхніх робітників або представників в стані алкогольного сп'яніння, під впливом наркотичних чи токсичних речовин, а також в неосудному стані, у якому вони не могли розуміти значення своїх дій та керувати ними. Таким неосудним станом є стан психологічного здоров'я людини, при якому вона не може контролювати свої дії та не перебуває у свідомості (розумова недорозвиненість, психологічні захворювання, різноманітні форми порушення психічної діяльності).
4. Отримання страхувальником (вигодонабувачем) повного відшкодування збитків від особи, винної у їх заподіянні.	4. Страховий випадок настав внаслідок обставин (подій), що були відомі страхувальнику до настання страхового випадку, або він повинен був передбачити, що вони можуть призвести до настання страхового випадку, але про які не було повідомлено страховику.
5. Несвоєчасне повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на це причин або створення страховику перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків.	5. Страхувальник (вигодонабувач) відмовився від свого права вимоги до особи, відповідальної за заподіяний збиток (особи яка, згідно з чинним законодавством України, зобов'язана відшкодувати страхувальнику (вигодонабувачу) заподіяний збиток), який відшкодовується страховиком за умовами договору страхування, або реалізація цього права стала неможлива з вини страхувальника (вигодонабувача).
6. Невжиття страхувальником доступних йому заходів, щодо запобігання та зменшення збитків, якщо це передбачено договором страхування.	6. Страхувальник не надав в термін, визначений страховиком, оригіналів документів, якщо страхувальник раніше надавав копії документів та/або електронні копії оригіналів паперових документів.

*Складено за даними [60]

За невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування сторони несуть відповідальність відповідно закону та умов договору страхування.

Розгляньмо наступною страхову програму «Добровільне страхування фінансових ризиків банків від електронних та комп'ютерних злочинів», яку пропонує АТ «СК «ARX». Страховий договір охоплює майнові інтереси страхувальника, які відповідають законодавству, та пов'язані з фінансовими (матеріальними) збитками, що виникають внаслідок невиконання договірних зобов'язань перед страхувальником або подій, передбачених умовами страхового договору.

Страхове покриття поширюється на комп'ютерне та електронне устаткування, що перебуває в приміщеннях страхувальника (офісах, відділеннях), перерахованих при укладанні договору страхування. Додаткове електронне та комп'ютерне обладнання, встановлене в результаті розширення комп'ютерної та електронної системи страхувальника в перелічених у договорі страхування приміщеннях страхувальника (офісах, відділеннях), вважається застрахованим без сплати додаткової страхової премії [60].

При відкритті нових офісів та розширенні філіальної мережі, страхувальник зобов'язаний оплатити додаткову страхову премію. Угода про страхування додаткового комп'ютерного та електронного обладнання у приміщеннях, що відкриваються, оформлюється письмово і підписується обома сторонами.

Страхова сума визначається під час укладання договору страхування за домовленістю між страховиком та страхувальником. При укладенні договору страхування в ньому можуть встановлюватись граничні суми виплат страхового відшкодування (ліміти/субліміти відповідальності) в межах страхової суми. Страхова сума (ліміт/субліміт відповідальності) може бути встановлена по окремому страховому випадку/страховому ризику, групі страхових ризиків,

договору страхування в цілому. Договором страхування може бути передбачена франшиза, яка визначається за згодою сторін [60].

Страховий випадок включає в себе подію, яка передбачена угодою страхування, і в результаті якої страховик має зобов'язання здійснити страхову виплату за понесені збитки страхувальником. Також є певні випадки, які не належать до страхових випадків (табл. 2.15., див. дод. Б).

Страховий внесок розраховується на основі страхової суми та страхового тарифу, що встановлені для відповідного ризику та об'єкту страхування в рамках договору страхування. При визначенні розміру страхового внеску, який підлягає сплаті за угодою страхування, страховик використовує страхові тарифи (табл. 2.16, див. дод. Б). Оплата страхового внеску здійснюється відповідно до умов, визначених у Договорі страхування.

Страховик може при визначенні розміру страхового платежу, що підлягає сплаті, використовувати коефіцієнти коригування (0,01-7,0) до базових страхових тарифів залежно від чинників, які впливають на ступінь страхового ризику, розміру франшизи та умов конкретного Договору страхування. Норматив витрат Страховика на ведення справи при страхуванні на підставі особливих умов визначений при розрахунках відповідних страхових тарифів у розмірі до 60 % від величини страхового тарифу та вказується у Договорі страхування [60].

За невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування сторони несуть відповідальність відповідно закону та умов договору страхування.

Таким чином, підсумовуючи, можемо зазначити наступне. Страхування фінансових ризиків підприємств – це процес захисту підприємства від можливих втрат, пов'язаних з фінансовими ризиками, які можуть виникнути внаслідок різних факторів. Основна мета страхування фінансових ризиків полягає в тому, щоб зменшити можливі втрати, які можуть виникнути в результаті негативних змін у фінансовому стані підприємства.

Страхування фінансових ризиків надає підприємству можливість передати частину цих ризиків страховій компанії в обмін на плату за страховий поліс. Це дозволяє підприємствам зосередитися на своїй основній діяльності, знаючи, що їхні фінансові ризики зменшені.

Крім того, страхування фінансових ризиків може забезпечувати підприємство додатковими перевагами, такими як покращення доступу до фінансування, збільшення довіри з боку інвесторів та контрагентів, а також зменшення впливу негативних фінансових подій на загальну фінансову стабільність підприємства.

Страхування фінансових ризиків може мати значну цінність для підприємства, пропонуючи низку переваг:

- Захист від фінансових втрат: страхування компенсує збитки, які можуть виникнути внаслідок непередбачуваних подій, таких як зміни курсу валют, політичні хвилювання, перебої в ланцюжку постачання або стихійні лиха; це може допомогти захистити прибуток, чистий капітал та загальну фінансову стабільність підприємства.

- Зниження невизначеності: страхування передбачуваних витрат на непередбачувані події може допомогти покращити прогнозованість та бюджетування.

- Підвищення стійкості: страхування може допомогти підприємствам швидше відновитися після несприятливих подій та продовжувати свою діяльність.

- Покращення доступу до капіталу: банки та інші кредитори можуть більш охоче надавати кредити підприємствам, які мають страхування від певних ризиків.

- Заспокоєння інвесторів та акціонерів: страхування може продемонструвати інвесторам та акціонерам, що керівництво підприємства

вживає заходів для захисту своїх інтересів. Тобто це може призвести до більшої довіри до компанії та сприяти зростанню ціни акцій.

Важливо зазначити, що страхування не може усунути всі фінансові ризики. Підприємствам все одно потрібно буде ретельно оцінювати свої ризики та вживати заходів для їх мінімізації.

Незважаючи на значні переваги, страхування фінансових ризиків має й певні проблемні аспекти, які слід враховувати підприємствам перед прийняттям рішення про його придбання: висока вартість, обмежене покриття (мається на увазі, що не всі ризики можна застрахувати, а також страхові поліси часто мають виключення, які обмежують те, що покривається, і коли воно покривається), складність умов страхових полісів), необхідність надання значного масиву інформації (для отримання страхового покриття підприємствам зазвичай потрібно надавати страховикам значну кількість фінансової та іншої конфіденційної інформації, а деякі підприємства можуть бути не схильні ділитися цією інформацією зі сторонніми організаціями) тощо.

Однак страхування може бути цінним інструментом для захисту підприємства від негативних наслідків непередбачуваних подій. Незважаючи на ці проблемні аспекти, страхування фінансових ризиків може бути цінним інструментом для захисту підприємств від непередбачуваних втрат.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Зарубіжний досвід страхування фінансових ризиків

Кредитний ризик – це ймовірність того, що позичальник не зможе виконати свої зобов'язання перед кредитором, що призведе до фінансових збитків для кредитора. Це один із найважливіших типів фінансових ризиків, з якими стикаються як особи, так і компанії. Кредитні ризики можуть по-різному вплинути на фінансове становище як фізичних осіб, і компаній. Наприклад, якщо індивідуальний позичальник зможе виконати свої кредитні зобов'язання, це може погіршити його кредитну історію, ускладнити отримання кредиту у майбутньому і навіть призвести до банкрутства. У випадку, якщо компанія не зможе виконати свої боргові зобов'язання, це може спричинити зниження вартості її акцій, втрату довіри інвесторів та призвести до банкрутства.

Після Першої світової війни у Європі почало активно розвиватися страхування кредитів. В сучасному світі спеціалізовані страхові компанії займаються страхуванням кредитних ризиків. Перед тим як банк прийме кредитний ризик, необхідно мати достатню інформацію про фінансовий стан потенційних клієнтів. Зазвичай банки формують відповідну базу даних. Страхові компанії, які спеціалізуються на страхуванні кредитів, широко практикують обмін інформацією. Крім того, існують спеціалізовані організації, що за плату надають необхідну інформацію, включаючи конфіденційну. Наприклад, фірма «Дан енд Бредстріт» широко відома в світовій практиці, вона збирає інформацію про близько 3 мільйони фірм з США і Канади і надає її за підпискою. Щодо короткої інформації та оцінки кредитоспроможності кожної фірми, вона надрукована в загальнонаціональних та регіональних довідниках [93].

У сфері міжнародного страхування кредитів, кредитне страхування частіше застосовується в різних галузях діяльності і тісно взаємопов'язане з іншими видами страхування. Залежно від місця та причин виникнення кредитного ризику, виділяють наступні види кредитного страхування: страхування іпотечного та споживчого кредитів, комерційного (вексельного) кредиту, банківського кредиту, експортного кредиту, фінансового кредиту (рис. 3.1). Нижче розглянемо деякі з них більш детально.

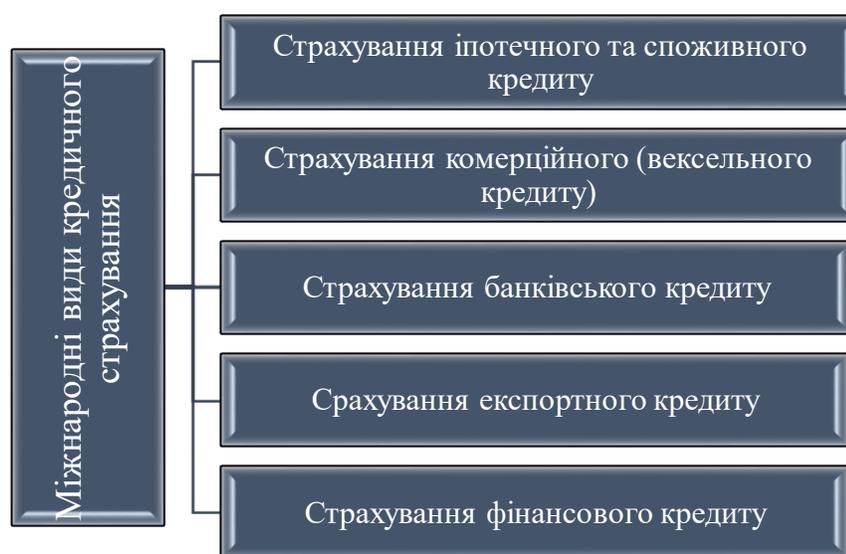

Рис. 3.1. Зарубіжна практика кредитного страхування (страхування кредитних ризиків)

Одним із важливих видів страхування є страхування споживчого кредиту, оформленого за кордоном на придбання товарів тривалого користування. У цьому випадку банк, видаючи кредит, обов'язково вимагає від позичальника оформити страховку. Варто зазначити, що під терміном «кредитне страхування» часто розуміють саме страхування життя та працездатності позичальника. Цей вид страхування широко використовується також при оформленні застави, наприклад, при заставі нерухомості. Банк або кредитна установа, видаючи кредит, одночасно страхує життя позичальника. У разі смерті застрахованого,

якщо він не встигне погасити кредит, заборгованість буде погашена за рахунок страхової виплати. Договори страхування зазвичай укладаються таким чином, що страховий захист зменшується в міру погашення кредиту. Це дає можливість встановлювати порівняно невисокі страхові тарифи, які можуть бути фіксованими протягом усього терміну дії договору, або зменшуватися разом зі страховою сумою [93].

У більшості випадків, коли надаються кредити фізичним особам та приватним фірмам, страхування майна, життя, від нещасливих випадків тощо вважається обов'язковою умовою. Страхування здійснюється за рахунок страхувальника, який сплачує страхові премії з свого рахунку в даному банку. Це дозволяє комерційному банку отримувати додаткові прибутки у вигляді комісій за проведення такого страхування.

Іпотечне кредитування за кордоном, як і будь-який інший вид кредитування, містить певні ризики. Ці ризики можуть бути особливо значними в країнах з недосконалою правовою системою, де навіть незначні на перший погляд проблеми можуть мати серйозні наслідки для проекту. Саме тому страхування відіграє важливу роль у мінімізації ризиків, пов'язаних з іпотечним кредитуванням під заставу нерухомості. Страхування не лише захищає банк та позичальника від фінансових втрат, але й створює сприятливі умови для розвитку та підвищення ефективності іпотечної діяльності [93].

Під час торгівлі досить часто виникає ситуація, коли покупець з різних причин не може негайно розрахуватися з постачальником. У таких випадках виникає потреба у відстрочці платежу – комерційному, або вексельному кредиті. Цей тип кредиту, що надається за кордоном, також відомий як товарний, торговий або внутрішній кредит, на відміну від експортних кредитів, які надаються іноземним фірмам для відстрочки платежу.

Основною метою страхування кредитів внутрішньої торгівлі є відновлення встановленого капіталу, який був втрачений власником, якщо клієнт, якому були

надані товари або послуги у формі кредиту, не може оплатити їх через свою неплатоспроможність у визначений термін.

Страховання товарних кредитів стало популярним у світі як надійний метод захисту власників капіталу від непередбачених та безнадійних боргів у 1950-х роках. Крім захисту та оперативного попередження можливих втрат, страхування кредитів сприяє збереженню дисципліни, постійному контролю за кредитами, поліпшенню обігу фінансових ресурсів і звільненню значних фінансових ресурсів для керівництва.

У міжнародній торгівлі більшість угод ґрунтуються на кредитуванні. Товари та послуги надаються клієнтам з відстрочкою платежу, тобто з зобов'язанням сплатити їх протягом обумовленого терміну. Цей термін контролюється кредитором, який пильно стежить за співвідношенням дебіторської заборгованості та обсягом продажів у певний момент. Якщо це співвідношення не виходить за встановлені межі, то все йде нормально, і торговельний цикл відновлюється. Продаж вважається завершеним лише після отримання коштів, тобто коли дебіторська заборгованість перетворюється на готівку. У разі неспроможності клієнта сплатити безнадійний борг переноситься до категорії рахунку прибутків і збитків [93].

У багатьох країнах світу страхування кредиту є поширеною практикою, яка використовується для захисту від безнадійних боргів. Це означає, що страхуванню підлягає дебіторська заборгованість продавця, тобто сума, яку боржники йому винні. Дебіторська заборгованість – це кредити, які наразі перебувають в обігу. Іншими словами, це кінцевий результат всієї комерційної діяльності (виробництва, продажу), яку розпочинає виробник з метою надання своїх товарів чи послуг клієнтам [93].

Під час виробництва та продажу товарів їх можна застрахувати від фізичних пошкоджень. Проте, коли товари та послуги передаються клієнту, компенсація за страховим випадком може бути неможливою без страхування

кредиту. Саме тому багато зарубіжних компаній укладають договори кредитного страхування, щоб уникнути можливих проблем з платоспроможністю своїх покупців.

Зарубіжні страхові компанії не гарантують погашення боргу до встановленого терміну. Натомість, вони виплачують компенсацію у разі неплатоспроможності або доведеного банкрутства дебітора. Ця компенсація зазвичай складає від 75% до 90% визнаних втрат, але не може перевищувати суму кредитування. Важливою умовою страхування кредиту є те, що страхувальник несе відповідальність за незастраховану частину збитку. Це означає, що він доплачує різницю між застрахованою сумою та сумою, яку йому вдалося отримати від дебітора або від продажу заставного майна. Весь процес врегулювання страхового випадку займає досить значний час, до трьох місяців, протягом яких страхова компанія визначає розмір кінцевого збитку [93].

Страхування експортних кредитів за кордоном проводиться наступним чином: страхова компанія укладає з клієнтом спеціальний договір страхування й видає йому страховий поліс, дотримуючись зазначених вище умов. Оскільки страховий поліс не має стандартної форми, він індивідуалізується залежно від типу кредиту та інших факторів, таких як кредитоспроможність та комерційна репутація клієнта, строк кредиту, наявність спеціального забезпечення, а також ризику його розмір і характер.

В сфері страхування кредитів, хоча основоположні принципи загалом зрозумілі, технічні аспекти значно різняться. Це зумовлює відсутність чіткої класифікації видів ризику та єдиної системи тарифів на страхові премії. Причина полягає в тому, що кредитний ризик залежить від багатьох факторів: коливання цін, курсу валют, загальної економічної та політичної ситуації, платоспроможності позичальника тощо. Науково обґрунтувати розміри ризику з точністю неможливо, адже з точки зору математичної калькуляції ризику, пов'язані з іноземними кредитами, не підлягають страхуванню. Страхова

компанія, детально проаналізувавши комерційний та фінансовий стан своїх клієнтів (кредиторів та дебіторів, тобто компаній, що надають кредити, які підлягають страхуванню), може встановити середній рівень потенційного ризику та на його основі визначити розмір страхової премії [86].

Крім того, страхова компанія проводить докладну перевірку товару шляхом прямої експертизи, щоб переконатися в його відповідності зазначеним характеристикам, якості, сортуванню, що вказані у договорі (або у специфікаціях до нього), який укладений між експортером та покупцем. Також перевіряється відповідність стандартам, що прийняті у міжнародній торгівлі, якщо в договорі є посилання на них.

Таблиця 3.1

Принципи страхування експортних кредитів за кордоном

Назва принципу страхування експортних кредитів	Обґрунтування принципу
1	2
Страхування кредиту має випереджати в часі появу конкретного ризику	Не може бути застрахований товар, що вже відправлений, або товар, власник якого позбавлений можливості змінити умови по його відчуженню. Момент зміни приналежності товару може бути встановлений різним способами, але найбільш важливим є факт підписання контракту, яким встановлюються основні комерційні і кредитні умови угоди. Принцип, відповідно до якого страхування кредиту повинне або випереджати, або супроводжувати встановлення умов відчуження товару й фактичне його відчуження, є найбільш вірним засобом попередження можливості недоцільного використання гарантії страховика та перекручування самої природи страхування.
Страхування кредиту припускає виникнення під час торгової операції надмірного ризику, від якого страхова організація прагне уберегти експортера	Страхова компанія, уважно досліджує умови діяльності фірми, що клопоче про страхування, визначає певну форму ризику, яку вона визнає нормальною, або такою, що залежить від самого експортера й характеру його діяльності, та погоджується страхувати будь-який ризик, що перевищує цю норму. З метою усунення торгового ризику страхова організація нерідко починає спеціальну експертизу товару, щоб встановити, його відповідність замовленню й супроводжуваним документам. Нерідко, аби зменшити фінансовий ризик, страхова організація вимагає від клієнта надання акцепту якого-небудь солідного банку й погоджується лише на страхування акцептованого векселя.

Продовження табл. 3.1

1	2
<p>При повному страхуванні ризику експортера мало цікавить платоспроможність свого іноземного клієнта, в нього зникають стримуючі мотиви при наданні останньому кредиту</p>	<p>Хоча звільнення експортера від обов'язку спеціально вивчати фінансовий стан свого іноземного клієнта відповідало б прогресивному принципу поділу праці, проте, у торгівлі дуже важко відокремити фінансовий бік від комерційного й, зокрема, комерційний ризик від самої торгової операції. Тому, повне страхування від усіх ризиків виходить за межі класичного страхування й важко узгоджується з тими економічними цілями, до яких прагне страхування кредиту.</p>
<p>Страхова організація не є кредитною установою і не висуває організаційної проблеми заміни останньої</p>	<p>Її функції носять виключно допоміжний характер, і, якщо в деяких випадках гарантія страхової організації полегшує втрату гарантованого векселя на обліковому ринку або обліковому банку, проте не це є основним моментом діяльності страховика. Покупця тратти може цілком забезпечити її акцепт будь-якої солідної кредитної установи й додаткова гарантія страхової організації може бути бажаною, але не є обов'язковою нормою її забезпечення. Страхування кредиту захищає безпосередні інтереси експортера, що не може трасувати вексель без права регресу і домогтися для нього акцепту. Банк, що акцептує такий вексель, та відмовляється від права зворотної вимоги до трасанту, фактично робить найбільш повне страхування кредиту експортера й змушений нести усю вагу ризику. Однак, варто пам'ятати, що такий акцепт звичайно надається дуже обмеженому колу підприємців, що користаються бездоганною репутацією, за умови стягування на користь акцептанта високої винагороди, і, власне кажучи, не є банківською операцією. У цьому випадку, експортер використовує одночасно банківський акцепт, що полегшує йому мобілізацію необхідних капіталів на обліковому ринку, і поліс страхової організації для забезпечення кредиту, наданого їм, у свою чергу, покупцю. Відбувається нормальний поділ праці між різними інститутами.</p>
<p>Вартість страхування залежить від розміру ризику, що страхова установа бере на себе</p>	<p>Закордоном, у практиці страхування експортних кредитів при гарантуванні всього ризику, страховик повинен встановлювати більш високу ставку, ніж при страхуванні 50 або 75% від кінцевого збитку, що може мати місце при негативному підсумку торгової угоди. Природно, що якою б високою не була преміальна ставка, експортеру все ж таки буде вигідніше застрахувати товар й сплатити певний відсоток страховику, ніж перекласти усю вартість можливого ризику на ціну певної партії експортованого за кордон товару.</p>
<p>Можливість одержання експортером після встановлення розмірів остаточного збитку (у випадку негативного підсумку застрахованої комерційної операції), страхового відшкодування лише в розмірі застрахованої суми</p>	<p>Страхова організація додає усі зусилля до того, щоб, по-перше, одержати в дебітора тим чи іншим шляхом будь-яку частку застрахованої позики, і по-друге, реалізувати майно або товари, що служили забезпеченням кредиту. Потім страховик звертає усю виручену суму на відшкодування збитків експортера, що застрахував свій кредит.</p>

*Складено за даними [93]

Крім того, також варто зазначити, що аналіз досвіду банків у зарубіжних країнах підтверджує, що вони застосовують спеціальні методики оцінки кредитного ризику тим самим певним чином «страхуючи» себе, які складаються з різних параметрів для оцінки кредитоспроможності позичальника. Ці методики характеризуються тим, що вони універсальні та враховують усі аспекти кредитного ризику. Наприклад, англійські клірингові банки використовують дві методики – «CAMRARI» і «PARSEL», для оцінки потенційного ризику неплатежу за кредитом.

Методика CAMPARI є популярним підходом у сфері управління проектами, яка допомагає структурувати процес оцінки та прийняття рішень. Назва CAMPARI є акронімом, що складається з початкових літер ключових аспектів, які слід враховувати під час аналізу та прийняття рішень [93].

Застосування методики CAMPARI дозволяє систематично підходити до управління проектами, забезпечуючи ретельний аналіз і планування на всіх етапах проекту. Це сприяє підвищенню ймовірності успішної реалізації проекту, досягненню його цілей і задоволенню потреб усіх зацікавлених сторін.

Методика PARSEL (Project Assessment and Review by Structured Evaluation and Learning) є підходом, який використовується для оцінки та аналізу проектів з метою підвищення їх ефективності та забезпечення навчання на основі здобутого досвіду. Методика PARSEL допомагає організаціям не лише ефективно оцінювати та аналізувати свої проекти, але й навчатися на основі досвіду, що сприяє постійному покращенню процесів і підвищенню загальної ефективності управління проектами [93].

Таким чином, такі спеціальні методики оцінки кредитного ризику, які використовують зарубіжні банки у своїй діяльності виступають дуже важливим та ефективним інструментом для оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника та мінімізації власних фінансових ризиків у процесі надання кредиту.

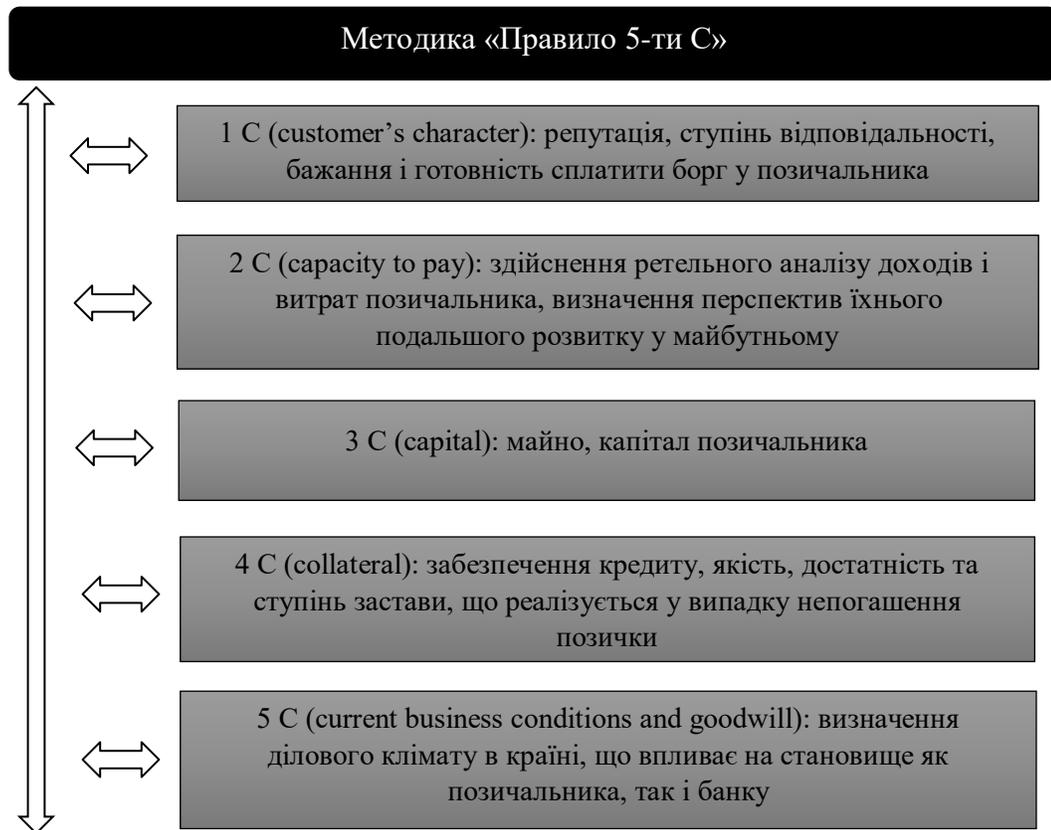

Рис. 3.2. Складові методик «СAMPARI» і «PARSEL», які використовують англійські клірингові банки для здійснення оцінки потенційного ризику неплатежу за кредитом

*Складено за даними [91]

Іноді до вищезазначених критеріїв «С» додається ще шостий критерій, що називається «контроль» (control). Цей критерій передбачає проведення моніторингу законодавчих основ діяльності позичальника, а також оцінку його відповідності стандартам банку. Оцінка цього критерію дає змогу банку краще зрозуміти якісні аспекти кредитоспроможності позичальника; виявити потенційні ризики управління, які можуть призвести до невиконання зобов'язань позичальником та у кінцевому підсумку прийняти більш обґрунтоване рішення щодо надання кредиту.

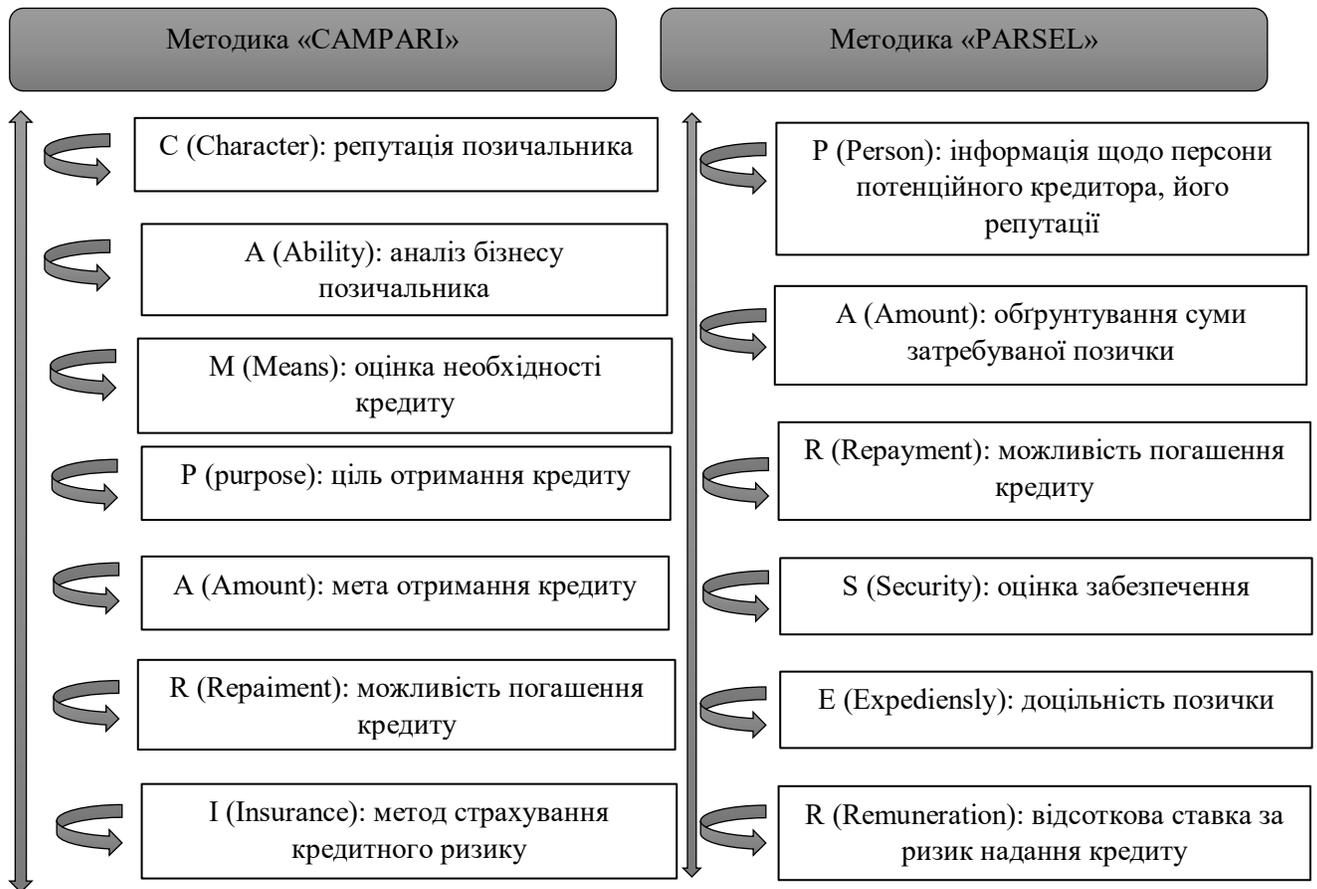

Рис. 3.3. Складові методики «правило п'яти С», які використовують американські банки для здійснення оцінки потенційного ризику неплатежу за кредитом

*Складено за даними [91]

Завдяки використанню зазначених методик, зарубіжні банки здійснюють зменшення кредитного ризику, що дозволяє їм ефективно організувати процес кредитування та формувати кредитний портфель з найвищою якістю.

Страхування кредитних ризиків виступає предметом діяльності спеціалізованих страховиків. Перш ніж прийняти кредитний ризик банку необхідним є володіння інформацією про фінансовий стан потенційного клієнта. Зазвичай банки здійснюють формування відповідної бази даних. Страховики,

котрі займаються страхуванням кредитів, досить широко практикують обмін такою інформацією [91].

Під час проведення кредитування виділяються також наступні форми страхового захисту (рис. 3.4):

Рис. 3.4. Види страхування кредитних ризиків, які виділяють у світовій практиці

*Побудовано за даними [39]

Дослідження зарубіжної практики страхування кредитних ризиків показує, що у всьому світі існують загальні підходи до умов страхування кредитних ризиків. Наприклад, у Польщі застосовується Закон «Про страхову діяльність», де страхування кредитних ризиків визначено як окрему сферу страхування, що включена до категорії нежиттєвого страхування. У Німеччині страхування кредитних ризиків класифікується як підгалузь страхування відповідальності. Україна, відповідно до Закону «Про страхування», проводить страхування кредитів у формі добровільного майнового страхування.

Таким чином, метод страхування кредитних ризиків вважається одним з найбільш ефективних способів зменшення кредитних ризиків банків у розвинених зарубіжних країнах. У той же час, цей метод набуває все більшої популярності в Україні, оскільки страхування кредитних ризиків стає каталізатором підвищення конкурентоспроможності та фінансової стабільності фінансово-кредитних установ. У зв'язку з військовою агресією російської федерації та нестабільністю економічної ситуації в країні, страхування кредитних ризиків стає надзвичайно актуальним в Україні.

3.2. Напрями удосконалення практики страхування фінансових ризиків в Україні

Діяльність підприємства пов'язана з численними фінансовими ризиками, що стало особливо помітним із переходом України на ринкові принципи економіки. Тим паче, зараз як ніколи підприємства стикаються з неабиякими фінансовими ризиками під час своєї діяльності через військову агресію на території України. Вплив цих ризиків на результати діяльності пояснюється швидкими змінами в економічній ситуації країни та кон'юнктурі фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій та інструментів тощо. У розвинених країнах це питання вирішується шляхом створення спеціальних систем мінімізації ризиків, де мінімізація фінансових ризиків займає особливе місце. По-перше, це зумовлено тим, що будь-який ризик має фінансові наслідки. По-друге, фінансові ресурси та їх обсяг суттєво впливають на вибір методів і ефективність управління ризиками.

Сфера страхування фінансових ризиків в Україні стикається з низкою викликів. Використання страхування для оптимізації оподаткування та виведення капіталу за кордон шкодить здоровій конкуренції на ринку та ставить під сумнів легітимність діяльності деяких учасників. Неврегульованість ринку

фінансових послуг, тобто відсутність чіткої структури та єдиних правил гри стримує розвиток галузі та знижує довіру до неї з боку потенційних клієнтів. Слід відмітити відсутність чіткого визначення та класифікації фінансового ризику в законодавстві. Це ускладнює процес страхування, робить його непрозорим та сприяє виникненню спірних ситуацій. Недосконалість методів розрахунку страхових тарифів, через що ціни на страхування можуть бути невиправдано завищеними або заниженими, що шкодить як страховикам, так і страхувальникам. Ці проблеми потребують комплексного вирішення з боку держави, страхових компаній та інших учасників ринку [37].

З метою інтеграції до світової фінансової системи Україні необхідно поступово перейти до системи державного нагляду та регулювання страхової діяльності, що відповідає міжнародним принципам. Ці принципи визначені директивами Європейського Союзу, угодами та стандартами міжнародних організацій та асоціацій. Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS) є головним органом, який розробляє стандарти для страхової індустрії. Згідно з принципами IAIS, ефективний орган нагляду за страховою діяльністю має відповідати двом ключовим вимогам: наявність чіткої законодавчої бази (вона повинна ґрунтуватися на принципах пруденційного регулювання, які враховують ризики та передбачають заходи з їх мінімізації, а не просто дотримання формальних вимог); наявність ресурсів та кваліфікованого персоналу (необхідні ресурси та навички для втілення в життя принципів пруденційного регулювання).

Однією з головних проблем у сфері страхування фінансових ризиків є значна вартість їх аналізу. Це робить страхування подібних ризиків не завжди вигідним, адже витрати на аналіз можуть бути співмірними з потенційними страховими виплатами [89]. На відміну від інших видів страхування, де ймовірність та розмір виплат можна оцінити більш точно, фінансові ризики часто мають складну та непередбачувану природу. Це потребує ретельного та дорогого

аналізу, який враховує безліч факторів, таких як стан економіки, політична ситуація, діяльність конкурентів тощо. Через високу вартість аналізу, рішення про страхування фінансового ризику не може ґрунтуватися лише на його принциповій можливості. Необхідно провести детальний аналіз та порівняти його з альтернативними способами управління ризиком, такими як диверсифікація інвестицій або хеджування.

Проведений нами вище аналіз дозволив визначити основні напрями вдосконалення процесу страхування фінансових ризиків в Україні, зокрема:

1. Запровадити єдині стандарти управління страховою компанією, які включають відповідальність керівництва перед страхувальниками та вкладниками, додаткові вимоги до керівництва, а також розробку нормативно-правових актів з корпоративного управління.

2. Створити інформаційну базу для виявлення недобросовісних учасників ринку страхових послуг та запобігання махінаціям при страхуванні фінансових ризиків.

3. Величину тарифу встановлювати за домовленістю зі страхувальником у межах діапазону, де нижня межа обумовлена ринковою кон'юнктурою, а верхня, у свою чергу – міркуваннями оптимальності, оскільки надмірно високий тариф може стати непосильним фінансовим тягарем для страхувальника і збільшити ризики.

4. Застосовувати комплекс заходів, спрямованих на зниження ризику до рівня, який страховик вважає допустимим.

5. Розробка та впровадження нових страхових продуктів, які відповідають сучасним потребам бізнесу та фізичних осіб, зокрема, страхування кіберризиків, політичних ризиків, ризиків ланцюгів постачання тощо.

6. Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, а саме узгодження українського законодавства про страхування з міжнародними

стандартами та принципами, що сприятиме розвитку страхового ринку та його інтеграції до світової фінансової системи.

7. Запровадження жорсткіших вимог до розкриття інформації та звітності страховими компаніями, що дозволить покращити захист прав споживачів страхових послуг.

8. Створення страхових пулів для спільного покриття великих ризиків, що дозволить знизити страхові тарифи та зробити страхування більш доступним.

9. Розвиток альтернативних каналів розповсюдження страхових продуктів: використання онлайн-платформ, мобільних додатків та інших альтернативних каналів для розповсюдження страхових продуктів, що зробить їх більш доступними для споживачів.

10. Забезпечення підготовки кваліфікованих страхових кадрів, що відповідають сучасним вимогам ринку.

11. Надання податкових пільг для платників, які страхують свої ризики, що стимулюватиме розвиток страхового ринку.

12. Використання Big Data та штучного інтелекту для оцінки ризиків, розробки нових страхових продуктів та покращення якості обслуговування клієнтів.

Реалізація цих заходів сприятиме розвитку та вдосконаленню практики страхування фінансових ризиків в Україні, роблячи страхування більш доступним, ефективним і вигідним для всіх учасників ринку.

Крім того, важливо зазначити, що в українському експортно-кредитному агентстві найближчим часом буде стартувати страхування інвестицій як виду фінансових ризиків від воєнних та політичних ризиків. Експортно-кредитне агентство (ЕКА) України є важливим інструментом підтримки українських експортерів. На початку російського вторгнення в Україну, Міністерство економіки та ЕКА надали важливу допомогу малому виробнику з Київщини, що

ілюструє їхню ключову роль у розвитку бізнесу та підтримці економіки в умовах кризи.

Цей виробник, завдяки підтримці держави, зміг релокувати своє виробництво на Буковину, що забезпечило безперервність його діяльності. Міністерство економіки сприяло у перенесенні підприємства, а ЕКА разом з банками-партнерами забезпечили фінансування для виконання міжнародних контрактів.

Це фінансування дало змогу компанії не лише продовжити свою діяльність, а й розширити виробництво, збільшити кількість працівників і вийти на нові ринки. В результаті продукція компанії, зокрема каміни, стала відомою далеко за межами України. Камінні вироби цього виробника тепер прикрашають будинки таких знаменитостей, як Бред Піт, і найкращі готелі світу.

Цей приклад підкреслює важливість підтримки держави та фінансових інститутів для розвитку українського бізнесу, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Експортно-кредитне агентство України відіграє ключову роль у забезпеченні необхідних ресурсів і підтримки, що дозволяє українським підприємствам успішно конкурувати на міжнародному рівні.

З початку повномасштабної війни ЕКА надає українському бізнесу, який прагне вийти на міжнародні ринки, доступ до фінансування та захисту. Завдяки страхуванню ЕКА експортери можуть отримати кредитні кошти, адже воно може служити альтернативою заставі. Це робить фінансування більш доступним. Більше того, поєднання страхування ЕКА з програмою «Доступні кредити 5-7-9%» забезпечує експортерів не лише доступними фінансовими ресурсами, але й захистом від ризиків неплатежів з боку іноземних покупців [80].

Доступ до фінансування є ключовим фактором успіху для малих та середніх підприємств (МСП), які прагнуть вийти на міжнародні ринки. ЕКА розуміє цю потребу і тому 96,9% її портфеля страхової відповідальності складають саме гарантії за банківськими кредитами, що надаються для виконання

експортних угод. З початку повномасштабної війни 97 українських експортерів вже скористалися цією можливістю та залучили кошти на загальну суму 1,48 млрд. грн. під страхове покриття ЕКА. Це допомогло їм виконати експортні контракти на загальну суму 12,86 млрд. грн. Важливо зазначити, що кожна гривня страхової відповідальності ЕКА генерує для держави 9,40 грн. потенційної експортної виручки. Це підкреслює значний економічний вплив, який має діяльність ЕКА на підтримку українського експорту [80].

Експортно-кредитне агентство (ЕКА) України розширило свої функції і тепер, окрім страхування експорту товарів, робіт та послуг, надає ще одну важливу послугу – страхування прямих інвестицій та дивідендів з них, якщо вони пов'язані з експортом. Цей новий інструмент дозволяє українським та іноземним інвесторам, які мають намір інвестувати в Україні, скористатися додатковими можливостями захисту своїх інвестицій.

Тепер інвестори, які планують, наприклад, побудувати завод чи модернізувати існуюче виробництво в Україні, можуть звернутися до ЕКА для оформлення страхового полісу. Це страхування захищатиме їхні інвестиції від ризиків, пов'язаних із політичною та економічною нестабільністю, що є особливо актуальним в сучасних умовах.

Крім того, страховий поліс від ЕКА може слугувати забезпеченням за кредитом на покриття інвестиційних витрат. Це означає, що інвестори зможуть легше отримати фінансування від банків та інших фінансових установ, маючи в якості забезпечення страховий поліс ЕКА. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри до інвестиційного клімату в Україні та залученню додаткового капіталу для розвитку української економіки.

Інвестор може звернутися в ЕКА за страхуванням свого внеску, якщо:

– частка його корпоративних прав у проєкті перевищує 10%;

– інвестиція спрямована на створення об'єктів та інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості та експорту товарів, зроблених в Україні;

– об'єкти інвестування перебувають на підконтрольній території;

– товари, які експортуватимуть, будуть відповідати вимогам ст. 8 закону №1792-VIII від 20 грудня 2016 року «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності»;

– дивіденди можна буде застрахувати, якщо їх сплачуватимуть з інвестиції, що відповідає усім цим вимогам [80].

ЕКА пропонує страхування інвестиційних проектів від воєнних та політичних ризиків на суму до 200 млн грн. Це може бути цікаво як для самих інвесторів, так і для банків-кредиторів, які фінансують такі проекти. Для банків страхування від ЕКА може стати фактором, що знижує ризики несплати кредиту, а отже, може призвести до більш охочого кредитування інвестиційних проектів. Загальні обсяги страхування обмежуються лише статутним капіталом ЕКА – 2 млрд. грн. Ми працюємо над тим, щоб збільшити капіталізацію Експортно-кредитного агентства [80].

Розвинена інфраструктура страхування від воєнних ризиків може стати додатковим стимулом для інвесторів виходити на український ринок та розвивати тут свої заводи і фабрики. Хоча це може не бути вирішальним фактором, його важливість безперечна.

Раніше страхування від воєнних ризиків надавали лише міжнародні організації. Міжнародне агентство з гарантування інвестицій Світового банку (MIGA) страхувало іноземні компанії, що інвестували в Україну, а американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (DFC) та польська агенція КУКЕ забезпечували гарантії як іноземним, так і українським компаніям. Тепер до них приєдналося і Експортно-кредитне агентство (ЕКА), готове страхувати інвестиції в Україні. Це надає українським компаніям додаткові гарантії

фінансової безпеки та сприяє зростанню ділової активності в економіці. Тобто, можемо сказати, що страхування сприятиме будівництву об'єктів та інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості та експорту української продукції.

Важливість цього підходу та політики «Зроблено в Україні» підтримують і громади. Наприклад, як це зробили в Чернівецькій ОВА, де вирішили компенсувати для бізнесу, який працює або має намір працювати на Буковині, вартість страхування в ЕКА [80].

Це відмінний приклад підтримки місцевих експортоорієнтованих підприємств, що сприятиме розвитку регіону. Розвинена переробка створює додаткові робочі місця, забезпечує надходження податків і стимулює економічне зростання як на державному, так і на регіональному рівнях.

Запровадження нового інструменту страхування інвестицій є важливим кроком для стимулювання економічного зростання та підтримки підприємницької діяльності в Україні. Це дозволить не лише захистити інвесторів, але й сприяти збільшенню інвестицій у виробництво та інфраструктуру, що в свою чергу сприятиме створенню нових робочих місць і розвитку експорту.

Таким чином, під час впровадження страхування фінансових ризиків на українському ринку страхові компанії повинні чітко враховувати сутність та особливості цього виду страхування, а також підготувати відповідне методичне і кадрове забезпечення. Врахування та реалізація запропонованих заходів дозволить страховим компаніям розвивати цей вид страхування в Україні та зробити його більш прибутковим. Страховий ринок слід зробити максимально доступним та прозорим для населення. Нинішня ситуація в країні створила тривожні тенденції, тому необхідно підвищити рівень захисту населення та підприємств від різних груп ризиків.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі досліджено теоретико-методичні основи страхування фінансових ризиків підприємств, проведено аналіз методів та інструментів страхування, досліджено програми страхування фінансових ризиків провідних страхових компаній України, та розроблено напрями удосконалення практики страхування фінансових ризиків в Україні.

Нами було проведено дослідження теоретичних основ страхування фінансових ризиків підприємств. Так, ідентифікація та класифікація факторів фінансових ризиків – це фундамент якісного аналізу та запорука ефективного управління ризиками.

У роботі систематизовано види та умови страхування фінансових ризиків. Класифікація фінансових ризиків за основними ознаками передбачає наступні види ризиків, які були проаналізовані у роботі: ризик зменшення фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, інфляційний ризик, процентний ризик, інвестиційний ризик, валютний ризик та ризик втраченої вигоди. У бакалаврській роботі було представлено такі основні види страхування фінансових ризиків: страхування ризику неплатежу, страхування інвестиційного ризику, втрата прибутку внаслідок перерви у виробництві, страхування ризику неповернення кредиту та ін.

У випускній роботі розглянуто значення страхування фінансових ризиків підприємств у контексті безпечного розвитку. Фінансова безпека підприємства – це не просто відсутність боргів, а й стійкість до будь-яких фінансових ризиків. Це стан, коли всі елементи та підсистеми підприємства як автономної економічної системи знаходяться в рівновазі, що гарантує його стійкість до негативних впливів ззовні та зсередини. Тому, система фінансово-економічної безпеки має на меті забезпечити стійкість фінансового стану підприємства, а також визначити та мінімізувати реальні та потенційні ризики, загрози та небезпеки.

Нами було проаналізовано діяльність провідних українських страхових компаній зі страхування фінансових ризиків. У дипломній роботі було проаналізовано діяльність таких страхових компаній як «VUSO» та «ARX», які пропонують страхові програми зі страхування фінансових ризиків.

Також у дипломній роботі було проведено дослідження зарубіжного досвіду страхування фінансових ризиків. Зарубіжна практика страхування кредитних ризиків як виду фінансових ризиків передбачає страхування таких видів кредитного страхування: страхування іпотечного та споживчого кредиту, страхування вексельного кредиту, страхування банківського кредиту, страхування експортного кредиту, страхування фінансового кредиту.

Дослідження зарубіжної практики страхування кредитних ризиків показує, що у всьому світі існують загальні підходи до умов страхування кредитних ризиків. Наприклад, у Польщі застосовується Закон «Про страхову діяльність», де страхування кредитних ризиків визначено як окрему сферу страхування, що включена до категорії нежиттєвого страхування. У Німеччині страхування кредитних ризиків класифікується як підгалузь страхування відповідальності. Україна, відповідно до Закону «Про страхування», проводить страхування кредитів у формі добровільного майнового страхування.

Проведений нами аналіз у бакалаврській роботі дозволив визначити основні напрями вдосконалення процесу страхування фінансових ризиків в Україні, зокрема ось деякі з них:

1. Запровадити єдині стандарти управління страховою компанією, які включають відповідальність керівництва перед страхувальниками та вкладниками, додаткові вимоги до керівництва, а також розробку нормативно-правових актів з корпоративного управління.

2. Величину тарифу встановлювати за домовленістю зі страхувальником у межах діапазону, де нижня межа обумовлена ринковою кон'юнктурою, а верхня, у свою чергу – міркуваннями оптимальності, оскільки надмірно високий тариф

може стати непосильним фінансовим тягарем для страхувальника і збільшити ризики.

3. Розробка та впровадження нових страхових продуктів, які відповідають сучасним потребам бізнесу та фізичних осіб, зокрема, страхування кіберризиків, політичних ризиків, ризиків ланцюгів постачання тощо.

4. Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, а саме узгодження українського законодавства про страхування з міжнародними стандартами та принципами, що сприятиме розвитку страхового ринку та його інтеграції до світової фінансової системи.

5. Надання податкових пільг для платників, які страхують свої ризики, що стимулюватиме розвиток страхового ринку.

Таким чином, під час впровадження страхування фінансових ризиків на українському ринку страхові компанії повинні чітко враховувати сутність та особливості цього виду страхування, а також підготувати відповідне методичне і кадрове забезпечення. Врахування та реалізація запропонованих заходів дозволить страховим компаніям розвивати цей вид страхування в Україні та зробити його більш прибутковим. Страховий ринок слід зробити максимально доступним та прозорим для населення. Нинішня ситуація в країні створила тривожні тенденції, тому необхідно підвищити рівень захисту населення та підприємств від різних груп ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Daniela, Bragoli, Flavia, Cortelezzi, Giovanni, Marseguerra, Massimiliano, Rigon (2020). Innovative investments, financial imperfections, and the Italian business cycle. *Oxford Economic Papers*. Vol. 72, Issue 2. 412-434.
2. Donets, L.I., Vashchenko, N.V. (2018) Economic security of the enterprise. Kyiv: *Center for Educational Literature*, 160.
3. Financial risks in the conditions of unstable market economy / E. Pakhucha et al. *European journal of sustainable development*. 2021. No. 1. P. 432–449.
4. Franchuk, V.I. Pryhunov, P.Ya. and Melnyk, S.I. (2017), – Security activities: a systematic approach, *Naukovyi visnyk LvDUVS*, No 1, pp. 154-163.
5. Kopytko, M.I. and Prykhidko, S.M. (2018), —The specifics of the use of management technologies in the process of private security structures, *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 49, pp. 74-77.
6. Lukashevich, N. & Konnikov, E. (2018). Approach to assessment of financial stability of industrial enterprises as a basis of sustainable development. *St. Petersburg State Polytechnical University Journal. Economics*. Vol. 11(2), 92-100.
7. Michael R. Lewis (2020). How to Reduce Financial Risk. wikiHow. URL: <https://www.wikihow.com/Reduce-Financial-Risk>.
8. Mihoci, A., Althof, M., Chen, C.Y.-H. & Härdle, W.K. (2020). FRM Financial Risk Meter. *Advances in Econometrics*. Vol. 42. pp. 335-368.
9. Onyshchenko S., Hlushko A., Maslii O., Skryl V. Risks and Threats to Economic Security of Enterprises in the Construction Industry Under Pandemic Conditions. *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2021. Volume 181. P. 711–724.
10. Pleskach, V.L., Kulyk, A.V. (2019) Methodological principles of state regulation of financial and economic development. *Finances of Ukraine*, 10, 27.
11. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. Vol. 7. P. 63–73.
12. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 51–66.
13. Voronina, V.L. (2019). Assessment of the results of managing the economic activity of trade enterprises of Ukraine. *Infrastruktura rynku*, 27, [URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/2834](http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/2834) [in Ukrainian].
14. Zherlitsyn D. M., Kuzheliev M. O., Nechyporenko A. V. Bioresources Price Trend and GDP Growth Adjustment. *International Journal of Advanced*

- Biotechnology and Research (IJABR). Vol. 10. Special Issue-1. 2019. Pp. 379–383.
15. Бездітко О.Є. Управління фінансовими ризиками підприємства. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. Вип. 3. С. 43–49.
 16. Бездітко О. Є. Управління фінансовими ризиками підприємства. *Таврійський науковий вісник*. 2020. № 3. С. 43–49. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/86> (дата звернення: 16.04.2024).
 17. Белоусова С.В. Механізм управління фінансовими ризиками промислових підприємств. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 3 (19). С. 277–293.
 18. Більовська О., Майстро Р. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». *Економічні науки*. 2023. № 2. С. 50–54.
 19. Бондаренко О. Ю., Кремень О. І. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку страхових послуг в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. № 16.
 20. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації. Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середовищі: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; за заг. ред. А. І. Мокія. Львів, 2019. С. 21-95.
 21. Ватченко Б.С., Шаранов Р.С. Антикризове управління підприємством в умовах війни. *Економічний простір*. № 182. 2022. С. 38–43.
 22. Вишнівська Б.М. Методи мінімізації фінансових ризиків. *Економіст*. 2021. № 6. С. 58-59
 23. Всупереч обставинам: як український бізнес процвітає під час війни. Payoneer. URL: <https://www1.payoneer.com/ua/resources/defying-the-odds-how-ukrainian-businesses-thrive-during-war/>
 24. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори». 2022. 334с.
 25. Гречко А.В., Гербеда М.В. Вплив фінансових ризиків на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1006>
 26. Громова А. Є., Яковенко К. А. Особливості страхування фінансових ризиків в Україні. *Young scientist*. 2018. № 5. С. 285–288.

- URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4517/4438> (дата звернення: 16.04.2024).
27. Грушко В.І., Пилипченко О.О. Фінансові ризики: навч. посібник. Житомир. ЖІТІ. 2018. 188 с.
 28. Дерменджі Д. Визначення сутності фінансових ризиків та основних методів їх оцінки в умовах нестабільної ринкової економіки. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 25. С. 71–74.
 29. Діяльність суб'єктів господарювання : стат. збірник / за ред. М. Кузнєцової. Київ : Державна служба статистики, 2018. 239 с.
 30. Дослідження стану бізнесу в Україні (червень 2023р.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1X4e53R9UZs7IuXwAyPyOxrrAhhNy5rkL/view>.
 31. Дослідження стану бізнесу в Україні (червень 2023 р.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1X4e53R9UZs7IuXwAyPyOxrrAhhNy5rkL/view>.
 32. Дослідження стану та потреб бізнесу в умовах війни: результати опитування в грудні 2023 – січні 2024 року [Електронний ресурс] // Дія. Бізнес. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-grudni-2023-sicni-2024-roku>.
 33. Дослідження стану бізнесу в Україні (безерезнь – квітень 2023 р.). URL: https://drive.google.com/file/d/116_MoBIPd9Uh3c7bhLYMSXH4tL_iXhK/view.
 34. Дячков Д.В., Потапюк І.П., Капран І.В. Економічна безпека в системі стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/173>.
 35. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія / М. М. Єрмошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disslib.org/upravlinnja-ekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>
 36. Зайченко К., Проноза О. Актуальні загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. *Socially competent management of corporations in behavioral conditions economics*. 2021. № 69. С. 143–145.
 37. Іляхін О. А. Перспективи розвитку страхування фінансових ризиків в Україні. *Сучасні напрямки розвитку фінансового та проектного менеджменту*. 2019. № 11. С. 816–819.

38. Катранжи Л. Л., Новік К. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства (на прикладі ТОВ "Альтаір+"). *Young scientist*. 2020. № 11. С. 169–172.
39. Кваліфікаційна робота "Кредитні ризики банку та напрями їх мінімізації" : Кваліфікац. робота. Київ : Нац. ун-т харч. технологій, 2021. 93 с.
40. Ключові тенденції страхового ринку України у 2023-2024 роках. Упевнений рух до Європейського Союзу [Електронний ресурс] // Національна Асоціація Страховиків України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nasu.com.ua/klyuchovi-tendencziyi-strahovogo-ryнку-u/>.
41. Ковальчук А. М. Фінансово-економічна безпека підприємства у контексті адаптації до викликів цифрового середовища. *Економіка підприємства*. 2020. № 3. С. 152–159.
42. Копилюк О. І., Гузар У. Є., Гута С. В. Сучасні підходи до організації системи фінансово-економічної безпеки підприємства. *БІЗНЕСІнформ*. 2019. № 3. С. 229–234.
43. Копитко М. І., Ільків Ю. І. Основи безпекової діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Вчені записки університету "КРОК"*. 2020. № 4. С. 195–201. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/361> (дата звернення: 18.04.2024).
44. Куліш Г.П., Родніченко І.В. Вплив фінансових ризиків на результати діяльності підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 98–103.
45. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с.
46. Литовченко О. Підходи до ідентифікації та оцінки фінансових ризиків підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 16. С. 398–404.
47. Макалюк І. В. Фінансові ризики вітчизняних підприємств в умовах війни [Електронний ресурс] / І. В. Макалюк, А. О. Лайкова // БІЗНЕС, ІННОВАЦІЇ, МЕНЕДЖМЕНТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. – 2024.
48. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : Монографія / ред.: С. В. Кавун, Є. М. Палига, Є. М. Рудніченко. Львів : Растр-7, 2020. 386 с.
49. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : Монографія / ред.: С. В. Кавун, Є. М. Палига, Є. М. Рудніченко. Львів : Растр-7, 2020. 386 с.
50. Мельник С. І. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства. *Науково-виробничий журнал "Бізнес-навігатор"*. 2019. № 2.

- C. 85–88.URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/51_2019/51_2019.pdf#page=85
51. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни, сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. Т. 7, № 3.URL: https://www.researchgate.net/publication/377290178_Ukrainskij_biznes_v_umovah_vijni_sucasnij_stan_problemi_ta_slahi_ih_virisenna (дата звернення: 14.05.2024).
 52. Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки. *minfin*. URL: <https://minfin.com.ua/>.
 53. Момот Т.В., Безугла В.О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2019. 712 с
 54. Москаленко О. Як пост-пандемічна економіка трансформується в повоєнну в Україні: виклики для економічної політики та суспільства? *Bezpieczny Bank*. 2022. № 86(1). С. 9–32.
 55. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47.
 56. Національний Банк України. Показники діяльності страхових компаній за період 2019-2023рр. [Електронний ресурс] / Банк України Національний // НБУ. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>.
 57. Нечипоренко А. В. Особливості управління фінансовими ризиками підприємства в умовах трансформаційних змін. *Економічний вісник університету*. 2023. № 56. С. 200–206. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44939/>
 58. Олійник В. Стан та потреби бізнесу в умовах війни – дослідження за цю зиму (від 16 березня 2024 року). *ain business*. URL: <https://ain.business/2024/03/01/doslidzhennya-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijny/>.
 59. Орлик О. В. Фінансові ризики у системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2018. № 6. С. 218–223.
 60. Особливі умови добровільного страхування ризику, пов'язаного із банківською діяльністю [Електронний ресурс] // АТ "СК "ARX". – 2020. – Режим доступу до ресурсу: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://arx.com.ua/uploads/150/Dod.-3-do-Pravyl-008_Osoblyvi-umovy-dobrovilnoho-strakhuvannia-ryzyku,-poviazanoho-z-bankivskoiu-diialnistiu_26.06.20.pdf.

61. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
62. Панченко О. І. Понятійно-категоріальні засади страхування фінансових ризиків. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2019. № 2. С. 236–244. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/184344/184072> (дата звернення: 16.04.2024).
63. Панченко О. І. Типологізація фінансових ризиків як основа організації їх страхового захисту. *Бізнесінформ*. 2019. № 3. С. 350–357. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-3_0-pages-350_357.pdf (дата звернення: 16.04.2024).
64. Пилипенко С. М., Грудзевич У. Я., Адамовський О. М. Розвиток бізнесу в умовах війни в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2024. № 85. С. 17–22.
65. Пожар Є.П. Аналіз фінансових ризиків та методи їх нейтралізації на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 387–391.
66. Постнікова В. А., Рубцова Н. М. Суть та особливості страхування фінансових ризиків в Україні. *ТДАТУ*. 2021. С. 148–152. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/14579>
67. Потапюк І.П. Теоретико-методологічні засади формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний форум*. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2020. № 4. С. 125–130.
68. Потапюк І. П., Мазіленко С. С., Прусова М. О. Фінансово-економічна безпека як основа безпеки підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 2. С. 156–160. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/83> (дата звернення: 18.04.2024).
69. Правдюк Н. Л., Мулик Т. О., Мулик Я. І. Управління фінансовою безпекою підприємств : Монографія / ред. Н. Л. Правдюк. 90-те вид. Київ : Центр учб. літ., 2019. 224 с. URL: <http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/22661.pdf>
70. Правила добровільного страхування фінансових ризиків №10-01 [Електронний ресурс] // ПрАТ "VUSO". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/18fM7gwMshL1ZEyCzxoFUBNEFO4tFTN14/view>.
71. Про державний бюджет: Закон України від 22 жовтня 2023 року № 2710-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

72. Про затвердження Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування: Розпорядження Нацкомфінпослуг No 565. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-10>.
73. Про затвердження Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування: Розпорядження Нацкомфінпослуг No 565. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-10>
74. Про страхову компанію \"ARX\" [Електронний ресурс] // ARX. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://arx.com.ua/pro-kompaniyu>.
75. Про страхову компанію \"VUSO\" [Електронний ресурс] // VUSO. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://vuso.ua/about>.
76. Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
77. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» Закон України від 12.07.2001 No 2664-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
78. Редзюк Є. В. Стан, проблеми і чинники гальмування розвитку бізнес-активності в Україні. Стратегія економічного розвитку України. 2022. Вип. 51. С. 35–49.
79. Рейтинг страхових компаній зі страхування фінансових ризиків за 12 місяців 2023 року [Електронний ресурс] // Forinsurer. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/23/12/95>.
80. Свириденко Ю. Захистити інвестицію у завод чи фабрику від прильоту. Як держава страхуватиме експортоорієнтованих виробників?. *Forbes Ukraine*. 2024. URL: <https://forbes.ua/money/zakhistiti-investitsiyu-u-zavod-chi-fabriku-vid-prilotu-yak-derzhava-strakhuvatime-eksportoorientovanih-virobnikiv-rozpovidae-ministerka-ekonomiki-yuliya-sviridenko-29052024-21436> Сосновська О. О., Деденко Л. В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 2019. № 1(3). С. 70–79.
81. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: вересень, 2022. URL: <https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-war-september-2022/>
82. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в січні 2023р. URL: <https://business.diaa.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-sicni-2023-roku>.
83. Стефанюк О. Д., Галунець Н. І., Сідненко М. В. Пріоритети розвитку бізнесу у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49.

- URL: https://www.researchgate.net/publication/370707810_PRIORITETI_RO_ZVITKU_BIZNESU_U_VOENNIJ_CAS (дата звернення: 14.05.2024).
84. Страхарчук В. П. Концептуальні засади кількісної оцінки ризиків. Збірник ЛБІ. 2019. № 6. С. 96-104.
85. Страховий ринок України. Підсумки 2023 року [Електронний ресурс] // Страховий адвокат. Простір успішних рішень. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://insa.com.ua/blog/strahovyj-rynok-ukrayiny-pidsumky-2023-roku/>.
86. Таран О.В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз. Харків : Константа. 2004. 108 с
87. Томашук І. В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та сумільство*. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1400> (дата звернення: 16.04.2024).
88. Українці у червні відкрили рекордну кількість ФОПів за останні три роки. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-record-2023>.
89. Умови добровільного страхування фінансових ризиків банків від електронних та комп'ютерних злочинів [Електронний ресурс] // АТ "СК"ARX". – 2020. – Режим доступу до ресурсу: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://arx.com.ua/uploads/151/Dod.-4-do-Pravyl-008_Osoblyvi-umovy-dobrovilnoho-strakhuvanniafin.-ryzykiv-bankiv-vid-elektron.-i-kompiuter.-zlochyniv_26.06..pdf.
90. Федина В. В. Світовий досвід управління кредитними ризиками банків та його адаптація в Україні. *Сучасна статистика: проблеми та перспективи розвитку*. 2023. № 12. С. 266–272.
91. Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств за січень–березень 2024 року [Електронний ресурс] // Держстат. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://stat.gov.ua/uk/publications/finansovi-rezultaty-diyalnosti-velykykh-ta-serednikh-pidpryemstv-za-sichen-berezen>.
92. Фінансові ризики та їхнє страхування в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] // Forinsurer. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://forinsurer.com/>.
93. Халіна В. Ю., Біланчук І. М. Складові фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*. 2023. № 31. 59.

ДОДАТКИ

Виключення зі страхових випадків і обмеження страхування згідно з страховою програмою «Добровільне страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок непередбачених фінансових витрат», яку пропонує ПрАТ «VUSO»

<p>При страхуванні на випадок неможливості експлуатувати транспортний засіб, крім подій, передбачених Правилами страхування, до страхових випадків не відносяться та виплата страхового відшкодування не здійснюється, якщо збитки Страхувальника пов'язані з подією, що сталася:</p>	<p>При страхуванні на випадок неможливості експлуатувати майно, крім подій, передбачених правилами страхування, до страхових випадків не відносяться та виплата страхового відшкодування не здійснюється, якщо збитки страхувальника, пов'язані з подією, що сталася:</p>	<p>При страхуванні на випадок неможливості експлуатувати транспортний засіб та (або) неможливість експлуатувати майно (крім транспортних засобів) страховик відмовляє у відшкодуванні витрат на оплату вартості послуг уразі:</p>	<p>При страхуванні на випадок втрати страхувальником роботи, крім подій, передбачених правилами страхування, до страхових випадків не відносяться та виплата страхового відшкодування не здійснюється, якщо збитки страхувальника пов'язані з подією, що сталася:</p>
<p>Під час керування транспортним засобом особою, яка: 1) перебувала в стані алкогольного, наркотичного чи іншого токсичного сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції; 2) не мала посвідчення водія на право керування транспортним засобом відповідної категорії та (або) не мала законних підстав керувати транспортним засобом.</p>	<p>Внаслідок використання майна для інших цілей, ніж ті, для яких воно призначене; порушення правил та норм зберігання майна, експлуатації, охорони та обслуговування майна, недотримання правил і норм техніки безпеки, пожежної та вибухобезпеки.</p>	<p>Якщо надання таких послуг ускладнене або неможливе через обмеження доступу до транспортного засобу (майна) для працівників страховика (або його представника); виконання таких робіт пов'язане з виникненням небезпеки спричинення шкоди будь-яким особам.</p>	<p>Внаслідок розірвання трудового договору (звільнення) страхувальника за власним бажанням, за згодою працівника та роботодавця або на інших підставах.</p>
<p>Внаслідок порушення страхувальником або водієм правил експлуатації транспортного засобу, у тому числі: використання технічно несправного транспортного засобу, порушення правил пожежної безпеки, правил та вимог безпеки під час перевезення вантажів та пасажирів, правил перевезення й зберігання вогнебезпечних і вибухонебезпечних речовин і предметів (відповідно до Правил дорожнього руху) тощо.</p>	<p>Внаслідок дій або бездіяльності страхувальника або його членів сім'ї, осіб на яких відповідно до договорів покладені зобов'язання щодо збереження майна страхувальника, а також осіб, які перебувають зі страхувальником у трудових відносинах, вчинених ними в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння.</p>	<p>Протиправних дій страхувальника, третіх осіб відносно працівника страховика (його представника), а також при законних вимогах уповноважених посадових та (або) інших осіб про припинення виконання робіт або про відмову від їх виконання.</p>	<p>Внаслідок втрати роботи при роботі за сумісництвом або під час випробувального терміну, обумовленого при прийнятті на роботу.</p>
<p>Із транспортним засобом, який на день настання страхового випадку не був зареєстрованим МВС України, не мав номерного знака або протоколу перевірки технічного стану транспортного засобу, якщо це передбачено законодавством України.</p>	<p>Під час ведення будівельних, ремонтних, оздоблювальних, монтажних робіт у місці дії Договору страхування.</p>		<p>Внаслідок відмови страхувальника, якщо роботодавцем було запропоновано збереження робочого місця за умови переходу на неповний робочий день або переведення на іншу посаду зі збереженням умов оплати праці</p>

Продовження таблиці 2.3

<p>При страхуванні на випадок захворювання, травмування або смерті домашньої тварини страхувальника, крім подій, передбачених правилами страхування, до страхових випадків не відносяться та виплата страхового відшкодування не здійснюється, якщо збитки страхувальника пов'язані з подією, що сталася внаслідок:</p>	<p>При страхуванні на випадок порушення страхувальником Правил дорожнього руху, крім подій, передбачених правилами страхування, до страхових випадків не відносяться та виплата страхового відшкодування не здійснюється, якщо збитки страхувальника пов'язані з подією, що сталася:</p>	<p>При страхуванні на випадок втрати, пошкодження або знищення документів страхувальника, крім подій, передбачених Правилами страхування, до страхових випадків не відносяться та виплата страхового відшкодування не здійснюється, якщо збитки страхувальника пов'язані з подією, що сталася внаслідок:</p>
<p>Порушення ветеринарних правил утримання тварини, порушення строків вакцинації та Недогодовування тварини, жорстокого поводження з твариною.</p>	<p>Під час керування транспортним засобом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) в стані алкогольного, наркотичного чи іншого токсичного сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції; 2) при відсутності посвідчення водія на право керування транспортним засобом відповідної категорії або, якщо водія позбавили права керування після будь-яких правопорушень; 3) без законних підстав керувати таким транспортним засобом. 	<p>Пошкодження або знищення документів членами сім'ї страхувальника та (або) особами, які проживають разом з ним.</p>
<p>Надання тварині ветеринарної допомоги особою, яка не мала відповідного дозволу, кваліфікації та освіти, та (або) лікування тварини у ветеринарній клініці (лікаря), що не узгоджена зі страховиком відповідно до умов договору страхування, а також захворювання або травми, про які страхувальник знав під час укладення договору страхування, але не повідомив про це страховика.</p>	<p>Внаслідок порушення Правил дорожнього руху іншою особою, якій страхувальник передав право керування транспортним засобом.</p>	<p>Тасмничого зникнення документів, тобто зникнення внаслідок події, причини, час, обставини або місце якої невідомі.</p>
<p>Порушення репродуктивної функції тварини, вагітності тварини та пологів.</p>	<p>Внаслідок порушення Правил дорожнього руху страхувальником як іншим учасником дорожнього руху ніж водій транспортного засобу (пішохід, велосипедист, тощо).</p>	<p>Пошкодження документів внаслідок експлуатації, природного зносу, пошкодження (знищення) гризунами, комахами, цвіллю, грибок, іншими мікроорганізмами, тваринами або рослинами.</p>

Таблиця 2.4

Базові річні страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків у % страхової суми ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Страхові ризики	Річний страховий тариф (Тб), %
1	Невиконання та (або) неналежне виконання контрагентом страхувальника фінансових зобов'язань за контрактом внаслідок пожежі, вибуху, аварії, стихійних лих, банкрутства контрагента - юридичної особи, смерті контрагента - фізичної особи, визнання банку, у якому обслуговується контрагент страхувальника, неплатоспроможним та інших обставин, передбачених договором страхування	4,00
2	Недотримання контрагентом страхувальника передбачених контрактами строків поставки товару, продукції, сировини тощо внаслідок пожежі, вибуху, аварії, стихійних лих, банкрутства контрагента юридичної особи, смерті контрагента - фізичної особи, визнання банку, у якому обслуговується контрагент страхувальника, неплатоспроможним та інших обставин, передбачених договором страхування	3,50
3	Невиконання (неналежне виконання) / ненадання (неналежне надання) контрагентом страхувальника в строк, обумовлений контрактом, робіт/послуг внаслідок пожежі, вибуху, аварії, стихійних лих, банкрутства контрагента - юридичної особи, смерті контрагента - фізичної особи, визнання банку, у якому обслуговується контрагент страхувальника, неплатоспроможним та інших обставин, передбачених договором страхування	3,50
4	Інші передбачені договором страхування ймовірні та випадкові події	3,00

Таблиця 2.5

Базові річні страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними в господарській діяльності у % страхової суми ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Страхові ризики	Річний страховий тариф (Тб), %
1	Пошкодження, знищення або втрата майна страхувальника внаслідок настання подій, передбачених договором страхування	1,00
2	Фізична неможливість доступу до території (приміщення), на якій страхувальник здійснює свою господарську діяльність, у зв'язку з пошкодженням та (або) знищенням майна, що розташоване поряд з місцем дії договору страхування, або внаслідок настання іншої події, передбаченої договором страхування	0,80
3	Настання іншої ймовірної та випадкової події, передбаченої договором страхування	1,00

Таблиця 2.6

Коригуючі коефіцієнти з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок перерви в господарській діяльності, які пропонує ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Коригуючі коефіцієнти з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок перерви в господарській діяльності	Коригуючий коефіцієнт
1	Постійні поточні витрати	1,00
2	Неотриманий прибуток	1,92
3	Додаткові непрямі витрати	1,20

Таблиця 2.7

Базові річні страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок припинення права власності на майно у % страхової суми ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Страхові ризики (підстави для оспорювання особами майнових прав страхувальника на майно)	Річний страховий тариф (Тб), %
1	2	3
1	Вчинення правочину фізичною особою, яка визнана недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними	0,30
2	Вчинення правочину неповнолітньою особою за межами її цивільної відповідальності	0,30
3	Вчинення правочину фізичною особою, дієздатність якої обмежена в судовому порядку внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами	0,30
4	Вчинення правочину особою, яка не мала повноважень або особою, яка діяла з перевищенням повноважень	0,30
5	Укладення правочину про відчуження спільного сумісного майна подружжя без згоди одного з них	0,30
6	Поділ спадкового нерухомого майна з порушенням чи неврахуванням інтересів одного зі спадкоємців	0,30
7	Передачі у приватну власність нерухомого майна, забороненого до приватизації	0,30
8	Вчинення злочинів, направлених на перехід права власності від однієї особи до іншої, таких як: підробка або підміна правовстановлюючих документів чи довіреності відчужувача; підробка документів, що посвідчують особу відчужувача	0,30

Продовження табл. 2.7

1	2	3
9	Незалежного оформлення правовстановлюючих документів, в результаті яких придбане майно	0,30
10	Інші ймовірні та випадкові події (обставини), передбачені договором страхування	0,30
11	Усі ризики (без зазначення у договорі страхування конкретних підстав для оспарювання третіми особами мацнових прав страхувальника на майно	3,00

Таблиця 2.8

Коригуючі коефіцієнти з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок припинення права власності на майно

№ п/п	Умови договору страхування	Коригуючий коефіцієнт
	Укладення договору страхування на випадок припинення майнових прав на майно та (або) права власності страхувальника у зв'язку з:	
1	Визнанням недійсними правовстановлюючих документів, що оформлювалися до набуття ним зазначених прав	1,00
2	Визнанням недійсними правовстановлюючих документів, на підставі яких страхувальником було набуто зазначені права	1,10

Таблиця 2.9

Базові річні страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок неможливості здійснення подорожі (поїздки) у % страхової суми ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Страхові ризики	Річний страховий тариф (Тб), %
1	2	3
1	Смерть Подорожуючої особи або члена її сім'ї до початку здійснення подорожі	0,30
2	Перебування подорожуючої особи, або члена сім'ї подорожуючої особи першого ступеня споріднення, або члена сім'ї подорожуючої особи, який подорожує разом з нею та зазначений у договорі страхування, на стаціонарному лікуванні внаслідок гострого захворювання або загострення хронічної хвороби, розладу здоров'я внаслідок нещасного випадку, якщо таке лікування почалося у період дії договору страхування до початку подорожі та продовжується в момент початку подорожі та об'єктивно перешкоджає здійсненню подорожуючою особою раніше запланованої подорожі	0,40

Продовження табл. 2.9

1	2	3
3	Пошкодження, знищення або втрата рухомого та (або) нерухомого майна подорожуючої особи вперіод дії договору страхування внаслідок пожежі, вибуху, стихійного лиха, заподіяння шкоди майну подорожуючої особи внаслідок протиправних дій третіх осіб, якщо врегулювання наслідків такого завдання збитку потребує безпосередньої присутності подорожуючої особи на місці події та (або) об'єктивно перешкоджає здійсненню подорожуючою особою раніше запланованої подорожі	0,10
4	Необхідність участі подорожуючої особи усудовому засіданні та присутності у місці такого засідання, якщо вона є відповідачем, свідком або на це є рішення компетентних органів про обмеження прав подорожуючої особи в частині свободи її пересування у зв'язку з початком кримінального провадження, за умови, що факт того, що судове засідання співпадає з періодом запланованої подорожі та об'єктивно перешкоджає її здійсненню, подорожуючій особі був невідомий на дату укладення договору страхування	0,10
5	Неотримання подорожуючою особою в'їзної візи до країни тимчасового перебування за умови своєчасної подачі документів, необхідних для одержання візи, оформлених відповідно до вимог консульства (посольства) країни тимчасового перебування	0,50
6	Запізнення подорожуючої особи на літак, поїзд, теплохід або автобус внаслідок настання обставин, визначених договором страхування	0,20
7	Затримка на 5 (п'ять) та більше годин (якщо інший строк не передоачений договором страхування) або скасування регулярного авіарейсу, яким запланована подорож подорожуючої особи через страйк, з технічних причин (поломку літака), через несприятливі погодно-кліматичні умови або через інші умови, зазначені в договорі страхування	0,30
8	Неможливість здійснити подорож членом сім'ї подорожуючої особи, який подорожує разом з нею	0,40
9	Інші ймовірні та випадкові події, що передбачені договором страхування	0,10

Таблиця 2.10

Базові річні страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок непередбачених фінансових витрат у % страхової суми ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Страхові ризики	Річний страховий тариф (Тб), %
1	Неможливість експлуатувати транспортний засіб, внаслідок раптової внутрішньої механічної або електричної поломки (несправності), пошкодження (знищення) транспортного засобу внаслідок дорожньо-транспортної пригоди або іншої події, передбаченої договором страхування	3,00
2	Неможливість експлуатувати майно (крім транспортних засобів) внаслідок пожежі, стихійного явища, противоправних дій третіх осіб або настання іншої події, передбаченої договором страхування	2,00
3	Втрата страхувальником роботи (розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця) у випадках змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників або з інших причин, передбачених договором страхування	3,00
4	Захворювання, травмування або смерть домашньої тварини страхувальника	4,00
5	Порушення страхувальником Правил дорожнього руху, що було кваліфіковано як адміністративне правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, та накладення у зв'язку цим штрафу	5,00
6	Втрата, пошкодження або знищення документів страхувальника (паспорту, свідоцтва про народження, посвідчення водія, свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу або інших документів, передбачених договором страхування) внаслідок пожежі, стихійного явища, грабежу, розбою або настання іншої події, передбаченої договором страхування	2,00
7	Інші ймовірні та випадкові події, що передбачені договором страхування	2,00

Таблиця 2.11

Базові річні страхові тарифи з добровільного страхування фінансових ризиків, пов'язаних зі збитками, понесеними внаслідок фінансових збитків, пов'язаних із ризиками здійснення операцій з використанням платіжних карток у % страхової суми ПрАТ «VUSO»

№ п/п	Страхові ризики	Річний страховий тариф (Тб), %
1	Отримання доступу третьою особою до рахунку держателя платіжної картки у результаті:	
1.1.	використання платіжної картки третьою особою після її втрати, в тому числі внаслідок вчинення третьою особою протиправних дій (крадіжки, грабежу, розбою)	0,20
1.2.	використання третьою особою підробленої платіжної картки	0,20
1.3.	використання обманних методів отримання від держателя платіжної картки інформації по цій карті	0,20
1.4.	копіювання третьою особою підпису власника картки на платіжних документах (сліпах, квитанціях тощо)	0,20
1.5.	отримання третьою особою захищеної інформації по платіжній картці шляхом встановлення на банкомати та використання спеціальних пристроїв, що зчитують таку інформацію	0,20
2	Поломки, збої у роботі банкоматів, комп'ютерного та іншого обладнання, яке використовується для автоматизованого обслуговування платіжних карток в торгівельних мережах тощо	0,60
3	Випадкові механічні, термічні пошкодження платіжної картки (розмагнічування тощо)	0,60
4	Інші ймовірні та випадкові події, що перебрані договором страхування	0,60

Таблиця 2.12

Коефіцієнт короткостроковості залежно від строку дії договору страхування ПрАТ «VUSO»

Строк дії договору страхування	Коефіцієнт короткостроковості
до 1 місяця	0,05-0,25
до 2 місяців	0,11-0,30
до 3 місяців	0,21-0,40
до 4 місяців	0,31-0,50
до 5 місяців	0,41-0,60
до 6 місяців	0,51-0,70
до 7 місяців	0,55-0,75
до 8 місяців	0,60-0,80
до 9 місяців	0,65-0,85
до 10 місяців	0,70-0,90
до 11 місяців	0,75-0,95
до 12 місяців	0,80-1,00

Базові страхові тарифи за страховою програмою «Добровільне страхування ризику, пов'язаного з банківською діяльністю», яку пропонує АТ «СК «ARX»

№ п/п	Страхові ризики	Страховий тариф, у % від страхової суми
1	Зловживання працівників страхувальника	0,55
2	Втрата, пошкодження, знищення майна, що зберігалось в приміщеннях страхувальника	0,40
3	Втрата, пошкодження майна при транспортуванні	1,03
4	Підробка, підміна платіжних документів	0,85
5	Підробка, підміна цінних паперів	1,10
6	Отримання фальшивих грошових коштів	0,11
7	Втрата, пошкодження приміщень страхувальника (відділень, офісів) та їх внутрішнього обладнання внаслідок крадіжки, грабежу, вандалізму	0,80
8	Здійснення операцій з платіжними картками	2,10

Таблиця 2.15

Порівняльна таблиця збитків, які відшкодовуються АТ «СК «ARX» згідно зі страховою програмою «Добровільне страхування фінансових ризиків банків від електронних та комп'ютерних злочинів» та збитків, які не відшкодовуються

Збитки, які покриваються страховиком внаслідок настання страхового випадку:	До страхових випадків не належать:
1	2
1. Збитки, понесені страхувальником внаслідок несанкціонованого входу в його комп'ютерну систему, в результаті чого він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, відкрив кредит, оплатив рахунок або здійснив будь-який інший вид виплат.	1. Непрямі збитки, понесені страхувальником в результаті настання страхового випадку, та подальші збитки такого роду (упущена вигода, відмова клієнта від переукладення договору з банком на новий термін тощо).

Продовження табл. 2.15

1	2
<p>2. Збитки, понесені страхувальником внаслідок операцій, здійснених сервісною (процесинговою) компанією, в результаті прямого несанкціонованого введення в комп'ютерну систему клієнта страхувальника електронних даних або псування електронних даних, що зберігаються або використовуються в будь-якій з вищезазначених систем, або під час передачі їх по системах електронного зв'язку, у тому числі супутникового, з комп'ютерної системи сервісної (процесингової) компанії в комп'ютерну систему клієнта, з метою шахрайства, внаслідок чого клієнт поніс збитки в зв'язку з переведенням, оплатою або передачею будь-яких коштів або майна, відкриттям кредиту, оплати рахунку або будь-якими іншими видами виплат.</p>	<p>2. Шкода, заподіяна страхувальнику його співробітником, особою/групою осіб, які перебувають у змові зі співробітником. Якщо співробітник заздалегідь знав про вчинений злочин або про злочин, що готувався особою/групою осіб, які не є співробітниками, і свідомо чи навмисно не повідомив про це відповідні служби Страхувальника, такий злочин розглядається як злочин, вчинений у змові, за винятком випадків, коли співробітник приховав таку інформацію під загрозою фізичної розправи, пошкодження приміщень або майна страхувальника.</p>
<p>3. Збитки, понесені страхувальником внаслідок дій комп'ютерних команд, якщо він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, відкрив кредит, оплатив рахунок або здійснив будь-який інший вид виплат, в результаті введення в комп'ютерну систему страхувальника шахрайським способом, спеціально підготовлених або модифікованих електронних команд, за умови, що це було вчинено особою з наміром заподіяти шкоду страхувальнику або з метою отримання фінансової вигоди для себе чи іншої особи.</p>	<p>3. Збитки, понесені Страхувальником внаслідок загрози: фізичної розправи будь-якої особи, за винятком випадків втрати електронних даних та їх носіїв в період їх транспортування кур'єром або іншою особою, що виконує обов'язки кур'єра, за умови, що до початку транспортування загрози страхувальнику не надходило; пошкодження приміщення страхувальника (офісу, відділення) або нанесення збитку іншому майну страхувальника.</p>
<p>4. Збитки, понесені страхувальником через шкоду, заподіяну електронним даним і носіям.</p>	<p>4. Збитки, понесені страхувальником в результаті втрати електронних даних або їхніх носіїв при пересиланні поштою або з кур'єром, якщо транспортування здійснюється не на спеціально обладнаних броньованих транспортних засобах.</p>
<p>5. Збитки, понесені страхувальником внаслідок дії комп'ютерних вірусів.</p>	<p>5. Прямий або непрямий збиток, нанесений страхувальнику в результаті внесення на носії електронних даних інформації з підроблених цінних паперів, будь-яких інших фінансових або платіжних документів в обігу, з документів, що мають підроблений підпис, а також документів, в які були внесені несанкціоновані зміни.</p>

Продовження табл. 2.15

1	2
<p>6. Збитки, понесені страхувальником від операцій, здійснених за допомогою електронного зв'язку, якщо він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або власність, відкрив кредит, оплатив рахунки або здійснив будь-яку іншу виплату, на підставі отриманого шахрайського доручення або підтвердження на здійснення переказу, платежу, доставки або отримання коштів/майна, яке було передано безпосередньо в автоматизовану систему або на телекомунікаційний термінал страхувальника нібито від Клієнта, автоматизованої клірингової організації або іншої фінансової організації чи отриманого доручення або підтвердження на здійснення переказу, платежу, доставки або отримання коштів/майна, в яке з метою шахрайства були внесені зміни під час пересилки електронних даних до</p>	<p>6. Збитки страхувальника в результаті втрати фінансових або платіжних документів в обігу, цінних паперів, за винятком тих, які були переведені в безпаперову електронну форму і з того моменту використовувалися тільки в такій формі.</p>
<p>7. Збитки, понесені страхувальником від електронних переказів грошових коштів у результаті шахрайських дій, якщо клієнт страхувальника, автоматизована клірингова організація або інша фінансова організація перевели, оплатили або передали будь-які кошти або майно, відкрили кредит, оплатили рахунки або здійснили будь-яку іншу виплату.</p>	<p>7. Збитки, понесені страхувальником в результаті механічних пошкоджень, помилок при проектуванні та складанні, прихованих дефектів, зносу і природного старіння, поступової руйнації, несправностей носіїв електронних даних, комп'ютерного та електронного устаткування та інших засобів обробки даних, а також помилок, допущених в процесі програмування та/або обробки електронної інформації.</p>
<p>8. Збитки, понесені страхувальником внаслідок використання цінних паперів в електронній формі з Центрального депозитарію, якщо Центральний депозитарій перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, або дебетував будь-який рахунок страхувальника.</p>	<p>8. Збитки, понесені страхувальником внаслідок введення електронних даних в термінал системи електронних переказів або комунікаційної системи клієнта самим клієнтом або іншою особою, що має офіційний доступ до механізму авторизації.</p>
<p>9. Збитки, понесені страхувальником від переказу грошей за підробленими факсимільними повідомленнями, якщо він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, відкрив кредит, дебетував будь-який рахунок або здійснив іншу виплату, на підставі отриманого підробленого факсимільного доручення або отримане факсимільне доручення містить підроблений підпис, посланого нібито від імені клієнта, філії страхувальника чи іншої фінансової установи.</p>	<p>9. Збитки, понесені страхувальником внаслідок придбання у продавця чи консультанта неякісних комп'ютерних програм, розроблених для користувачів та інші.</p>

Таблиця 2.16

Базові страхові тарифи за страховою програмою «Добровільне страхування фінансових ризиків банків від електронних та комп'ютерних злочинів», яку пропонує АТ «СК «ARX»

№ п/п	Страхові ризики	Страховий тариф, у % від страхової суми
1	2	3
1	Збитки, понесені страхувальником внаслідок несанкціонованого входу в його комп'ютерну систему банку, внаслідок його він перевів, оплатив або передав будь-які кошти чи майно, відкрив кредит, оплатив рахунок або здійснив будь-який інший вид виплат.	0,21
2	Збитки, понесені страхувальником внаслідок операцій, здійснених сервісною (процесинговою) компанією, в результаті несанкціонованого прямого введення комп'ютерну систему клієнта страхувальника даних, електронних даних або псування електронних що зберігаються або використовуються в будь-якій вищезазначених систем, або під час передачі їх по системах електронного зв'язку, у тому числі супутникового, з комп'ютерної системи сервісної (процесингової) компанії в комп'ютерну систему клієнта, з метою шахрайства, внаслідок чого клієнт поніс збитки в зв'язку переводом, оплатою або передачею будь-яких коштів або майна, відкриттям кредиту, оплати рахунку або будь-якими іншими видами виплат.	0,31
3	Збитки, понесені страхувальником внаслідок дій комп'ютерних команд, якщо він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, відкрив кредит, оплатив рахунок або здійснив будь-який інший вид виплат, в результаті введення в комп'ютерну систему страхувальника шахрайським способом, спеціально підготовлених або модифікованих електронних команд, за умови, що це було вчинено особою з наміром заподіяти шкоду страхувальнику або з метою отримання фінансової вигоди для себе чи іншої особи.	0,14
4	Збитки, понесені страхувальником через шкоду, заподіяну електронним даним і носіям.	0,11
5	Збитки, понесені страхувальником внаслідок дії комп'ютерних вірусів	0,55
6	Збитки, понесені страхувальником внаслідок операцій, здійснених за допомогою електронного зв'язку, якщо він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або власність, відкрив кредит, оплатив рахунки або здійснив будь-яку іншу виплату.	0,24
7	Збитки, понесені страхувальником внаслідок електронних переказів грошових коштів у результаті шахрайських дій, якщо клієнт страхувальника, автоматизована клірингова організація або інша фінансова організація перевели, оплатили або передали будь-які кошти або майно, відкрили кредит, оплатили рахунки або здійснили будь-яку іншу виплату.	0,35

Продовження табл. 2.16

1	2	3
8	Збитки, понесені страхувальником внаслідок використання цінних паперів в електронній формі з центрального депозитарію, якщо центральний депозитарій перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, або дебетував будь-який рахунок страхувальника	0,18
9	Збитки, понесені страхувальником внаслідок переказу грошей за підробленими факсимільними повідомленнями, якщо він перевів, оплатив або передав будь-які кошти або майно, відкрив кредит, дебетував будь-який рахунок або здійснив іншу виплату, на підставі отриманого підробленого факсимільного доручення або отримане факсимільне доручення містить підроблений підпис, яке нібито надіслано від імені клієнта, відділення страхувальника чи іншої фінансової установи.	0,25

Таблиця 2.17

Причини відмови у сплаті страхового відшкодування згідно зі страховою програмою «Добровільне страхування фінансових ризиків банків від електронних та комп'ютерних злочинів», яку пропонує АТ «СК «ARX»

Підстави для відмови страховика у здійсненні страхового відшкодування	Інші підстави для відмови у здійсненні страхових виплат, якщо це не суперечить закону
1	2
1. Навмисні дії страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, спрямовані на настання страхового випадку. Зазначена норма не поширюється на дії, пов'язані з виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, в стані необхідної оборони (без перевищення її меж) або захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації.	1. Страхувальник (вигодонабувач) навмисно не вживав розумних та посильних заходів, щоб зменшити можливі збитки.
2. Подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про предмет Договору страхування або про факт настання страхового випадку.	2. Страхувальник (вигодонабувач) навмисно не вживав розумних та посильних заходів, щоб зменшити можливі збитки.
3. Отримання страхувальником повного відшкодування збитків від особи, винної у їх заподіянні.	3. Страхувальник (вигодонабувач) не зробив відповідну заяву або повідомив неправильні відомості щодо предмета Договору страхування, які мають істотне значення для оцінки страхового ризику при укладанні Договору страхування або в період його дії.

Продовження табл. 2.17

1	2
4. Несвоєчасне повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на це причин або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків.	4. Страховий випадок настав внаслідок дій (бездіяльності) страхувальника (вигодонабувача), їхніх робітників або представників в стані алкогольного сп'яніння, під впливом наркотичних чи токсичних речовин, а також в неосудному стані, у якому вони не могли розуміти значення своїх дій та керувати ними. Таким неосудним станом є стан психологічного здоров'я людини, при якому вона не може контролювати свої дії та не перебуває у свідомості (розумова недорозвиненість, психологічні захворювання, різноманітні форми порушення психічної діяльності).
5. Інші випадки, передбачені законом.	5. Страховий випадок настав внаслідок обставин (подій), що були відомі страхувальнику до настання страхового випадку, або він повинен був передбачити, що вони можуть призвести до настання страхового випадку, але про які не було повідомлено страховику.
	6. Страхувальник (вигодонабувач) відмовився від свого права вимоги до особи, відповідальної за заподіяний збиток (особи яка, згідно з чинним законодавством України, зобов'язана відшкодувати страхувальнику (вигодонабувачу) заподіяний збиток), який відшкодовується страховиком за умовами договору страхування, або реалізація цього права стала неможлива з вини страхувальника (вигодонабувача).
	7. Страхувальник не надав в термін, визначений страховиком, оригіналів документів, якщо страхувальник раніше надавав копії документів та/або електронні копії оригіналів паперових документів.